رَاحَةُ المُؤمِنِين

مخدوم محمّد هاشِم ٺٽوي

ڊاڪٽر عبدالرّسول قادري

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد

راحة المؤمنين

مصنف

مخدوم محمد هاشم ٺٽوي

موجوده صورتخطي

ڊاڪٽر عبدالرسول قادري

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي

حيدرآباد، سنڌ.

2009ع

سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ جو ڪتاب نمبر (135)

راحة المؤمنين

مصنف: مخدوم محمد هاشم ٺٽوي

موجوده صورتخطي: ڊاڪٽر عبدالرسول قادري

ڇاپو: پهريون، جون 2009ع

تعداد: 500

قيمت: 120/= روپيا

Catalogue Reference
Makhdoom Muhammad Hashim Thattavi
Dr. Abdul Rasool Qadri
Rahat ul Muamneen
Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN 978-969-9098-30-7

Rahat ul Muamneen

By:	Makhdoom Muhammad Hashim Thattavi
In present form:	Dr. Abdul Rasool Qadri
Edition:	First, June, 2009
Quantity:	500
Price:	Rs. 120/=
Composed by:	Asadullah Bhutto.
Title:	M. Ramzan Turk
Printed by:	Areeba Publications Karachi.
Published by:	Taj Joyo, Secretary, Sindhi Language Authority Hyderabad, National Highway, Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel:	022-9240050-53
Fax:	022-9240051
E-mail:	sindhila@yahoo.com
Website:	www.sindhila.org

هيءَ ڪتاب، تاج جويو، سيڪريٽري سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد، اداري جي آفيس، نيشنل هاءِ وي، حيدرآباد، سنڌ مان ڇپائي پڌرو ڪيو.

ناشر نوٽ

سنڌي ٻوليءَ جي ڪيتري آڳاٽي شاعري تعليمي مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ ڪيل آهي. انهيءَ ۾ مذهبي تعليم ڏيڻ خاطر مختلف موضوع شامل آهن. اهڙي شاعريءَ ڪي موضوعاتي نالو ڏيڻ ڪان سواءِ ان جي جوڙيندڙ عالمن جي نالن پويان "سنڌيون" پڻ سڏيو ويو آهي. جيئن نماز جي مسئلن بابت لکيل "مقدمة الصلواة" کي ابوالحسن جي سنڌي" پڻ سڏيو ٿي ويو. ان ڪان سواءِ "مخدوم ضياءُ الدين جي سنڌي" ٻه هڪ اهم ڪتاب هو. سنڌي لئنگئيج اٿارٽيءَ پاران اوائلي سنڌي ڪتابن کي محفوظ ڪرڻ جي خيال ڪان اهي ٻئي ڪتاب اڳ ۾ ڇپيل آهن. مخدوم ضياءُ الدين جو هڪ لائق شاگرد ۽ پنهنجي وقت جو وڏو عالم مخدوم محمد هاشم ٺٽوي هو، جنهن پڻ پنهنجن شاگردن لاءِ ڪيترائي ڪتاب مختلف ديني مسئلن بابت جوڙيا، جن ۾ عربي، فارسي ۽ سنڌي ڪتاب شامل آهن. هي ڪتاب "راحة المومنين" انهن مان هڪ آهي.

اٿارٽيءَ پاران هن قسم جي رتا جو هڪڙو مقصد اهو آهي تہ سنڌ جو هي جهونو سرمايو محفوظ ٿئي پر ٻيو اهم مقصد ان دور جي سنڌيءَ جو اصل نمونو پيش ڪرڻ بہ آهي جنهن ۾ ٻولي ۽ لکت ٻئي شامل آهن. ان سان ٻوليءَ توڙي ان جي صورتخطيءَ جي اوسر ۽ ارتقاء جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو. ان مقصد لاءِ هن ڪتاب کي جديد صورتخطيءَ ۾ آڻڻ سان گڏ قديم صورتخطيءَ جو فوٽو بہ شامل ڪيو ويو آهي. اميد تہ انهيءَ ڪيتر تحقيق ڪندڙن کي هن مان گهڻي رهنمائي ٿيندي.

ڊاڪٽر فهميده حسين

پيش لفظ

سنڌ ۾ ننگر ٺٽي جي مخدومن سڳورن "ٻارن لاءِ مادري ٻوليءَ ذريعي تعليم ڏيڻ" جو اصول قائم ڪري، منظوم سنڌيءَ ۾ ديني ادب جا بنيادي ڪتاب لکيا. جيڪي ان وقت مدرسن ۾ فارسي ۽ عربيءَ جي اعليٰ تعليم کان اڳ ۾ بنيادي طور پڙهايا ويندا هئا. سنڌي ادب جي "سونهري دور" جي حوالي سان ڪلهوڙن جي زماني ۾ مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ ان سلسلي ڪي گهڻو وڌايو ۽ منظوم سنڌيءَ ۾ ويهارو ڪتاب لکيا، جن مان تفسير هاشمي، زاد الفقير، بناءُ الاسلام، قوت العاشقين ۽ راحة المؤمنين سنڌي گهڻا مشهور آهن. انهن جهونن ڪتابن ۾ سنڌي ٻوليءَ جو وڏو ذخيرو سمايل آهي.

سردست مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جي منظوم سنڌي ڪتاب "راحة المؤمنين" (1130 هجري/ 1718ع) کي جديد سليس صورت ۾ آندو ويو آهي. جيتوڻيڪ هن ڪتاب ۾ ديني سلسلي ۾ ذبح ۽ شڪار جي حلال ۽ حرام هجڻ بابت مسئلا بيان ٿيل آهن، پر هن ڪتاب ۾ ان وقت هلندڙ نج سنڌي لغت ۽ لفظن جو وڏو ذخيرو موجود آهي.

عربي فارسي اوکي گهڻي، متي ابوجهن،
سنڌي کيم سولي، ڪدي ڪارڻ تن،
تہ مانَ نفعو عام ٿئي، ڪارڻ مؤمنن،
گهڻو سکڻ سولو ٿئي، ڪارڻ نو آموزن.

(مخدوم ٺٽوي)

اميد تہ سليس سنڌيءَ ۾ آندل ڪتاب "راحة المؤمنين" جي اشاعت سان سنڌي ديني ادب ۾ واڌارو ٿيندو، ان ڪري "مقدمي" ۾ مواد بابت وچور، قديم سنڌي لفظن جي صورتخطي ۽ پڙهڻي ۽ جهونن سنڌي لفظن جي معنيٰ جا جهجها مثال بہ ڏنا ويا آهن، تہ جيئن مخدوم ٺٽويءَ جي هن آڳاٽي ڪتاب "راحة المؤمنين" کي سمجهڻ ۾ آساني ٿئي ۽ سنڌي ٻوليءَ جي قديم ۽ جديد خزاني ۾ پڻ اضافو ٿئي.

تڏهن سنڌي کيم سهکي، ڪدي عربيا،
تہ پڙهيسِ مؤمن سڀ ڪو، سکي مسئلا.

(مخدوم ٺٽوي)

19 اپريل 2009ع
سڪرنڊ- نوابشاهہ

عبدالرسول قادري
دڙي مگسي، سڪرنڊ

مقدمو

بسم الله الرحمٰن الرحيم

الصلواة والسّلام عليک يا رحمة للعالمين

ساراهجي سچو ڏٺي، جو رازق ۽ رحمان،
جو سڀاجهو سيين پَرين، صاحب ۽ سبحان.

....

شال رسن راتو ڏينهن ۾، مٿي محمد ڄام،
جنهن اياريو اسلام کي، قائم سيئي قيام.

(مخدوم محمد هاشم ٺٽوي)

جيتوڻيک موجوده وقت ۾ جديد سائنس ۽ ٽيڪنالاجيءَ جي دور ۾، تعليمي ماهرن تحقيق سان ثابت ڪيو آهي ته: ”مادري ٻوليءَ ذريعي تعليم ٻار جو بنيادي حق آهي.“ سنڌ جي تعليمي تاريخ شاهد آهي ته، 11 ۽ 12 صدي هجري/ 17 ۽ 18 صدي عيسويءَ ۾ سنڌ جي گهڻگهرن عالمن، استادن فارسيءَ ۽ عربيءَ جي جاءِ تي مادري زبان سنڌي ٻوليءَ ذريعي بنيادي تعليم جي شروعات ڪئي. ان اصول جي اهميت اڄ تائين مڃيل پئي رهي آهي.

ان ڏس ۾ سنڌي ٻوليءَ جا 39 اوائلي منظوميا، 11 صدي هجري/ 17 صدي عيسوي يا ان کان ٻه اڳ جا لکيل دستياب ٿيا آهن، جيڪي ڪاتب عزت پٽ سليمان 1067 - 1069 هجري مطابق 1657ع- 1659ع وارن سالن ۾ اُتاري جمع ڪيا.

سنڌي ٻوليءَ جي هن آڳاٽي ذخيري کان پوءِ ميين ابوالحسن ٺٽويءَ نماز جي مسئلن بابت ”مقدمة الصلواة“ منظوم سنڌي، 11 صدي هجري/ 17 صدي عيسويءَ جي آخر يا 12 صدي هجري / 18 صدي عيسوي جي ابتدا ۾ هڪ ڪتاب لکيو، جيڪو مدرسن ۾ طالب علمن کي مادري ٻوليءَ جي سلسلي ۾ درسي ڪتاب طور پڙهايو وڃڻ لڳو.

ٺٽي جي مشهور عالم مخدوم ضياءُ الدين انهيءَ طرز تي نماز جي وڏيک مسئلن بابت منظوم سنڌيءَ ۾ ٻه ڪتاب جوڙيو، جيڪو ”مخدوم ضياءُ الدين جي سنڌيءَ“ جي نالي مشهور ٿيو.

سنڌي ٻوليءَ جي هن سلسلي کي وڌائيندي، ٺٽي جي مشهور عالم، قاضي، مصنف ۽ استاد مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ ”مقدمة الصلواة“ جي فارسي، سنڌي اصلاح سان گڏ مختلف موضوعن تي خاص سنڌي ٻوليءَ ۾ منظوم ويهه ڪتاب لکيا، جيڪو ان ڪلهوڙا دور ۾ سنڌي ٻوليءَ جي خدمت ۽ ديني ادب جي حوالي سان شاهڪار ڪارنامو آهي. مخدوم ٺٽويءَ جي انهن منظوم سنڌي ڪتابن جي الف- ب وار لسٽ هيءَ آهي: آداب النڪاح، اصلاح مقدمة

الصلواة، بناءُ الاسلام، تحفة التائبين، تفسير هاشمي، سايه نامه، دعائن بابت رسالو، راحة المؤمنين، رساله سراجيه، رساله افضل كيفيات الصلواة، رساله في موعظة ما يتعلق باحوال القبر و ما بعده، زاد الفقير، سنڌي مسائل ذبح شڪار، صلواة سڳوري بابت رسالو، عقائد الاسلام، فرائض الاسلام، قوت العاشقين، مختصر ترجمو دعائين، مدح سنڌ ۽ نصيحت نامو.[1]

جيتوڻيڪ مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ فارسي ۽ عربيءَ ۾ تحريرون ۽ ڪتاب نظم، نثر ۾ ٿن سَوَن کان وڌيڪ لکيا، پر خاص نج سنڌيءَ ۾ ويهه ڪتاب لکي، ديني ادب سان گڏ سنڌي ٻوليءَ کي مالا مال ڪيو. ان وقت عالمن استادن جو اهوئي نظريو هو تہ، جيتوڻيڪ فارسي ۽ عربي علمي ٻوليون آهن، انهن ۾ هر فن جو وڏو ذخيرو لکيل موجود آهي، پر:

"عربي فارسي اوکي گهڻي، مٿي ابوجهن،
سنڌي ڪيم سولي، ڪدي ڪارڻ تن،
تہ ماڻ نفعو عام ٿئي، ڪارڻ مؤمنن،
گهڻو سکڻ سولو ٿئي، ڪارڻ نو آموزن.

(مخدوم محمد هاشم ٺٽوي)

هن مان ظاهر آهي تہ سنڌي ٻوليءَ جي شاندار عمارت جي پيڙهہ جو پٿر يا ابتدائي سِرون ڪاتب، عزت پٽ سليمان جي 39 سنظومين، ميين ابوالحسن ٺٽويءَ ۽ مخدوم ضياءُ الدين ٺٽويءَ رکيون، پر مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ، سنڌي ٻوليءَ جي اڳاٽيءَ تعمير ۾ ڪامون، ڪايا، پڇر ۽ پٿيون وجهي چٽ جوڙي، سينگاري سنواري شاندار عمارت مڪمل ڪئي.

اهڙيءَ طرح سنڌي ٻوليءَ جي تعمير ۽ ترقيءَ ۾ وقت بوقت سنڌ جي عالمن استادن پرخلوص علمي ۽ قلمي ڪوششون پئي ڪيون آهن ۽ اهو سلسلو اجا تائين هليو ٿو اچي. هينئر سنڌي ٻوليءَ جو بلند بالا تناور وڻ اُونهين پاڙن، ٿُڙ، ڏارن، ٽارين، شاخن گوشن، گلن ڦلن ۽ ميون سان مائيدار ٿيو بيٺو آهي.

راحة المؤمنين: مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ پنهنجي وقت ۾ اڪثر ضروري مسئلن ۽ پڇيل سوالن بابت ڪتاب ۽ رسالا لکيا ۽ وقت سر انهن ضرورتن تي ڌيان ڏئي قلم ڪنيو. جيتوڻيڪ سنڌ جا اڪثر ماڻهو زراعت پيشہ آهن، پر ذبح ۽ شڪار جي حوالي سان سنڌ ۾ شڪاري جانورن ۽ پکين جي گهڻائي هئي. درياهہ جي گهڻي پاڻيءَ ۽ ڍنڍن ڍورن جي ڪري مڇي بہ جام هئي.

هيءُ ڪتاب سنڌي نظم ۾ "ذبح ۽ شڪار" جي مسئلن بابت لکيل آهي. جانور کي حلال ۽ ذبح ڪرڻ ۽ شڪار ڪرڻ جي باري ۾ ڪوبہ اهم ۽ ضروري مسئلو ڪونهي، جيڪو

(1) ڊاڪٽر الهہ رکيو ٻٽ: "سنڌ ۾ ڇاپخاني کان اڳ سنڌي قلمي ڪتابن جو مختصر جائزو" (مقالو) ٽہ ماهي "مهراڻ" سنڌي ادبي بورڊ ڄام شورو، جولاءِ_ سيپٽمبر 2008ع، صفحو 33-41.

هن ڪتاب ۾ آيل نہ هجي. مخدوم ٺٽويءَ هن ڪتاب ۾ ذبح شڪار، حلال ۽ حرام جانورن، پکين ۽ مڇيءَ بابت اهڙي وضاحت لکي آهي، تہ جيئن اهل سنڌ ٻهراڙيءَ جي رهاڪن، جهنگ جهر جي باشندن، توڙي درياهہ ڍنڍين ڍورن جي آسپاس رهندڙ ماڻهن کي ذبح شڪار ۽ حلال حرام بابت پوري ڄاڻ ملي ۽ سنڌي ٻوليءَ ۾ مسئلا سمجهي ۽ عمل ڪري سگهن.

راقم جي لائبريريءَ ۾ "راحة المؤمنين" جا مختلف قلمي عڪسي ۽ ڇپيل پنج ڇاپا موجود آهن:

1. سال 1312 هجري/ 95- 1894ع جو ڇاپو، جيڪو مولوي محمد عثمان پراڻي سنڌي ۾ مجتبائي پريس لاهور ۾ ڪتاب "زادالفقير" منڍ ۾، وچ ۾ "راحة المؤمنين" ۽ آخر ۾ "مطلوب المؤمنين" سان گڏ ڇپرايو. هن ڪتاب ۾ راحة المومنين 56 صفحا آهي. صفحي جي ڊيگهہ نو انچ ۽ ويڪر ڇهہ انچ آهي. هر صفحي ۾ 17 سٽون ۽ هر سٽ ۾ سراسري طور 12 لفظ آهن.
2. قلمي نسخي جو فوٽو اسٽيٽ عڪس. هن قلمي نسخي ۾ 51 صفحا آهن. ڪاتب گل محمد پٽ علي محمد کهاوڙ وينٺل وارهہ ۽ ڪتابت جي تاريخ 28 شوال 1317ع هہ/ 1 مارچ 1900ع آهي. هي عڪسي قلمي نسخو مڪتبہ قاسميہ ڪنڊياري مان دستياب ٿيو آهي.
3. ڪتاب الصيد والذبائح ذبح ۽ شڪار. عبدالڪريم انصاري سنڌي نثر ۾ اضافن سان آٽي سکر مان شايع ڪيو.
4. ساڳئي نالي سان نثري ڇاپي کي مولوي عبدالحميد پٽيءَ ٿوريءَ ڦيرگهير سان محموديہ پريس سکر مان ڇپرايو.
5. ذبح ۽ شڪار. ٺٽي جي بزرگ محمد اسماعيل ڪنيار ترميم سان نثر ۾ آڻي، حاجي عبدالحسين وينجهر جي تعاون سان ڪراچيءَ مان شايع ڪيو.

مواد جو وچور:

مخدوم ٺٽويءَ هيءُ رسالو انهيءَ ڪري لکيو، تہ جيئن مسلمان حلال ۽ حرام شين جو فرق پروڙين ۽ حلال شين جو صحيح استعمال ڪن. شريعت جي مقرر ڪيل طور طريقي تي حلال شين کي ڪم آڻين ۽ حرام کان بچن. مخدوم ٺٽوي پنهنجي هن ڪتاب جي تمهيد ۾ لکي ٿو:

"هينئڙي منجهہ حقير جي، اچي وهم پيو،
ماڻهو مسئلا ذبح ۽ شڪار جا، پڇن گهڻيرو،
ڪي لکجي تن منجهان، گهڻو جي ٿورو".

مخدوم ٺٽويءَ اهو بہ ڄاتو ٿي تہ:

"عربي آهي اهکي، ابوجهن اَپار"

انهيءَ ڳالهه جو ڪيس بخوبي احساس هو، تنهنڪري هي ضروري مسئلا سنڌيءَ ۾ آندائين.

ڪتاب ”راحة المؤمنين“ (مؤمنن جي آسودگي ۽ فرحت) ۾ جانور کي ذبح ڪرڻ جا سڀ مسئلا، حلال ۽ حرام جانور، پکي ۽ مڇيءَ جي بيان سان گڏ شڪار بابت حلال جانورن ۽ پکين جو بيان بہ تمام تحقيقي پيرائي ۾ آندو ويو آهي. ڪتاب ۾ ٻہ باب آهن: پهريون ذبح جي باري ۾ ۽ ٻيو شڪار جي باري ۾.

باب پهريون:

ذبح جي شروعات ۾ آهي تہ حلال جانور کي ڪهڻ ۽ حلال ڪرڻ جي باري ۾ جانور ڪهندڙ ڪان قيامت ۾ عذاب يا پڇاڻو نہ ٿيندو. مخدوم ٺٽويءَ ان باري ۾ قرآن شريف ۽ حديث نبويءَ مان دليل ڏيندي لکي ٿو:

”ڄاڻڻ گهرجي تہ شريعت محمديءَ مطابق حلال جانور کي ڪُهڻ جائز آهي. جيئن خود الله تعاليٰ جو ارشاد آهي: ”خَلَقَ لَكُم مَا فِي الأَرضِ جَمِيعاً (سورة البقره، رڪوع 3، آيت 29) يعني ’جو ڪجهه زمين ۾ آهي، سو سڀ اوهان لاءِ پيدا ڪيو.‘

نبي پاڪ ﷺ جن پاڻ حج جي موقعي يا عيد قربانيءَ جي ڏينهن ۾ جانورن جي قرباني ڪئي آهي. البت ضرورت کان سواءِ يا رونشي خاطر جانور کي نہ ڪُهڻ گهرجي ۽ ايئن ڪرڻ مڪروه آهي.“

ذبح ڇاکي چئجي؟ جانور ڪهڻ جي طريقہ ڪار جي وضاحت هن ريت آيل آهي. ذبح جا ٻہ قسم آهن. هڪ ذبح اختياري ۽ ٻيو ذبح ضرورت.

”**ذبح اختياري**“ جي معنيٰ آهي حلال جانور کي پنهنجي وس يا مرضيءَ مطابق ڪُهڻ. اهو تڏهن جائز آهي، جڏهن حلال جانور کي ذبح ڪرڻ وارو شخص الله پاڪ جو نالو وٺي ذبح ڪري يعني ”بسم الله الله اڪبر“ چئي ذبح ڪري. جانور جو مُنهن قبلي طرف رکڻ گهرجي. ذبح ڪرڻ وقت ڪاتي يا ڇُري تمام تکي ڪري پوءِ ذبح ڪري. جانور جي نڙيءَ جون چارئي رڳون ڪپجي وڃن.

”**ذبح اختياريءَ**“ کان پوءِ ”**ذبح ضرورت**“ جو بيان آهي. ”ذبح ضرورت“ اهڙي قسم جي ذبح جو نالو آهي، جو جيڪڏهن ڪهندڙ شخص جانور تي قادر ٿي نہ ٿو سگهي، تہ پوءِ بسم الله چئي، ڪنهن تکي اوزار سان جانور کي اهڙو زخم ڪرڻ گهرجي، جنهن سان جانور مان رت وهي نڪري. ”ذبح ضرورت“ جا ڇهہ قسم آهن.

ذبح ضرورت کان پوءِ حلال ۽ حرام جانورن جو بيان آهي. زمين تي جانور ٽن قسمن جا پيدا ٿيل آهن: (الف) چوپايا جانور (ب) پکي (ج) زمين تي سُرندڙ جيت.

ان بعد مخدوم نئوِيءَ اهو بحث ڪيو آهي تہ، ڪهڙا جانور يا پکي حلال يا حرام يا مڪروهہ آهن. اهڙي ريت مڇي يا پاڻيءَ ۾ رهندڙ ٻين جانورن ۽ مڪڙن جو بيان بہ آندو آهي. آخر ۾ انهن ڏهن جانورن جو ذڪر آهي، جن جو گوشت حضور پرنور نبي پاڪ صلي الله عليہ وسلم جن کاڌو آهي. اهي جانور هي آهن:

"ڏهہ وهڻ لکيائون اهڙا، صحي سي سڄڻ،
"اُٺ"، "ٻڪري" ۽ "ڏڳي"، چوٿون "سهو" چون،
پنجين "ڪُڪڙ"، ڇهون "تغدري" چو منجهان پکيڙن،
ستون گوشت "گورخر" جو، اٺون سندو "مڇين"،
ڪن ڪن ڪتابن ۾، پچار هي آهي
تہ کاڌو گوشت "سرخاب" جو، پڻ سيد سونهاري،
"مڪڙن" جي ماهہ ۾، پڻ روايت آهي،
پورا ڏهہ حيوان ٿيا، ان روايت ڪري."

باب ٻيو:

شڪار جي باري ۾ آهي. شڪار مسلمان مؤمنن جي لاءِ شريعت ۾ روا ۽ جائز آهي. مخدوم نئوِيءَ وضاحت ڪندي لکيو آهي:

"لکن ڪتابن ۾، نِرتي ايءَ پچار،
تہ آهي درست مؤمنن کي، ڪرڻ سندو شڪار،
"واذا حللتم فاصطادوا"، فرمايو جبار،
موڪل ڏني، تنهن جي، محمّد مختار،
پر ڪيو شڪار پاڻ نہ ڪڏهن، سرور سڀ ڄمار،
مگر اِذنُ ڏنائون اُن جو، کي صحي صحابن،
تيلاهہ مباح ٿيو، منجهہ مڙن مذهبن،
پر قصد قوت حلال جو، ور شڪاري ڪن،
ڪ ڪري نيت ڪنهن نفعي جي، وڃي شڪار وٺن،
جي نيت ڪيائين راند جي تہ ڪراهت ڪهن."

شڪار جا ٻہ قسم آهن: هڪ شڪاري جانورن سان ۽ ٻيو تيز تکن اوزارن سان. ذبح وانگر شڪار جا بہ چوڏهن شرط بيان ڪيا ويا آهن.

خاص سنڌي ٻوليءَ جي لفظن جي صورت ۽ لکت:

ڪتاب "راحة المؤمنين" جي اندروني مطالعي مان مخدوم نئوِيءَ، شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ ۽ ڪلهوڙا دور جي سنڌي صورتخطيءَ جون ڪي خاص صورتون ڏسڻ ۾ اچن ٿيون،

جن جو هينئر رواج ڪونهي. مثال طور قديم ۽ جديد لفظن جي تحرير ۽ نمونو هي آهي:

قديم	جديد	قديم	جديد
اڳاٽرو	آڳاٽو	انه	انهي
ڳي	آڳي	ٻُڃا	ٻچڙا
اَبوجَن	ابوجهن	ٻَارَهُ	ٻارهون (12)
اُپيَارو	اپاريو	ٻِن	ٻنهي
اَناَ	انون (انن)	پَاهِجو	پنهنجو
اَنجا	اجا	پَرِ	پَرين
اِڪَارَهُ	يارهون (11)	پَرُور	پروڙ
پَڙِياءِ	پڙهيائين	رَحمَتُ	رحمتون
پَنجاَ	پنجون (5) پنجن	رڪ	رڳون
پوءِ	پوي	سَاءِ	سو (100)
پوي	پوئين	سَائِي	سائين
		سِ	سين
يَڳاڙَ	بگهڙ	سَڀاجو	سڀاجهو
پِهرو	پهريون (1)	سَتاَ	ستون (7) ستن
ٽِرو	ٽيون (3)	سِڪو	سگهو
تڪِي	تڪيون	سَنڌِي	سنڌي
تُن	تون	سُوءِاِن	سانهه
تَيرَهُ	تيرهون (13)	سُوفَ	صوف
تِه	تنهن	ڪَتِي	ڪتيون
تِيه	تيئن	ڪَرِيندَهِ	ڪندي
جَجو	جهجهو	ڪِهمِ	ڪنهن
جَلَڻ	جهلڻ	ڪُهن	ڪهڻ
جنگ	جهنگ	ڪَيُ	ڪيون
جِه	جيڪڏهن	ڪاءُ	گهاءُ
چنگه	چڱائي	ڪِرَن	ڪڙن
چَندر	چنڊ	ڪنيو	ڳٽيون
چِڙَنُ	چڙهڻ	ڪِيڻ	ڪائڻ

چوٿو	چوٿون (4)	گر	گهر
چَوڏهُ	چوڏهون (14)	گند	ڳِنڍ
ڇَهُ	ڇهون (6)	گني	گهٽي
ڇِيُ ڇِيُ	ڇيهون ڇيهون	گٽي	ڳِٽيون
		لُه	لوهہ
ڊَرگِي	ڊِگهي	مَاڙُو	ماڻهو
ڊور	ڍور	مِڙن	مڙني
ڏُونہ	ڏانهن	مَنجَا	منجها
ڏَهُ	ڏهون (10)	مُوُ	مئو
ڏِيهہ	ڏينهن	ميري	ميڙي
رَسَاٽِي	رسائي	مُنِي	مُڏي
نَجَلِيَاءِ س	نہ جهليائينس	نِگئو	نڪتو
نوءُ	نائون (9)	وَاهِيَاءِ	وهايائين
وِؤ	ويو	وَهَندَه	ويندي
هِي ۽	هِينئين	هَيَاءِ	هنيائين
ئِن	اِن	ئِي	اِي

سنڌي صورتخطيءَ جي اوسر ۾ مخدوم ٺٽويءَ جي آڳاٽي ڪتاب ”راحة المؤمنين“ جي متين تحريري صورت هڪ خاص اهميت رکي ٿي. جهوني ۽ جديد صورتخطيءَ ۾ آيل لفظن پروڙڻ سان سنڌي ٻوليءَ جي قدامت ۽ اهميت ظاهر ٿئي ٿي ۽ لفظن جي مٿاسٽا جو انوکو نمونو سامهون اچي ٿو.

لطيفي رنگ:

مخدوم محمد هاشم ۽ شاهه ڀٽائيءَ جو ساڳيو دور آهي. شاهه لطيف وانگر حضرت مخدوم ٺٽويءَ بہ هن جهوني ڪتاب ”راحة المؤمنين“ سنڌيءَ ۾ سنڌي ٻوليءَ جا سهڻا اصطلاح محاورا ۽ وڻندڙ لفظ گهڻا آندا آهن، پڻ نظم ۾ تجنيس حرفيءَ جا سهڻا مثال، لفظي ۽ معنوي خوبيون، لفظ ۽ صنعتون عام جام سمايل آهن. ”راحةالمؤمنين“ جون هيٺيون سٽون ان ڏس ۾ سهڻو مثال آهن:

- ٿئي تسليم تن ڪي، اندر جن اُڪير.
- مِهر ڪر مون ڏٽي ٻاجهہ ساڻ ٻُڌن.
- بخشي ٻوڇ ٻُڇائيون، ڏوهڙا ڏوهارين.
- مون جيئن مَناين جا، ياندا پريا جن.

- ڪرم تنهن جو ڪثير ٿيو، اي صاحب سندا سين.
- ڪرم ڪري ڪريم ڏٺي، مانَ ڪمينن ساڻ.
- ميٺي مَنايون مَنن جون، مانَ ڀلن برڪَتا.
- جِت ميڙو ٿيندو مؤمنين، لڪين لڪ مِڙندا.

مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جي هن خالص ديني ڪتاب ۾ به شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي ٻوليءَ رهاڻ سمايل آهي. مثال:

- سائينم
- منجهان سڪ سرير
- پائي ڪانُ ڪمانِ ۾
- اندر جن اُڪيرَ
- ٿئي تسليم تن ڪي
- صاحب سندا سين
- واٽ لهن وِلها
- ميٺي مَنايون مَنن جون
- ڇڏي ويم ڇپرين.

سنڌي ٻوليءَ جي اَڳاڻن لفظن جو خزانو:

مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جي هن ڪتاب "راحة المؤمنين" منظوم سنڌيءَ ۾ ان دور جا لفظ گهڻا استعمال ٿيل آهن، جيڪي گهڻو ڪري هن وقت لکت ۾ استعمال ڪونه ٿا ٿين، پر اهي لفظ ان دور جا نج سنڌي لفظ آهن. مٿي انهن انوکن لفظن جي پڙهڻي قديم ۽ جديد ڏني وئي آهي. انهن ٺيٺ سنڌي لفظن جي معنيٰ پروڙڻ به ضروري آهي. ڪتاب ۾ انهن سيني لفظن جي معنيٰ جي الف_ ب وار پٽي ڪتاب جي آخر ۾ شامل ڪئي وئي آهي. نموني طور اهڙا ڪجه لفظ هيٺ معنيٰ سميت لکجن ٿا، ته جيئن سنڌي ٻوليءَ جي لکت ۽ اوسر جي پروڙ پئجي سگهي.

لفظ	معنيٰ	لفظ	معنيٰ
اُبهان	ڇُٽان	پهس	اوچتو، امالڪ
اُتري	ٽڙڪي	پهن	ٻڪرين
اَنگڙا	عُضوا	پوتارو	بتال، بدحواس
اَيهار	نمونو، مهاندو	ترت	سُرت، سمجهه
ٻَيدي	سُڄ، برپٽ	تڪ	ڳيت، وڏو ڍڪ
ٻَه	گهڻو	ٿول	شيءِ، ڳالهه

پُوت	حصو، پتي	توڪ	شيءِ
ڄيٽو	ساڃو	ڇيرو	باهہ
ڇَارن	چانورن	ڇَٽ	ڦُڙو
ڏائو	ڪاپو	رَهڪ	رهائش
زَبُون	حرام	سَائينءِ	منهنجا سائين
سِتَرانُ	سخت، ڏاڍو	سِڄُ	سج
سُنت وينو	اڻ طهريل	سَنهي ٿُلهي	پيشاب پاخانو
سِيار	گدڙ	ڦُٽي ڦُٽي	ڦتڪي ڦتڪي
ڪَٽِ	ڪجهہ، ذرو	ڪَوڏ	هيج، شوق
گرڪ	رڳ	گُوهر	ڪوهہ
مَاه	گوشت	مَرِي وارو	مرگهي وارو
مُنِي	مُڏي	مَهدا	اڳيان، سامهون
مَهو	مڃر	نِبار	نج، خالص
نِگِيو	نڪتو	واتٺا	ٽڪرا، ياڱا
وَائِي	ٻولي	وِترو	وڏيڪ
وَرن	رنگ	وِلهَا	ٽلها، سُجا، سگهٽا
هَڏهين	هرگز، مورهين	هُوند	جيڪر
هَيج	شوق، چاهہ	هيڪاندو	گڏ تيو
هِينئو	دل		

نظم جو نمونو:

مخدوم نُنويءَ جي ٻين منظوم سنڌي ڪتابن وانگر ”راحة المؤمنين“ بہ پراڻي سنڌي نظم ۾ آهي. سندس نظم جي اهميت هنن ادبي حوالن مان ظاهر ٿئي ٿي.

”راحة المؤمنين وارو نظم بناوت، ميناج ۽ نزاڪت ۾ هوبهو (مخدوم صاحب جي ڪتاب) ”زاد الفقير“ جهڙو آهي. هن ۾ بہ ڪي ڏوهيڙا ٻن مصرعن وارا ۽ ڪي ٽن مصرعن وارا آهن ۽ ڪي وڏيڪ مصرعن وارا آهن. قافيہ جي پختگي ۽ صنعتن جو سينگار بہ اهڙوئي رکيل آهي“. [1]

”هن رسالي جو نظم سهڻو، پختو ۽ وڻندڙ آهي. مخدوم محمد هاشم جو هيءُ ادبي ڪارنامو ڪلهوڙن جي دور ۾ لکيل ”سنڌين“ ۾ خاص اهميت وارو آهي“. [2]

(1) محمد صديق ميمڻ، خانبهادر ”سنڌ جي ادبي تاريخ“ آر- ايچ احمد ائنڊ برادرس حيدرآباد، 1967ع، ڇاپو نائون، جلد_1، صفحو 88.
(2) عبدالجبار جوڻيجو، ”سنڌيون“ اداره سنڌيات، سنڌ يونيورسٽي حيدرآباد، سنڌ، 1970ع، صفحو 64، 65.

”هن ڪتاب جو مقصد واضح ڪرڻ لاءِ مخدوم صاحب پنهنجا دليل نهايت وزنائتا ڏنا آهن. نظم بہ نهايت وڻندڙ پختو آهي. ٻن ٻن يا ٽن ٽن مصرعن تي قافيا بدلائيندو ويو آهي.“ (1)

ڪتاب جو نالو:

مخدوم ٺٽويءَ ڪتاب جو نالو هن ريت آندو آهي:

ڪارڻ اهل دين جي هي لکيم رسالو
”راحة المؤمنين“ سنڌي رکيم تنهن نالو.

تصنيف جو سال:

تنهن ڏينهن تمام ٿيو هي ناقص جو نسخو ورهن سنڌو هجرت جي مون تنهن ڏينهن حساب ڪيو تان اڪاره سو ٽيهہ ورهہ ٿيا، منجهس ڦير نہ ڪو

1130 هجري

مصنف جو نالو:

هادي ڪر ”هاشم“ ڪي مؤمنن منجها
مرهي پنهنجي مهر سين ڏوهہ ڏوهاري جا

حوالي وارا ڪتاب:

مخدوم ٺٽويءَ هن ننڍي ڪتاب ”راحة المؤمنين“ ۾ قرآن مجيد سان گڏ عربي ۽ فارسي جي پنجويهن (25) وڏن ڪتابن جا حوالا ڏنا آهن ۽ هر ڳالهہ دليل سان پيش ڪئي آهي. حوالي طور آيل ڪتابن جا الف- ب وار نالا هي آهن:

• تبيين • تلقيح • جوامع الفقه • حياة الحيوان • خزانة الاڪمل • خزانة المفتين • خلاصه الفقه • شرح تحفة الملوڪ • شرح تڪمله رازي • عنايه • عيني • غاية البيان • فتاويٰ تاتارخاني • فتاويٰ سراجي • فتاويٰ ظهيري • فتاويٰ قاضي خان • قرآن مجيد • قنيه • ڪافي • ڪفايه • محيط • مسعودي • مڪسين • مطلوب المؤمنين • هدايه

راحة المؤمنين جي فقهي اهميت:

مخدوم ٺٽويءَ جي هن ڪتاب ”راحة المؤمنين“ جي ٻوليءَ ۽ فقهي حوالي سان وڏي اهميت آهي. سنڌ جي عالمن ۽ اديبن هن ڪتاب جي عظمت هن ريت بيان ڪئي آهي:

”بندوق جو استعمال ماضي قريب ۾ آيو آهي. ان کان اڳ ۾ ماڻهو جانورن ۽ پکين جو شڪار ڪُتن، بازن ۽ ٻين جانورن جي مدد سان ڪندا هئا. مخدوم صاحب عام ماڻهن جي اڻ ڄاڻائيءَ جو احساس رکندي، ذبح ۽ شڪار متعلق شرعي مسائل تي هڪ خاص منظوم ڪتاب سنڌيءَ ۾ 1130 هجريءَ ۾ جوڙي تيار ڪيو؛ جنهن ۾ ذبح ۽ شڪار جي نسبت انهن سڀني شرعي مسئلن جو احاطو ڪيو اٿس؛

(1) ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو، ”سنڌي ادب جي تاريخ“ سنڌي لئنگويج اٿارٽي، حيدرآباد، 2004ع، جلد-1، صفحو 231.

جن جي مڪمل تعميل کان سواءِ حلال جانور جو گوشت نہ مسلمان لاءِ جائز ٿيندو ۽ نہ وري حلال جانور يا پکي شڪار ڪرڻ کان پوءِ درست ٿي سگهندو... ڪتاب جي غائر مطالعي کان پوءِ چئي سگهجي ٿو، تہ اسان جي مصنف هن ڪتاب جي جوڙڻ ۾ نهايت جفاڪشيءَ کان ڪم ورتو آهي. ذبح ۽ شڪار متعلق سيني شرعي احڪامن کي يڪجا ڪيو آهي ۽ سيني مسئلن جو ڪوبہ پهلو تشنہ رهجي نہ ويو آهي." [1]

"ڪتاب راحة المؤمنين ۾ زمين ۽ پاڻي ۾ رهندڙ جانورن مان جيڪي شريعت موجب حلال يا حرام آهن، تن جا نالا نشانيون ۽ ٻيا تفصيل ڏنل آهن. ساڳي طرح پکين جو بيان بہ ڏنل آهي". [2]

"اسان جي خيال ۾ انهيءَ مضمون جي سلسلي ۾ هيءُ ڪتاب لاجواب آهي. ان کان وڌيڪ ٻيو ڪتاب سنڌيءَ ۾ اسان جي نظر کان نہ گذريو آهي." [3]

"هيءُ ڪتاب پنهنجي موضوع تي بلڪل مڪمل ڪتاب آهي. هن ڪتاب جي غور سان مطالعي ڪرڻ بعد عام ۽ خاص مسلمانن کي انشاءَ الله تعالىٰ شڪار ۽ ذبح ڪرڻ جي اعلىٰ بصيرت حاصل ٿيندي. هي ڪتاب نہ صرف عوام الناس جي لاءِ، بلڪ علمي دنيا ۽ عالمن لاءِ بہ ڪنزالذخائر يا نعمت غير مترقبه ثابت ٿيندو". [4]

ان ڪري علمي دنيا ۾ ضرورت هئي، تہ مخدوم ٺٽويءَ جي اهڙي بهترين معلومات افزا ديني ڄاڻ ۽ سنڌي ٻوليءَ جي خزاني سان ڀرپور ڪتاب کي سليس سنڌيءَ ۾ آڻي شايع ڪجي، تہ جيئن سنڌ جي نوجوان نسل لاءِ ڪارآمد ثئي. ان ڪري "راحة المؤمنين" جي ڇپيل ۽ قلمي صفحن جا عڪس شامل آهن ۽ ڪتاب جي آخر ۾ ڏکين جهونن سنڌي لفظن جي معنىٰ جي الف- ب وار پٽي بہ شامل ڪئي وئي، تہ جيئن ان وقت جي سنڌي لکت، حرفن جي بيهڪ ۽ صورتخطيءَ جو اندازو ٿي سگهي.

هينئين منجهہ هن حقير جي، وهم اي پيو،
تہ ماڻهو مسئلا ذبح ۽ شڪار جا، پڇن گهڻيرو،
ڪ لکجي تني منجهان گهڻو جي تورو،
پر عربي آهي اهڪي ابوجهن اپار،

(1) ڊاڪٽر مدد علي قادري، "مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جون سنڌيءَ ۾ تصنيفات" (مقالو)، ٽہ ماهي "مهراڻ"، سنڌي ادبي بورڊ، ڄام شورو، جنوري۔ جون 1981ع، جلد 30، شمارو 1 ۽ 2، صفحو 152- 155.

(2) ڊاڪٽر قاضي يارمحمد، "سنڌيءَ ۾ فقهي تحقيق جو ارتقاء"، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، حيدرآباد، 1992ع، صفحو 74.

(3) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، "ڪتاب الصيد والذبائح" مرتب: حافظ عبدالحميد پٽي، ناشر حافظ شمس الدين ائنڊ برادرس سکر، 1970ع، ڇاپو ٽيون، عرض حال ص-1

(4) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، "ذبح ۽ شڪار"، مرتب: فقير محمد اسماعيل ڪنيار (ٺٽوي) وفائي پرنٽنگ پريس ڪراچي، سال .. پيش لفظ، صفحو 6.

نہ ڪا پروڙ پارسيءَ جي، نا موزن نبار،
پوءِ نہ اچاڻن ڪي ڪا، سنڌيءَ ڏاران سار،
تڏهن سنڌي ڪيم سهڪي، ڪدي عربيا،
تہ پڙهيس مؤمن سي ڪو، سڪي مسئلا.

طالب العلم

22- ربيع الثاني 1430 هجري
مطابق 19- اپريل 2009ع

عبدالرسول قادري
تعلقو سڪرنڊ، نوابشاهہ

مخدوم محمد هاشم ٺٽويؒ جي زندگيءَ جو احوال

الله تعاليٰ جي ٻاجھ سان سنڌ جي سهڻي سرزمين مان محبت ڀريا ماڻهو ۽ پرور پاڪ جا پُهتل پيارا ٻانها پيدا ٿيندا رهيا آهن، جن جي جوت جڳ کي پئي جرڪايو آهي.

هن ڪتاب جو مصنف مخدوم محمد هاشم ٺٽوي سنڌي رحمة الله عليه ٻه سرزمين سنڌ جو مايہ ناز عالم ۽ ناميارو مصنف ٿي گذريو آهي. سندس علمي، ادبي ۽ ديني خدمتون سرسبز سنڌ کان علاوه عرب و عجم ۾ سڄ جيان روشن آهن. اڄ ٻه سندس نالو علمي ۽ ادبي دنيا ۾ چوڏهينءَ جي چنڊ جيان چمڪي رهيو آهي. سندس علمي ڪتاب دنيا جي مشهور يونيورسٽي "جامعه الازهر" مصر ۾ نصاب طور پڙهايا وڃن ٿا.[1] سندس شاگردن جو حلقو سنڌ سان گڏ بلوچستان، افغانستان، ايران ۽ حجاز مقدس مڪي مديني شريف تائين وسيع هو.[2]

اڄ کان ٻه اڍائي سؤ ورهيہ ڪن اڳ سرزمين سنڌ جي شان ۽ ساراهہ ۾ "مدح نامہ سنڌ" نالي ڪتاب لکي، سنڌ جي مَٽ گهُرن کي لاجواب ڪيائين ۽ سنڌ جو شان سوايو ڪيائين.[3]

جڏهن سنڌي ٻوليءَ ۾ سنڌي ڪتابن جي مستقل ابتدا ۽ سنڌي الف- ب جي ارتقا جاري هئي تہ مخدوم صاحب سنڌي ٻوليءَ ۾ ڏِزن کان وڌيڪ ڪتاب لکي، سنڌي ٻوليءَ کي مالامال ڪيو ۽ اهل سنڌ تي احسان ڪيو.

مخدوم صاحب جي ذات گرامي ڪنهن ٻہ تعارف جي محتاج نہ آهي. سندس علمي عظمت جو اعتراف نہ رڳو گڏيل هندستان جي علمي طبقي ڪي آهي، پر سڄي عالم اسلام ۾ ڪيس سنڌ جو وڏو محدث ۽ فقيه سڏيو وڃي ٿو. مخدوم صاحب پنهنجي دور ۾ تصنيف، تدريس، تبليغ ۽ رشد و هدايت جي ذريعي اسلام ۽ مسلمانن جي جيڪا خدمت ڪئي ۽ بڇڙين بدعتن خلاف جهاد جو جهنڊو بلند ڪيو، تنهن ڪي ڏسندي سنڌ ۾ 12 صدي هجريءَ جو ڪيس "مجدد" سڏجي تہ بجاء آهي.[4]

خانداني احوال:

مخدوم صاحب جا وڏا اصل ۾ سنڌ جي قديم شهر سيوهڻ جا رهاڪو هئا، پر قسمت سانگي مخدوم صاحب جو والد لاڙ طرف لڏي اچي ٻنوري ۾ رهيو. جتي مخدوم صاحب ڄائو، نپنو پڙهيو وڏو ٿيو. اڳتي هلي ٺٽي ۾ وڌيڪ اسريو، نسريو پڙهيو پرجهيو پروڙيو، پچي پختو ٿيو ۽ رچي ريٽو ٿيو. لاڙ جو لال تي اپريو ۽ فيض عام ڏيڻ لڳو.

---

(1) عبدالجبار جوڻيجو (ڊاڪٽر)، "سنڌيون" اداره سنڌيات سنڌ يونيورسٽي حيدرآباد، 1970ع، ص 61.

(2) راوي علامہ غلام مصطفيٰ قاسمي، ڊائريڪٽر شاه ولي الله اڪيڊمي، حيدرآباد

(3) مخدوم محمد هاشم ٺٽويؒ، "مدح نامہ سنڌ"، فارسي قلمي ص 1- 40.

(4) غلام مصطفيٰ قاسمي، "مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جو وصيت نامو"، ماهوار نئين زندگي، پاڪستان پبليڪيشن ڪراچي، آڪٽوبر، 1959ع، جلد_12، نمبر 10، ص 19.

مخدوم صاحب جو نالو محمد هاشم، پيءُ جو نالو عبدالغفور ۽ ذات جو پهنور هو. پهنور حضرت حارث جو اولاد آهن.[1] پر پاڻ پرپور علمي ۽ ديني خدمتن جي ڪري "مخدوم سڏجڻ لڳو. سندس نسب جو سلسلو هن ريت آهي:

"محمد هاشم بن عبدالغفور بن عبدالرحمٰن بن عبداللطيف بن عبدالرحمٰن بن خيرالدين السندي البتورائي ثم البهرامپوري ثم اللتتوي."[2]

ولادت ۽ تعليم:

مخدوم صاحب جي ولادت تاريخ 10- ربيع الاول 1104 هجري، 19- نومبر 1692ع تي لاڙ پٽ بنوري ۾ ٿي. پاڻ ابتدائي علم فارسي، عربي صرف نحو پنهنجي والد عبدالغفور وٽان پرايائين. ان کان پوءِ ٺٽي شهر ۾ مخدوم محمد سعيد وٽ وچون درسي نصاب پڙهيو. آخر ۾ مخدوم ضياءُ الدين ٺٽويءَ وٽ مڪمل نصاب پڙهي پورو ڪيو.[3] ان دوران مخدوم صاحب جو والد عبدالغفور بنوري ۾ سنہ 1113 هجريءَ ۾ وفات ڪري ويو. ان ڪري مخدوم صاحب ٺٽي مان واپس پنهنجي شهر بنوري ۽ بعد ۾ ان جي ويجهو بهرامپور ڳوٺ ۾ ديني تعليم پڙهائڻ جي شروعات ڪئي. غالباً اتي حالتون ناسازگار رهيون، تنهنڪري هن وڏي عالم ۽ استاد ڪي ٺٽي جهڙي مرڪزي شهر ۾ مدرسو کولڻ موزون لڳو، ڇوته ٺٽو نہ رڳو اڳ ۾ سنڌ جي گاديءَ جو هنڌ هو، پر علمي دنيا ۾ "عراق ثاني" جي حيثيت رکندو هو.[4] مخدوم صاحب ٺٽي ۾ رهي دين متين جي خدمت ڪرڻ ۽ عربي، فارسي ۽ سنڌيءَ ۾ تعليم جو في سبيل الله سلسلو جاري ڪيو.

سفر حرمين ۽ طريقت جو سلسلو:

جڏهن مخدوم صاحب جي عمر 31 ورهيہ ٿي تہ سنہ 1135 هجريءَ ۾ حرمين شريفين جي زيارت واسطي حجاز مقدس روانو ٿيو. اتي بہ وقت جي برک محدثن شيخ عبدالقادر مفتي مڪ مڪرمہ، شيخ عبد بن علي مصري ۽ شيخ ابوطاهر مدني جهڙن مشهور استادن کان علم حديث ۽ تفسير ۾ سندون حاصل ڪيائين.

حرمين شريفين جي سفر کان واپسيءَ ۾ مشهور صوفي بزرگ سيد سعدالله قادري سورت بندر واري وٽ قادري سلسلي ۾ بيعت ڪري، خلافت جو خرقو ڏکي، سنہ 1137 هجريءَ ۾ پنهنجي ماڳ ٺٽي موٽي آيو.[5]

---

(1) مير علي شير قانع ٺٽوي، "معيار سالڪان طريقت"، فارسي قلمي، ص 203.

(2) مير علي شير قانع ٺٽوي، "تذڪره مقالات الشعراء" فارسي، مرتب سيد حسام الدين راشدي، سنڌي ادبي بورڊ، ڪراچي، 1957ع، حاشيہ 841

(3) خانبهادر محمد صديق ميمڻ، "سنڌ جي ادبي تاريخ"، آر. ايچ. احمد ائنڊ برادرس، حيدرآباد، 1965ع، ڇاپو ٻيون، ص 74.

(4) شيخ فريد بکري، "ذخيرة الخوانين" فارسي، پاڪستان هسٽاريڪل سوسائٽي، ڪراچي، 1970ع، جلد_2، ص 31.

(5) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، "بذل القوة في حوادث سني النبوة" عربي، مرتب: مخدوم امير احمد، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1966ع، مقدمو، ص 7-9.

ديني خدمتون:

مخدوم صاحب سفر حرمين ۽ قادري سلسلي ۾ خلافت کان بعد رات ڏينهن درس تدريس، ذڪر اذڪار ۽ تصنيف و تاليف ڏانهن متوجه ٿيو. وقت جي عالمن جي ڪتابن جو تحقيقي مطالعو، وقت جي حڪمرانن کي دين جي نصيحت، شرعي پابندي ۽ نفاذ شريعت لاءِ ڀرپور ڪوششون ڪرڻ لڳو. نادرشاهه بادشاهه ۽ احمد شاهه ابداليءَ کي سندن ظلم ۽ استبداد خلاف خط موڪليائين.[1]

ان ڏس ۾ سعيي سان ميان غلام شاهه ڪلهوڙي والي سنڌ کان سنه 1172 هجريءَ ۾ شريعت جي پابنديءَ بابت شاهي فرمان جاري ڪرائي، عملي زندگيءَ تي زور ڏياريائين.[2] سندس اهو هڪ ئي ڪارنامو سونهري حرفن ۾ لکڻ جهڙو آهي. وقت جي ڪن همعصر عالمن ۽ ٻين ماڻهن سندس مخالفت ڪئي، پر هي مرد مجاهد، شريعت جو خادم ۽ عاشق رسول ﷺ همه وقت سرتاپا شريعت پاڪ جي نفاذ، ديني خدمتن، درس ۽ تصنيف، قال الله ۽ قال رسول الله ﷺ جي شغل ۾ مصروف رهيو. مخدوم صاحب قاضي القضاة جي حيثيت ۾ فتويٰ نويسي ۽ شرعي فيصلا به ڪندو رهيو. هر روز ٽيپهري نماز بعد پنهنجي مدرسي واري هاشمي مسجد ۾ حديث نبويءَ جو درس ڏيندو هو، ۽ هر جمعي جي ڏينهن جامع خسرو (دابگران واري مسجد) ۾ وعظ ڪندو ۽ جمعي جي نماز پڙهائيندو رهيو. اهڙي ريت سندس زندگيءَ جو ٽائيم مقرر هو. سندس 24 ڪلاڪ ڪمن لاءِ وراهيل هوندا هئا.[3]

سنت جماعت جي مذهب جي تقويت ۽ دين متين جي رسمن زنده ڪرڻ ۾ پنهنجو مٽ پاڻ هو. هن جي ڏينهن ۾ سندس ڪوشش سان اهڙا وڏا ڪم سرانجام ٿيندا هئا، جيڪي سچي دين جي تائيد جو ڪارڻ هوندا هئا. مشرڪن ۽ دين جي دشمنن تي سندس عمل چڱيءَ طرح جاري هو. سندس وقت ۾ سوين ذمي ڪافر مسلمان ٿيا.[1]

مدرسو ۽ شاگرد:

مخدوم صاحب جو مدرسو "دارالعلوم هاشميه"[5] وچ شهر اگر محلي ۾ هو. سندس شاگردن جو حلقو تمام وسيع هو: جي مخدوم صاحب علم جو چنڊ هو ته، سندس شاگرد به علمي آسمان جا چمڪندڙ ستارا هئا. سندس چند مشهور شاگردن جا نالا هي آهن: مخدوم عبدالرحمٰن، مخدوم عبداللطيف، مخدوم عبدالله نرئي وارو، مخدوم عبدالخالق ٺٽوي، ابوالحسن صغير ٺٽوي مدني، فقيرالله علوي شڪارپوري، ميون عزت الله ڪيريو

---

(1) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، "بناء الاسلام" سنڌي، مرتب: فقير محمد اسماعيل ڪنيار، وفائي پرنٽنگ پريس ڪراچي، 1975ع، ڇاپو ٻيو، مقدمو، ص 38.

(2) روزانه "الوحيد" سنڌ آزاد نمبر، سنڌي اديبن جي سهڪاري سنگت حيدرآباد، 1979ع، ڇاپو ٻيو ص 32.

(3) ايضا ص 33

(4) مير علي شير قانع ٺٽوي، "تاريخ تحفة الڪرام" فارسي، مطبع ناصري، جلد 3، ص 230.

(5) ڊاڪٽر محمد جمن ٽالپر، "سنڌ جا اسلامي درسگاه" سردار پريس حيدرآباد، 1982ع، ص 238.

چوٽياروي، شيخ الاسلام مراد سيوهاڻي، سيد شهمير شاهه مٽياروي، مخدوم مئيڊنو نصرپوري، سيد صالح شاهه گهوٽڪيءَ وارو ۽ نورمحمد خستہ ٽکڙائي.

تصنيف ۽ تاليف:

مخدوم صاحب قلم و قرطاس جو صاحب ۽ وڏو مصنف هو. سندس لکيل هزارين تحريرون ۽ ساڍا ٽي سؤ کن ڪتاب يادگار ڇڏيائين.[1] هر مسئلي تي سندس تحريرون موجود آهن. سندس ڪتابن مان تفسير هاشمي، بياض هاشمي، حيات القاري باطراف البخاري، مظهر الانوار، فاڪهه البستان، قوت العاشقين ۽ فرائض الاسلام علمي دنيا ۾ مشهور ڪتاب آهن. مخدوم صاحب جي ڪيترن عربي، فارسي ۽ سنڌي ڪتابن کي ايڊٽ ڪري، محققن پي ايڇ. ڊي جون ڊگريون حاصل ڪيون آهن. تڪملہ مقالات الشعراء ۾ مخدوم صاحب جي ڪرامتن جو ڪافي ذڪر آيل آهي.[2]

ڪتب خانو:

مخدوم صاحب فڪر ۽ فهم، علم ۽ عمل، مطالعي ۽ ڪتابي دنيا جو عاشق هو. وٽس تفسير، حديث، فقہ، تصوف، تاريخ ۽ لغت وغيره هر فن تي وڏا وڏا ڪتاب موجود هئا. سنڌ جي عالمن جا اڪثر سنڌي ڪتاب بہ محفوظ هئا. مخدوم صاحب پنهنجي تصنيفات مظهر الانوار ۽ فاڪهه البستان ۾ بہ حوالي طور آيل سون ڪتابن جا نالا فهرست وار آندا آهن.[3] "بياض هاشمي" ۾ گويا مخدوم صاحب ڪتابي حوالن ۾ علم جو خزانو پلٽيو آهي.[4] مخدوم صاحب جي هڪ تحرير مان معلوم ٿئي ٿو تہ، پاڻ چار هزار ڪتاب پڙهي، هي نتيجو ڪڍيو اٿن. لکن ٿا:

> "چار هزار ڪتاب پڙهيم، انهن مان چار ڳالهيون پسند ڪيم: هڪ هيءَ تہ اي منهنجا نفس! خدا تعاليٰ جي عبادت ڪرين تہ ڪر، نہ تہ ان جو رزق نہ کاءُ.
>
> ٻي هيءَ تہ اي منهنجا نفس! جنهن کان خدا تعاليٰ روڪ ڪئي آهي، ان کان پاسو ڪر، نہ تہ ان جي ملڪ مان نڪري وڃ.
>
> ٽئين هيءَ تہ اي منهنجا نفس! جيڪي ازلي قسمت کان توکي پهچي، ان تي صبر ڪر، نہ تہ ڪو ٻيو خدا ڳول، جيڪو توکي روزي وڌائي ڏئي.
>
> چوٿين ڳالهہ هيءَ تہ اي منهنجا نفس! جي گناهہ جو خيال ڪرين تہ ڪا اهڙي جاءِ تلاش ڪر، جتي توکي خدا نہ ڏسي، نہ تہ گناهہ نہ ڪر!"[5]

---

(1) غلام رسول مهر، "تاريخ ڪلهوڙا" سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي، 1958ع، جلد 2، ص 993.

(2) مخدوم محمد ابراهيم خليل، "تڪملہ مقالات الشعراء" فارسي، سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي، 1958ع، ص 43.

(3) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، "مظهرالانوار" عربي قلمي- فاڪهه البستان عربي.

(4) مخدوم محمد هاشم ٺٽوي: "بياض هاشمي" قلمي.

(5) غلام مصطفيٰ قاسمي، "منهنجي علمي ڊائري"، سہ ماهي الرحيم سنڌي، شاهه ولي الله اڪيڊمي حيدرآباد، 1966ع نمبر 3، ص 27_28.

شعر و شاعري:

مخدوم صاحب عربي، فارسي ۽ سنڌي ٻولين جو وڏو شاعر هو، پر سندس شاعريءَ جو محور الله جي رسول جو اهڃاڻ ۽ شريعت جي سڃاڻ سمايل آهي. الله تعاليٰ کيس پنهنجي ديني خدمتن ۾ ايترو مشغول رکيو جو کيس سڄي عمر کنهن دنيادار بابت شعر چوڻ جي نوبت ئي ڪانه آئي. سندس عربي شاعريءَ ۾ ثمانيه قصائد در مدح نبي ﷺ ۽ قوت العاشقين ۾ آيل عربي شعر مشهور آهن. سنڌي شاعريءَ جي حوالي سان سندس سمورا سنڌي ڪتاب منظوم اڳوڻي سنڌيءَ ۾ آهن ۽ سندن فارسي شاعري مقالات الشعراء، مدح نامه سنڌ ۽ رسالي رشف الزلال ۾ موجود آهي.

عشق رسول:

مخدوم صاحب عالم باعمل، گفتار ۽ ڪردار جو صاحب ۽ عاشق رسول ﷺ هو. سندس هرهڪ عمل الله ۽ سندس رسول الله ﷺ جو مظهر هو. سندس عربي، فارسي ۽ سنڌي شاعريءَ ۾ نبي ڪريم ﷺ جو عشق ڪوٽان ڪوٽ ڀريل آهي. مخدوم صاحب سچي سردار کي سڪ مان صدائون ۽ پياري پيغمبر کي پرت مان پڪارون ڪيون آهن.

سنڌ ۾ مخدوم صاحب جي عشق رسول بابت هي واقعو هر ننڍي وڏي جي زبان تي عام آهي ته مخدوم صاحب جڏهن حرمين شريفين جي سفر دوران ديار حبيب مديني منوره ۾ رسول الله ﷺ جي روضي مبارڪ تي حاضري ڏني ۽ سڪ مان سلام پڙهيو ته روضي مبارڪ مان حيات النبي ﷺ طرفان کيس سلام جو جواب مليو ۽ ائين ڪيڪاريو ويو ته "ڀلي آئين محمد هاشم ٺٽي وارا" جو ته حرم نبوي ﷺ ۾ محمد هاشم نالي وارا ٻيا ماڻهو به حاضر هئا.[1]

مولوي دين محمد وفائي هن روايت جي باري ۾ تصديق ڪندي لکيو آهي، ته مخدوم صاحب کي مديني منوره جي رهڻ واري زماني ۾ جمعي رات 9 رجب 1136 هجريءَ ۾، حضور ﷺ جي زيارت جو شرف حاصل ٿيو. جنهن جو ذڪر (مخدوم صاحب) پنهنجي بعض تصانيف جي حاشيه ۾ ڪيو آهي ۽ پنهنجي دستخط سان اها يادداشت لکي ڇڏي آهي.[2]

جيتوڻيڪ هن واقعي جو احوال تحفة الڪرام يا ٻئي ڪنهن همعصر تاريخي ڪتاب ۾ ڪونه ٿو ملي، پر هي واقعو ايتريقدر مشهور تواتر جي حد کي پهتل آهي، جو ان جو انڪار به نه ٿو ڪري سگهجي. سنڌ ۾ اهو پليڪار وارو واقعو مخدوم صاحب جي علمي عظمت ۽ عشق رسول ﷺ بابت مثال طور ڏنو ويندو آهي ۽ سالن کان سنڌ ۾ سيني به سيني هلندو آيو آهي.

وفات، مدفن ۽ اولاد:

مخدوم صاحب ستر سالن تائين دين مبين جي عملي خدمت ڪندو رهيو. سندس وفات تاريخ 6- رجب 1174 هجري (9 فيبروري 1761ع) ۾ ٺٽي شهر ۾ ٿي. ٺٽي لڳ مڪلي

---

(1) مخدوم محمد عاقل عرف پير محمد کهڙائي، "قصص اولياء سنڌ" سنڌي قلمي، ص 124.

(2) مولوي دين محمد وفائي، "تذڪره مشاهير سنڌ" سنڌي ادبي بورڊ، ڄام شورو 1985ع، جلد2، ص 255.

ٺڪريءَ تي دفن ڪيو ويو. سندس مزار اڄ بہ اهل دل لاءِ زيارت گاهہ ۽ دلي سڪون جو ذريعو آهي.[1] سندس وفات تي ڪيترن ناميارن شاعرن دلسوز تاريخي شعر چيا آهن. هيٺين سٽن مان وفات جو سن نڪري ٿو:

محمد رحيم ٺٽوي: در جوار مصطفيٰ ماوي يافت.

1174 هہ

غلام علي بيگ ٺٽوي: طائر قدس بفردوس محمد هاشم

محمد پناهہ رجا ٺٽوي: بهشتش داد ايزد منزل جاه

محمد تفيع ٺٽوي: گل شد مشعل دين رسول ﷺ

محمد حسين ٺٽوي جعل الله جنة مثواه.[2]

مخدوم صاحب جي قبرستان ۾ سندس خاندان ۽ پونير بہ مدفون آهن، مخدوم صاحب کي بہ فرزند عبدالرحمٰن ۽ عبداللطيف هئا. اهي بہ پنهنجي دور جا بهترين عالم، مفتي، مصنف، پرهيزگار ۽ والد جي نقش قدم تي هلندي، تادم آخر ديني خدمت ڪندا رهيا. هن وقت مخدوم صاحب جي پونيرن مان ڪوبہ نہ رهيو آهي. البت سندس مزار ۽ ڪتاب يادگار آهن. مخدوم صاحب جي مزار مبارڪ تي بجلي، پاڻي وغيره جو سٺو انتظام آهي. مزار سان لڳ هاشمي مسجد ۾ پيش امام مقرر ڪيو ويو آهي. اهو انتظام ضلعي ڪائونسل ٺٽي طرفان ڪيل آهي.

همعصر:

مخدوم صاحب ۽ شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو ساڳيو زمانو ڪلهوڙا حڪمرانن جو مشهور دور رهيو آهي. مخدوم صاحب جا همعصر بہ الله جا پيارا ڀهتل ٻانها، وقت جا وڏا فياض عالم ۽ شيرين زبان شاعر ٿي گذريا آهن. جيئن: مخدوم محمد معين ٺٽوي، شاهہ عبداللطيف ڀٽائي، مخدوم محمد قائم ٺٽوي مدني، مخدوم روح الله بکري، مخدوم محمد اسماعيل پريان لوءِ، مخدوم عبدالرئوف ڀٽي هالائي، مخدوم محمد زمان لواري، ابوالحسن ڏاهري، سيد موسيٰ شاهہ گهوٽڪي، مير علي شير قانع ٺٽوي، محمد پناهہ رجا، مخدوم عبدالرحمٰن شهيد کهڙائي، ميون محمد مبين چوٽياروي ۽ مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي.

شخصيت ۽ عظمت:

مخدوم صاحب جي دور جو همعصر مشهور مؤرخ مير علي شير "قانع"، "مقالات الشعراء" فارسيءَ ۾ رقمطراز آهي:

> "مخدوم صاحب وڏي شان وارو، برڪت ڀري ذات، وقت جي عالمن جو اڳواڻ هو. دين متين جي قانون جي ترويج ۽ اسلام جي بنيادي احڪامن جي استحڪام لاءِ ڪوشش ۾ مصروف رهندو هو. جڏهن تہ سندس ئي زماني ۾ دين

(1) مخدوم عبداللطيف ٺٽوي، "مناقب مخدوم محمد هاشم ٺٽوي" فارسي قلمي ص2.

(2) مولوي دين محمد وفائي، "تذڪره مشاهير سنڌ" سنڌي ادبي بورڊ ڄام شورو، 1985 ع، جلد ٻيو، ص 259_ 264.

اسلام جي تجديد واقع ٿي.... هند ۽ سنڌ، عرب ۽ عجم ۾ ناميارو ۽ سيني پهلوئن ڪان سندس ذات شرف شان واري هئي.“ [1]

مشهور انگريزي مصنف رچرڊ برٽن، مخدوم صاحب جي شخصيت بابت لکي ٿو:

”هن هندستان ۽ عربستان جو سير ڪيو هو ۽ عربي ۽ فارسي ٻوليون ۽ فقه چڱي طرح سکيو هو. چون ٿا ته مسافريءَ دوران هن عيسائي پادرين سان ڪيترائي مناظرا ڪيا ۽ سندن مذهب خلاف رسالا لکيا. هو هينئر هڪ ولي ڪري ليکيو وڃي ٿو. هن جو مڪلي جي ٽڪريءَ تي مقبرو آهي ۽ پنهنجي هم وطنين لاءِ هڪ زيارت جي جاءِ آهي.“ [2]

برٽن جو هي اقتباس نهايت قيمتي آهي جو هڪ انگريز مصنف مخدوم صاحب جي علمي عظمت جي باري ۾ شاهدي ڏئي رهيو آهي.

موجوده وقت جو مشهور محقق ۽ مصنف ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، مخدوم صاحب جي شخصيت ۽ علميت جي باري ۾ لکي ٿو:

”سنڌ جي سرزمين جيڪي چوٽيءَ جا عالم پيدا ڪيا، تن مان مخدوم محمد هاشم ٺٽوي هڪ نهايت ئي ناميارو عالم هو. سندس شخصيت ۽ علميت سنڌ لاءِ باعث فخر آهي. مخدوم صاحب جون ديني ۽ علمي خدمتون ايتريون ته اهم ۽ وسيع آهن، جو انهن تي مسلسل تحقيق جي ضرورت آهي. ديني علمن تفسير، حديث، فقه وغيره تي ڪيس عبور حاصل هو ۽ انهن بابت ڪيترائي ڪتاب لکيائين. عربي ۽ فارسيءَ ڪان سواءِ سندس سنڌي تصنيفن جو معيار علميت توڙي ٻولي ۽ لغت جي لحاظ سان ايترو ته بلند آهي، جو سنڌي ٻولي ۽ ادب جي تاريخ ۾ پڻ مخدوم صاحب جو مقام نهايت بلند آهي.“ [3]

موجوده دور جو ٺٽي ۽ مڪلي جو عالم ۽ مصنف تحفة الزائرين ۾ لکي ٿو:

”ٻارهين صدي هجريءَ ۾ ٺٽي هڪ عظيم البرڪت هستي سرزمين سنڌ کي ڏني، جنهن جي ڪري سنڌ کي چار چنڊ لڳي ويا. هيءَ هستي مخدوم المخاديم، سند الاقاليم، مجدد ماه ثاني عشر، ملجا الفقهاء والمحدثين، زبده العلماء الراسخين حضرت علامه الحاج محمد هاشم هاشمي ٺٽوي عليه الرحمه والرضوان آهي“. [4]

---

(1) مير علي شير قانع ٺٽوي، ”تذڪره مقالات الشعراء“ فارسي، سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي، 1957ع، ص 841، 842.

(2) رچرڊ برٽن ”سنڌ ۽ سنڌو ماٿريءَ ۾ وسندڙ قومون“، مترجم محمد حنيف صديقي، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد، 1976ع، ص 77.

(3) ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، ”مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ جي سوانح حيات ۽ علميت بابت ڪي ويچار“ ٽماهي مهراڻ، سنڌي ادبي بورڊ ڄام شورو، جلد 34، نمبر 4، 1985ع، ص 131.

(4) ابوالسراج محمد طفيل احمد ٺٽوي، ”تحفة الزائرين“ اردو، احمد برادرز ناظم آباد ڪراچي، 1988ع، حصو چوٿون، ص 246.

راحة المؤمنين

سليس منظوم سنڌي

اصل نسخي جو عڪس

مخدوم مرحوم محمد هاشم ٺٽوي رحمه

هي راحة المؤمنين منجهان ذبح شڪار جي باري

تصنيف ڪيل مخدوم محمد هاشم رح

بسم الله الرحمٰن الرحيم

ساراهه سڀ ڏيئي جو رازق رحمان
روزي رسائي مڙني مولو مهربان

جو سڀ جو سڀ ٻن صاحب سبحان
ڪري ڪرم ڪمينن سدا سلطان

متن

راحة المؤمنين

سليس منظوم سنڌي

هيءُ راحة المؤمنين منجهہ بيان ذبح شڪار جي آهي

تصنيف ڪنان مخدوم محمد هاشم (ٺٽوي)

(مقدمو: حمد، صلواة ۽ ڪتاب لکڻ جو مقصد)

بسم الله الرحمن الرحيم

ساراهجي سچو ڏڻي جو رازق ۽ رحمان
جو سڀاجهو سيين پَرين صاحب ۽ سبحان
روزي رسائي مڙني مولو مهربان
ڪري ڪرم ڪمينن سين سدائين سلطان

ڏيئي گهڻو ڪيترو اڳي جو احسان — رحمت ته رحمان جي سو نهار اسلام

نشا رسن راتو ڏينهن مٿي محمد جام — جنهن اپاريو اسلام مڪي قائم سڀئي قيام

سا ڏي سو نهار ۽ جو ڪيو سڀا جي علام — رساڻي رحمان جا پاڪين انعام

[illegible] آئي آل رسول جي سڀن صحابن — پلئو پاري ڪيئون ويرو وتار وسن

[illegible] سڀئي تار اڪٿي اين منجهه ڪرن — هاڻي سٽهو مؤمنا هي جن ڪن

[illegible] هي سڪن ڏينهو لازم مٿي مڙن — عاقل بالغ جي تيا منجها مؤمن

اوءِ [illegible] شريعت کي سدا تا سکن — حلال حرام سڀ ڪي وسارو سڀاڻن

تميزي منجهه مهدي مرڪن وچ بين — هي منجهه هن حقير جي وهم لي پيو

تمار ۽ مسئلا ذبح شڪار جا جن گنيو — ڪي لکي تن منجها گهڻو ن جي ٿو رو

[illegible] جي اهي آهڪي ابوجن اپارا — نڪا يرو ويارسي جي ناموزن نيا

يوءِ نه آجا ٿنکي ڪا سنڌي دا راسا — تنهن سنڌي ۾ ڪيم سهڪي ڪيڏي عز

[illegible] مؤمن سڀ ڪو سکي مسئلا — ڪيم باب بيتهم جو ڙ منڍي ويرا

[illegible] ڪر ۽ باب ذبح جو سو شڪار لاءِ — اسر پرئي اهيان مولى جي مهرا

[illegible] ڪريم قبول ڪري گهڻي ڪنا — مرهي مان مهرس ڏوه ڏهاري

[illegible] باند ڪو اڳي جي عطا — ان الله يغفر الذنوب جميعا اهي سڀا جو

بسم الله الرحمن الرحيم

[illegible] تا يم ڪن سا ڻ سٽهو — تکهن حيوان حلال جو سائي درس

ڳڻي ڳڻيون ڪيترو آڳي جو احسان | رحمتون تنهن رحمان جون ۽ سونهارا سلام

شال رسن راتو ڏينهن ۾ مٿي محمد ڄام | جنهن اُپارئو اسلام کي قائم سيئي قيام

سائين سونهارو جو ڪيو سڀاجهي علام | رسايا رحمان جا پاڪيزا پيغام

۽ پڻ اتي آل رسول جي ۽ سين صحابن | پلٽئو پاريون ڪيو ور ويرون تار وسن

جيسين تارا ڪتيون اين منجهه ڪڙن | هاڻي سڻهو مؤمنا هينئين جي ڪنن

ته آهي سکڻ دين جو لازم مٿي مڙن | عاقل بالغ جي ٿيا منجهان مؤمنن

اوءِ ور شريعت کي سدا تا سکن | حلال حرام سڀ کي ور سارئو سڃاڻن

ته ميڙي منجهه مهدي مَرڪن وچ ٻين | هينئين منجهه هن حقير جي وهم اي پيو

ته ماڻهو مسئلا ذبح ۽ شڪار جا پڇن گهڻيرو | کي لکجي تن منجهان گهڻو جي ٿورو

پر عربي آهي اهکي ابوجهن اپار | نه کا پروڙ پارسي جي نو آموزن نِبار

پوي نه اڻ ڄاڻن کي کا سنڌي ڏاران سار | تڏهن سنڌي ڪيم سهکي ڪدي عربيا

ته پڙهيس مؤمن سڀ کو سکي مسئلا | ڪيم باب ٻه تنهن ۾ جوڙيندي ويرا

هيڪڙو باب ذبح جو ٻيو شڪار لاءِ | آسر پرو آهيان مولىٰ جي مهرا

ته مان قبول ڪري ڪميني ڪنا | مرهي مان مِهر سين ڏوهه ڏوهاري جا

ڇهون نه ليي پاند ڪو آڳي جي عطا | "اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا"[1] آهي سڀاجهو سينئا.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

[2] لکن ڪتابن ۾ ڪنن ساڻ سُڻهو | ته ڪُهڻ حيوان حلال جو سائين دُرس ڪيو

---

(1) ترجمو: بيشڪ الله تعالىٰ توهان جا سمورا گناهه بخشي ڇڏيندو. (پارو 24، سورة الزمر، آيت 53)

(2) باب-1 (ذبح جي باري ۾):

ڪارڻ نفع پاهجي جه ڪه ڏوهه ڪنو — نڪو نه وبال انهي جو سنديس مٿي هو

مير محمد مصطفىٰ سيد عالمن — ڪارڻ قرباني حج جيئي اضحيٰ ڏهن

هت پهچي ذبح ڪئا آهن حيوان لکن — ٿات سو ذبح درست ٿيو مٿي مسلمن

ساڻئي سهڪائي ڪي ڪارڻ ضعيفن — منجهان رزق رحيم جي ورماڙ و نفع و نن

مگر جيڪي ڪي ورذبح ڪيو ڪه حاجت — نڪو هئس قصد ڪين جو نڪا نفع نيت

ٿيئي پر ڪتابن ۾ لکي ڪراهت — ٿينديون پڇائون تهنجي روز قيامت

انهي پر فرمايو صاحب رسالت — پر جنده ماڙو نڪي حيوان ڏونه احتياج

ڪارڻ ڪين ماهه جي ڪو نفع ٿيو — تنده ذبح تهجو ساڻئي حلال لکيو

شڪار سيئي تنجا سي يا ڏڪر هو — تخبر جلال ڪه حرام جي پاڻ ته پرو هو

ذبح ري حيوان جو پا تهين پيئي — نونئي حلال سو هو ٿيئي حرام ٿيو

ماهه تنهن جو پچرو ماڙو نڪيندو — پن ڪتي ڪه مرو نڪي ڪين سو ڏنو

جي ڪه ڏنو هئس تسو ذوه پيرو — اهي ڦتني ڪتابن ۾ ته ويئي لکيو

سو ذبح اهي پن پر انڌر شريعت — هيڪ ذبح اختيار جو ٿيو ذبح ضرورت

لکيو پن قسم تنجو ڏار و ڏار بيان — تمهني سين ابو جهن اسان

هائي ذبح اختيار جو انهي ڪي لکي — جن پهرنا لو تجو فائع يا ڏڪري

تهان ٿيو ٿئي منجا حيوان جي ڪها — ٿئي نالو تهجو جيڪي وچ ڏاڙهه جان

پي مرئي ماڳ ذبح جو لکيو ڪتاب — جيان ڪنا ٿئي منجا تان درسن جو

كارڻ نفعي پنهنجي جنهن ڪنهن ڏور ڪُنو   تہ ڪونهي وبال ان تي جو سنديس مِلڪ هو

مير محمد مصطفيٰ سيد عالَمن   كارڻ قرباني حج جي ۽ اضحيٰ جي ڏينهن

هٿ پنهنجي ذبح ڪيا گهڻان حيوان لِڪن   تانتہ سو ذبح درست ٿيو مٿي مُسلمن

سائين سهڪايون ڪيون كارڻ ضعيفن   منجهان رزق رحيم جي ور ماڻهو نفعو وٺن

مگر جيڪي ڏور ذبح ڪيو ريه حاجت   نکو هُئس قصد ڪِيڻ جو نکا نفعي نيت

تہ اِي پر ڪتابن ۾ لکي ڪراهت   ٿيندو پڇاڻون تنهن تي روز قيامت

انهي پر فرمائيو صاحب رسالت   پر جڏهن ماڻهوئن ڪي حيوان ڏونه احتياج پوءِ

كارڻ ڪِيڻ ماه جي ڪ ڪو نفعو ٻيو   تڏهن ذبح تنهنجو سائين حلال ڪيو

شرط سيئي تنهن جا سٽي ياد ڪرهو   تہ خبر حلال ۽ حرام جي پاڻهي پروڙ هو

ذبح ري حيوان جو پاڻهين پي مُئو   توڻي حلال سو هو، تہ پڻ حرام ٿيو

ماه تنهنجو بچڙو ماڻهو نہ ڪيندو   پڻ ڪُتي ڪ ڪنهن مِرونءَ ڪي ڪيڻ سو نہ ڏبو

جي ڪنهن ڏنون هٿ سين، تہ سو ڏوه پرؤ   آهي "قنيي" ڪتاب ۾ پڌرو ئي لکيو.

*سو ذبح آهي ٻن پَرين اندر شريعت   هيڪ ذبح اختيار جو ٻيو ذبح ضرورت

ڪبو ٻنهي قسمن جو ڏاروڏار بيان   تہ ٿئي مٿي سين ابوجهن آسان

هاڻي ذبح اختيار جو انهي ڪي لکي   جئن پهرين نالو رب جو ذابح ياد ڪري

تهان پوءِ نڙي منجهان حيوان جي رڳو چار وڍي   نڙي نالو تنهن جو جيڪي وچ اُره ڄاڙين

اِي مڙئي ماڳ ذبح جو لکيو ڪتابن   جِئان ڪنائين نڙي منجهان ٽِئان دُرس چون

---

* ذبح جا قسم

مگر هيا آهي گند چارن ٻن پراءِ
جن وٽن رهي گند سا پار مٿي ڏانه
جن وٽن رهي گند سا اره جي طرفا
صحي قول ڪتابن ڪين چون روا
پي ڪرڪا آهي جهنجا وٽن پاڻي گاه
وڏن جي رڳن جو پڻ لازم لڪنا
آهي گند رت جو ٻن منجها جن
شرط منجهان تن پهرو اهو ئي ڪهن
ٻيو جي وڏياءِ ٽري تن منجها پيو ڏهه سوڙ
ٻيو آهي ثواب انهن جن سڀئي وڍجن
ٻي ٻڌياءِ چاڻي ٻجي ڪي وسار منجها
شرط ٻيو ذبحجو سو پڻ ياد ڪرهو
تو پني ڪمي هوءِ ساڪ هوءِ ٿوري ثوءِ
جيڪڏهن ٻي وهنڙ قاهيم پوسا تجي منو
ڪي هيٺ مارئو جيوانگي ڪي مرس ڪو
ڪي ڦاڙي مرن مارو ڪهنجو ڏور ڏگو
ذبح جهڙي نه ٿي سو سپ پيٽ ٻجرو

هيٺ ڪجهي ته ڪنا سگي ياد ٻجاه
پر جهه ڪه گنو جيوانگي مٿي ته ڪنا
تڏهه انهن عالمن جو اختلاف آه
پر ڪم نڪجي اهڙو جاڻي جاڻ منجها
پڻ ٻه رڳه ٻن پاسن ٿوري ڪي لڪن
هيڪ نرو نو تنهن جان وٽي ساه
شرط جي ذبحجا سڀ جو ته جيا ترهن
جن چاري رڳه وڍي ذابحي گهر جن
اڪثر کي حڪم ڪن جو ڏنو عالمن
جيڪڏهن رڳه ٻه وڍي ڪه جيوا منجها
تيئن سو حرام ٿئو ڪين ڪين هاءِ
جن کهن ڏير ڏور م ڪاميا تي هوءِ
ثنات حلال نه ٿيي ڪين ڏور هسند و
ڪي هيٺ سنگ ڏگي هيڪڙي ٻيلي قتل
ڪي ڪري پوئنده ڪو هم وهت ساه ووءِ
ته منجهان انن مٿن صورت سو حرام ٿئو
مگر جي ان تو ليم ڪا حياتي پيجي

مگر جا آهي چاڙين ٻنهي پراءِ
هيٺ کُهجي تنهن کنا سِکي ياد ڪجاه

جئن وجن رهي ڳنڍ سا پار متي ڏانه
پر جي ڪنهن کُنو حيوان کي متي تنهن کنا

جئن وجن رهي ڳنڍ سا اره جي طرفا
تڏهن ان ۾ عالمن جو اختلاف آه

صحي قول ڪتاب جي ڪيڻ چون روا
پر ڪم نہ ڪجي اهڙو ڄاڻي ڄاڻ منجها

ٻي ڪرڪ آهي جنهن منجها وجي پاٽي گاه
پڻ ٻہ رڳون ٻن پاسن ۾ نڙوٽي کي لکن

وڏڻ چئني رڳن جو پڻ لازم لکن تا
هيڪ نروٽو تن ۾ جئان وجي ساه

آهي گذر رت جو ٻنهي منجها جن
* شرط جي ذبح جا سي چوڏهن چيا پڙهين

شرط منجها تن پهرئو اهوئي کهن
جن چارئي رڳون وڍيون ذابح تي گهرجن

پر جي وڍيائين ٽي تنين منجها تہ پڻ درس چون
اڪثر کي حڪم ڪل جو ڏنو عالمن

پر آهي ثواب ان ۾ جئن سيئي وڍجن
جي ڪنهن رڳون ٻہ وڍيون ڪه حيوان منجها

ٻيون ٻہ ڇڏيائين ڄاڻي ٻجهي ڪ ويساري منجها
تہ پڻ سو حرام ٿيو ڪيڻ ڪين رهاءِ

شرط ٻيو ذبح جو سو پڻ ياد ڪرهو
جئن ڪهڻ وير ڊور ۾ ڪا حياتي هوءِ

توٽي گهٽي هوءِ سا ڪ هوءِ توري توءِ
نات حلال نہ ٿئي ڪيڻ ڊور سندو

جيڪڏهن پئي وهٺ ڦاهي ۾ ٻوساڻجي مئو
ڪ هٺي سنگ ڏڳي هيڪڙي ٻي کي قتل ڪيو

ڪ هٺي ماريو حيوان کي ڪه مڙس ڪو
ڪ ڪري پوندي ڪوهہ ۾ وهٺ ساه وئو

ڪ ڦاڙي مِرن مارئو ڪنهن جو ڊور ڏڳو
تہ منجهہ ان مڙن صورتن سو حرام ٿئو

ذبح جه کي نہ ٿئي سو سيين پتين ٻجڙو
مگر جي انهن ٿولن ۾ ڪا حياتي پسجي

---

* ذبح جا چوڏهن قسم

تو ٻي ڏور ٻاڪ گڏي وڃي سو ڪهي
توني ڪه ٻڪري اچي ٻگاڙ سي
سا هوند ڄڻتري موره جيڪر ڪهي
جاسين ثابت تهنجي انجائي آهي
جين سنڌو تهنجي لٿو اسرو
جيتري پسجي ڪني دوره ڪهن ڪنا پوءِ
جي ڪناءِ ته ٻڪري نه ٿي حلال تو
جسم ثوري حياتي دور م جي پدتري تابستر
سي ٻڪي ڪريان پدترا تسپي سڪن
ڪي ڪڍ ٿاءِ تهنجو قار ٿي پيت منجا
جان جيئن ته ٻڪريم اينتر ولي هو
تڏهه سا حلال نه ٿيي ذبح ڪياءِ تو
خزانة المفتين مر انير لکي تو
ته ڪري هوند رهي جيڪي قاتي پيت منجا
پڻ ڪتاب تلقيحم انير تو اي
سو اچي رسئو اوذر و مر ٿي ذري
پر پيت قار جهس پهر ذبح ڪنا اي

تڏهه ڪين ان نه لنجو ونجن حلال ٿي
ڪڍي اند تهنجا پيٽا پهر ونجي
جي ڪناءِ ته ٻڪري تين درس ٿي
پڻ جيڪڏهه ٻڪري مرض اچي رسو
منجس حياتي اينتري ونجي رهي هو
پيئي قتري ماگه سگي ڪين ره
مگر چار مسئلا اهم اجن ڪتاب لکن
تين کهن ڪري جوانجي درس ڪين
هيڪڙو ڏکي ڪه ٻڪري ڪهجي حامل
پهر ڪناءِ بچڙو پوءِ ڪناءِ ماءِ
جن هوند حيات نر هي پيٽ قار يا
ان حياتي ڪي حڪم موتجو عالم خون ذبو
ءِ جان پيٽ قار ئاءِ انجو ڪه سڄ سان
تڏهه سا حلال ٿي بسم الله پلي سان
تجيڪڏه حيوان هيڪڙو ڪه ڪافرجو آهي
تان جياءِ ڪه موءِ منکي تمنکي ڪهي ذي
ته مومن پيٽ قار وپهر وهتر ڪي

توڙي ثوري ڪ گھٽي وجي سو ڪُھجي تڏهن ڪيڻ ان ٿولن جو وجي حلال ٿئي

توڙي ڪه ٻڪري کي اچي ٻگھاڙ رسي ڪڍي آندا تنهن جا پيٽا ٻهر وجي

سا هوند نہ جٽي مورهين جيڪر ڪهجي جي ڪنائين ته ٻڪري کي تہ پڻ دُرس ٿئي

جان سسي ثابت تنهنجي اجائي آهي پڻ جيڪڏهن ڪِه ٻڪري کي مرض اچي رسئو

جيڻ سندو تنهنجي لتو آسرو منجهس حياتي ايتري وجي رهي هوءِ

جيتري پسجي ڪني ڏور ۾ ڪهڻ ڪنا پوءِ پيئي ڦٽي ماڳهين سگھي ڪين رڙهو

جي ڪنائين ته ٻڪري کي تہ ٿئي حلال توءِ مگر چار مسئلا اهڙا منجهہ ڪتاب لکن

جن ۾ ثوري حياتي ڏور ۾ جي پٽري تا پسن تہ پڻ ڪهڻ ڪري حيوان جي درس ڪين ٿين

سي لکي ڪريان پڌرا تہ سيئي سکن هيڪڙو ڏڳي ڪ ٻڪري ڪهجي جي حامل آه

ڳي ڪڍيائون تنهن جو ڦاڙي پيٽ منجا ڀهريان ڪنائون ٻچڙو پوءِ ڪنائون ماءِ

جان جيڻ ته ٻڪري ۾ ايتروئي هوءِ جئن هوند حيات نہ رهي پيٽ ڦاڙئا پوءِ

تڏهن سا حلال نہ ٿئي ذبح ڪيائون توءِ ان حياتيءَ کي حڪم موت جو عالم چون ڏٻو

"خزانة المفتين" ۾ ان پر لکي ٿو ۽ جان پيٽ ڦاڙيائون ان جو ڪنهن سجہ سان

جنهن ڪري هوند رهي جيري ڦاٽي پيٽ پڇاٽان تڏهن سا حلال ٿي بسم الله پلي ساڻ

پڻ ڪتاب "تلقيح" ۾ ان پر ٿو آڻي تہ جيڪڏهن حيوان هيڪڙو ڪنهن ڪافر جو آهي

سو اچي رسيو اوڏو مرڻ کي وري تان چيائين ڪنهن مؤمن کي تہ مون کي ڪهي ڏي

پر پيٽ ڦاڙجانس ڀهرين ذبح ڪنا اڳي تنهن مؤمن پيٽ ڦاڙئو ڀهرين وهٽ کي

پوءِ ذبح ڪياءِ تهڪي بسمله ساوري
جن روح انجو جي هيو پيرِ پيري
پوين جي جيئو مٿس هيڪري شڪاري
ڪي ترا هياءِ بسم الله جي پر ڪي ٻڪريڪا
پر اڏ ڏناءِ جيرو سيسي جي پارا
ناهه اعتبار ان حياتي کي عالم چونتا
نرؤ پانگ مٿي ڏونه پر پوءِ جي رهيا
جان نرؤ پانگ مٿي ڏونه پر رهيا ڏونه
نروا ونڌ ليهاتم ذاتڪي پنهي نرت
جن ڪرذبح ڪياءِ تهڪي پهرادو منجها
جان اصل نري ڳموڙي هونداءِ
ان جين ڪي پڻ حڪم موتجو منجهه ڪتاب
تجي موتي ذبح ڪري تڏهن سٽ لکن
متو لهي تجو ونجن پيو مري
جهلي ڪناءِ تهڪي بسملسان ڪري
ڪي اجي بگار متو بکري جو جيئي جي ڙو
پر اجا پوءِ ڦتري سو سيسي لتاپو

تڪين حلال نه ٿيو ور مؤمن ڪوم حڪي
ان حياتي کي حڪم موتجو عالم چون ڏجي
پر نجياءِ هندي ساري بسم الله
پر اڏ ڪياءِ ته شڪار ڪي ٻڪري پوري
جي سو ذبح ڪياءِ بسم الله سِن تپڻ نا
جان پوءِ انه ٿيا پئي اڏ سنداس
تپڻ سو حلال نه ٿيو تو پي ذبح ٿياس
تڏهه پار مٿي جو حلال ٿيو ذبح جي ڪجي
ڪر ڪو وڍياءِ ڍوڙ جي نڙي کي ٻهرا
پوءِ وري ڪناءِ تهڪي موتي ماڳ
تان موتي حلال ٿئي تو پڻ ذبح ڪيا
پر جي اصل وڍياءِ تو ٻڙو ڪنا ترڳن
جو تو جن هيو مٿس ڪهه ڏلو هنر
پر اڃا ڏٽهه سيسي جيرو پوءِ ٿو ڏکي
تپڻ حلال نه ٿيو ذبح ساڻ وري
ڪي ڪه پوسٽي وڍو ڪٽ جو متو
جيڪو ڪهي تهڪي تپڻ درست هوءِ

پوءِ ذبح ڪيائين تنهن کي بسمله سان وري — ته ڪيڻ حلال نه تنهن جو ور مؤمن کو مَ چکي

جئن روح ان جو چُڪي رهيو پهرين ٻيري — ان حياتي کي حڪم موت جو عالم چون ڏجي

ٻيو پڻ جي ڪيو مڙس هيڪر تي شڪار کي اڳيا — پر نه چيائين هٽندي ساري بسم الله

ڪ ترار هنيائين بسم الله چئي پر ڏٺي ڪ ٻڪري ڪا — ٻه اڌ تنهن شڪار ڪ ٻڪري کي پوري وچ ڪنا

پر اڌ ڏنائين جيئرو سسي جي پارا — جي سو ذبح ڪيائين بسم الله سين ته پڻ ناروا

ناه اعتبار ان حياتي کي عالم چون تا — ۽ جان پورا نه ٿيا ٻئي اڌ سنداس

ٽرئو ياڳو متي ڏانهن ٻه پوچڙي رهياس — ته پڻ سو حلال نه ٿئو توڻي ذبح ٿياس

۽ جان ٽرئو ياڳو پچ ڏانهن ٻه رهيا ڏانهن متي — تڏهن پار متي جو حلال ٿيو ذبح جي ڪجي

ٽرئو اونداهي رات ۾ ذابح کي پئي ٽُرت نه ڪا — رڳون وڍيائون ڀور جون نڙي کي ٻهرا

جئن ڪر ذبح ڪيائين تنهن کي پهرين اُره منجا — پوءِ وري ڪنائين تنهن کي موٺي ماڳ ڪنا

جان اصل ۾ ٿي رڳون وڍيون هونديون — تان موٺي حلال نه ٿئي توڻي ذبح ڪيائين

ان جيئڻ کي پڻ حڪم موت جو منجھ ڪتب لکيئين — پر جي اصل وڍيائين ٿورڙو ڪنا ٿن رڳن

ته جي موٺي ذبح ڪري ته درست لکن — چوٿون جئن هنيو مڙس ڪنهين ڏُڪو وهڻ کي

متو لهي تنهن جو وڃي پيو پري — پر اڄان ڌڙ پسجي جيئرو پيو ٿو ڌُڪي

جهلي ڪنائون تنهن کي بسمله ساڻ وري — ته پڻ حَلال نه ٿيو ذبح ساڻ وري

ڪ اڃي ٻگهڙ متو ٻڪري جو ڇني جي وئو — ڪ کهين پوسٽي وڍيو ڪڪڙ جو متو

پر اڄان پيو ڦتڙي سو سسي لٽيا پوءِ — جيڪو کهي تنهن کي ته پڻ درست نه هوءِ

ءِ مٿي منجهارِ ٿو مٿو ڪڍي بگاڙو وڦُ
ندِ لاسُو دُرُسُتُ تنهوجي ذابح ذبح ڪوءُ
تنهن جي لهڻ جيري ڏوهه ڪي تون ذبح ڪن
نشاني حياتي جي پڻ سگهي ياد ڪجن
پڻ جي ڪسندي دانه ڪري وهٽ وڃا
جي ڏڪي ٻڪري يا ٻي ڪه شخص ڪني
ڪِ رٿ منجهاسي نڪي ٿه ويرو هي
تون ڄوهر ٿاءِ ڪن ڪِ بچڪي تپڻ ڏرستي
اهي ڪه ڪه جرنگي حڪم موتجو
ڪِ لڙي پيا وار تهنجا پيرڊ گاڙ يا
تئن مرتن صورتنم ڪيڻ ڪين روا
اهين علامت موتجي پاٽائي اشيا
ڪِ اکي ڪشادي جي هي سي موني پو
تئن مسئلن مٿن ڪين حلال ڪن
توني رت نو هيو منجها موهه ڏ ڳن
جڇري پنا تهجا وهت ڪه ساعت
جيڪو ڪهيس ته حالم ترت نه پستي

ڳمنو باقي رهيو آذاني وٽرو
پن جي مسئلن ڏ ارا ماڳ پيا جيئي
توني لهي حياتي تهم ڪِ ٿو رعي پسن
هيڪڙو ٻڪرٽ رجوءِ پيو چرن جو
تپن حڪم تهجو تهڙو جهڙو چرڻ جو
خبر نه آهس تهجي ته اهي ڪِ جيري
تپڻ سا حلال لڳي جي ڪهن ويرچڙ
پرچرڻ ڳهرجي تهڙو جو جيري ڏوهه سند
مذبوح وقت ذبحي جي وات ٻيئيا
ڪِ اکي هيس پوري سي ٻيئي چڌيا
ناه نشاني جين جي ان تولم ڪيا
ءِ جان وات هو سي ٻئي سو وا ري
ڪِ سوڙ ڪياءِ پيرنگي ڪِ وارا ڏو يا
اهين نشاني حياتي جي چارئي تو ڪِ
ڪٿي وڻ اهين اهڙا مجد خالق جي
ته سڪي تينس انگرا خالي منجهارت
جي ڪهندي چر وڪو انگر وته وهت

۽ متي منجهان کي ٿورڙو ڪدي بگهڙ ويو — گهٽو باقي رهيو اڌائين وترو
تڏهن سو درست ٿئو جي ذابح ذبح ڪيو — ان ڇئن مسئلن ڏاران ماڳ پيا جيڪي ڪي هُوَن
تن ۾ جي لهن جيئري ڍور ڪي تہ ور ذبح ڪن — توڻي گهٽي حياتي تنهن ۾ ڪ ٿورڙي پسن
نشانيون حياتيءَ جون پڻ سڪي ياد ڪجن — هيڪڙو نڪرڻ رت جو ٻيو ڇُرڻ چون
پڻ جي ڪسندي دانهن ڪري وهٽ ويچارو — تہ پڻ حڪم تنهن جو تهڙو، جهڙو ڇُرڻ جو
جي ڏِڳي ٻڪري پنهنجي ڪنهن شخص ڪُٺي — خبر نہ آهيس تنهن جي تہ آهي ڪي جيئري
ڪ رت منجهانئس نڳيو تنهن وير وهي — تہ پڻ سا حلال ٿي جي ڪُهڻ وير ڇْري
توڻي چورپائين ڪن ڪ پيچ ڪي تہ پڻ دُرس ٿئي — پر ڇرڻ گهرجي تهڙو جو جيئري ڍور سندو
آهي ڪنهن ڪنهن ڇرڻ ڪي حڪم موت جو — مذبوح وقت ذبح جي جي وات اُپٽيائين
ڪ لڙي پئا وار تنهن جا ڪ پير ڏِگهاريائين — ڪ اکيون هئس پوريون سي اُپٽي ڇڏيائين
تن مڙني صورتن ۾ ڪيڻ ڪين روا — ناهي نشاني جيئڻ جي ان ٽولن ۾ ڪا
آهين نشانيون موت جون پاٽان اي اشياء — ۽ جان وات هوئس اپٽيو سو واري ڍڪيائين
ڪ اکيون ڪشاديون جي هُيون سي موٽي پوريائين — ڪ سوڙهو ڪيائين پيرن کي ڪ وار اڏويائين
تيئن مسئلن مڙن ۾ ڪيڻ حلال لکن — آهين نشانيون حياتيءَ جون چارئي ٿوڪ چون
توڻي رت نہ وهيو منجهان مور رڳن — کي وڻ آهين اهڙا منجهہ خالق جي خلقت
جي ڇري پنا تنهن جا وهٽ ڪنهن ساعت — تہ سُڪي ٿينس انگڙا خالي منجهان رت
جيڪو ڪُهيس تنهن حال ۾ تہ رت نہ پسي ڇٽ — جي کهندي چورئو ڪو انگڙو تنهن وهٽ

ته نڪري سندي رب جي ڪانهه ته حاجت
خبر ناهي جي حياتي جي ڪين پروڙي
تيئن سو حلال ٿيئي جي رت منجهان وهي
ڏور منجهار اجير ٿيا هوند نڪري جو
مسئلو شرهت جا سيئي سڀ سڪو
تڪا هئي حياتي جيوانهه ڪسندي ويرا
تڏهن تڙڦي ڪاتي ڏور ڪيو جيڪو
توڙي رت نڪري ته منجهان نڪي سو جڙي
مگر جي هوا انگي ذابح ذبح ڪن
نڪو جي نه انگر ونڪو پلو ٿي ڏسن
نڪي سو اپر ڪري نڪي وار آيا ٿين
مارو مومن ان ڪنا ڪسي پاسو ڪن
جي هو نڪاپي ته ٿو لم جهن ڪهي
توڙي اڳهرڪ سو ڪنرا ميجو نڪري
ڪڏهن سو ڪاتي جنڪه ريو سو نه تکو
نڪو ڪانون سر جو ذابح هٿ ڪيو
ڪهڙو وسلو جيو ابغو اهي ڌار ٿيو

پڻ جي ڏڳي ڏوهڪي ڪوهه ٿي نڪ ذبح ڪري
نڪ ڏنا ۽ چرند وکهن ويروهه
پر رت ڪهڙي اهڙو جو وهندا هو
اهي علامت حياتي جي نڪرن رت
ني سڀ تڏهن وهي ڳالهه جڏهن نڪرت
۽ سان وقت ذبح جي ذابح يقين ٿئو
تڏهن سو حلال ٿيو شڪ ميائي ڪو
عيسي ۽ مسڪين مڪيد پهارو
جين سندي تهجي خبر ڪا لهن
نڪي پوهي وانگي نڪي ڪي اکين
تڏهن سو حرام ٿئو منجهه مرن مذهبن
ٽرو شرط ذبح جو اهو ٿي اسهي
رگهه وڍي جو تيز پس رت پڻ واهي
مٺه تکو ٿي جنجو گريندو گريو
ڪي باقي تکي ڪاتي جي ڪهن تکير
ڪي نڪر تکو اهڙو جو وڃي وڍيندو
ان مرن ته ليس ڪهڙو درست هو

تہ نکرڻ سندي رت جي ڪانهي تنهن حاجت
خبر تنهن جي حياتيءَ جي ڪين پروڙي
تہ پڻ سو حلال ٿئي جي رت منجهانئس وهي
ڏور منجهارا جيئري هوند نڪري جو
مسئلا شريعت جا سڀئي سڀ سڪو
تہ ڪا هئي حياتي حيوان ۾ ڪسندي ويرا
تہ جهر وڏيم ڪاتي ڏور کي تهر سو جُيئرو
توڙي رت نہ نڳئو تنهن منجهان نہ ڪي سو چُريو
مگر جي حيوان کي ذابح ذبح ڪن
نہ ڪو چريس انگڙو نہ ڪو ريلو رت ڏسن
نہ ڪي سنوان پير ڪري نہ ڪي وار ايا تين
ماڻهو مؤمن ان ڪنان ور ڪسي پاسو ڪن
جيئن هوءِ تڪائي تنهن ٿول ۾ جنهن سين کُهي
توڙي لوهہ ڪ رُڪ سو ڪنهن ٿامي جو ٽڪرو
ڪ گهڙي ڪيو ڪاتي جيئن ڪنهن رُپو سون تڪو
ڪ تڪو ڪانو سَر جو ذابح هٿ ڪيو
ڪ هڏو سنگ حيوان جو لهي ڏار ٿيو

پڻ جي ڏڳي ڏور کي ڪو مڙس ذبح ڪري
نہ ڪين ڏنائين چرندو کُهڻ وير وري
پر رت گهرجي اهڙو جو وهندڙ هوءِ
آهي علامت حياتيءَ جي نڪرڻ رت اهو
اي سڀ تڏوهڪيون ڳالهيون جڏهن نرت نہ ڪا
۽ جان وقت ذبح جي ذابح يقين ٿيو
تڏهن سو حلال ٿيو شڪ مَ پائئي ڪو
”عيني“ ۽ ”مسڪين“ ۾ ڪدي نهاريو
جيئڻ سندي تنهن جي خبر ڪانہ لهن
نہ ڪي پوري وات کي نہ ڪي کي اکين
تڏهن سو حرام ٿيو منجهہ مڙن مذهبن
ٿئو شرط ذبح جو اهوئي آهي
رڳون وڏي جو تيزي سين رت پڻ واهي
مُنهن تڪوئي جن جو گهڙيندڙ گهڙيو
ڪ ٻاڦ تڪي ڪاني جي ڪ پهڻ تڪيرو
ڪ نڪر تڪو اهڙو جو وجي وڍيندو
ان مڙني ٿولن سين کهڻ درست هوءِ

ناهه تکائي ري لازم ڪي پئو
پر کهن هڏيء سنگس ٿوء ڪراهت
جان جڏ نٿيا آڳان ڏور رمبا
جيڪو کهي ڪڏهه ته تيِم دارا
جهلي رڳ پٺهين ڏندنس ڪرتي
تڏهه سو حرام ٿيو ڪتابن ڪري
جي هيو نرڙي اُتي حيوانجي ڪه نکو کهارو
وڍي رڳ وهنجي ڪري سو وڃو
جيڪهه ڪاتي اُڇلي آگاهه پنڌ
سا اچي هيئي ڏور ڪي ڪهن جي ماڳا
ڪي هيو ڪان ڪُکر ڏونهه ڪه مرشن
تپڻ سي حلال ٿئا بسمله برڪتا
تهنس رڳ وڍي تکر حرام ٿيو
جو نو شرط ذبح جو سار هي سو سنيان
جيڪي اهل ڪتابجو يهودي نصران
وطعام الذين اوتوا الكتاب حل لكم فرمائي
اهل ڪتابجو انکي عالم ٿاچون

افرد الاوداج بما شئت محمد صلعم فرمايو
لهي جي ذات ٿئا کنا حيوانن
تڏهه کهن تنس هڏهه ڪئين روا
پڻ جيڪو شخص وهن پڄو وينڌ و ٿو
ڪنهه وڏي تنهجا تن سِر جيئي
ڪهجي جه ٿو ڪس سو چنڊهه نگهر جي
پرچياء هٿندي نالو ڏيئي سندو
تپڻ تکائي ڪري سو حلال جيئو
پرچياء بسمله کي اُچلنڌ ويرا
رڳ وڍياء تنهجي سا پڻ تکايا
نه وڍي رڳ ڪُکر جي لگي نري
پر ناهه تکائي جه ٿو لم جي اُچلياء سو
تو ٿي جيئو هوندا ءِ هٿندي نالو
جڻ کهند رحيوانجو ڪر جي مسلمان
ڪنوا اهل ڪتابجي جو دست اسانکي
پر آهي ثواب انهجي حلجي پاڻ
جو يقين ڪي ڏونه هيڪڙي منجها نبن

ناهي تڪائي ري لازم ڪي پيو — "افرد الاوداج بما شئت" محمد فرمايو

پر ڪُهڻ هڏي ۾ سگ سين توءِ ڪراهت لکن — لهي جي ڏار ٿئا ڪنان حيوانن

۾ جان جدا نہ ٿئا اجان ڊور منجها — تڏهين ڪهڻ تن سين هڏهين ڪين روا

جيڪو ڪهي ڪڏهين تہ ٿئي مردارا — پڻ جيڪو شخص وهٽ پنهنجو ويندو ٿو پسي

جهلي رڳون پنهنجي ڏندن سين ڪرٽي — ڪ ننهن وڏائي تنهن جا تن سين چني

تڏهن سو حرام ٿئو ڪتابن ڪري — ڪهجي جنهن ٿوڪ سين سو چنندڙ نہ گهرجي

جي هنيو نڙي اتي حيوان جي ڪنهن تکو ڪهاڙو — پر چيائين هٽندي نالو ڏٽي سندو

وڍي رڳون وهٽ جون گهڙي سو وئو — تہ پڻ تڪائي ڪري سو حلال چئبو

ڄي ڪنهن ڪاتي اڇلي آڳاهين پنڌا — پر چيائين بسمله ڪي اڇلڻ ويرا

سا اچي رسي ڊور ڪي ڪهڻ جي ماڳا — رڳون وڍيائين تنهن جون ساڻ تڪايا

ڪ هنيو ڪان ڪڪڙ ڏانهن ڪنهين مڙس هٿا — تنهن وڍيون رڳون ڪڪڙ جون لڳي نڙي منجها

تہ پڻ سي حلال ٿئا بسمله برڪتا — پر ناهي تڪائي جنهن ٿول ۾ جي اڇليائين سو

تنهن سين رڳون وڍيون تہ ڪر حرام ٿيو — توٽي چيو هونديائين هٽندي نالو ڏٽي جو

چوٿون شرط ذبح جو ساري سو سڃاڻ — جيئن ڪهندڙ حيوان جو گهرجي مسلمان

جيڪي اهل ڪتاب جو يهودي نصران — ڪنو اهل ڪتاب جي جو درست اسان ڪي ڄاڻ

"وَطَعَامُ الذِينَ أُوتُوالكِتَابَ حِل لكُم" [1] فرمايو رحمان — پر آهي ثواب ان ۾ جي جهلجي پاڻ

اهل ڪتاب جو ان ڪي عالم تا چون — جو يقين رکي ڏانهن هيڪڙي منجهان نبين

(1) ترجمو: ۽ اهل ڪتاب جي کُني توهان لاءِ حلال آهي. (پارو 6، سورة المائده، آيت 5)

يوت وسهجي تنه هيكتري كنا كتابن
يرمنجي نبي اكتاب مرتي مثل مؤمن
يوت جيرو نوجي كدة جاير مجوسين
كتوا اهري شخص جو درست مؤمن
جدة تالو ربت جو كهن وير وني
تندة سو حرام نيوكين مؤمنكي
نيك تالو جياء ذتي جوي سند وكهي
نوظرت جنكالي جو اهل كتابن ذبي
كنو مجوسي مشركو حرام فرماين
كنتون عبادة ستيكي تاريكي يوهين
توتي تالو بتو ذبح سي كرين
مكر كالي مجوسي كي مشركي جي مسلم
جي فرة مجوسي كدة يهجي كنا
يكنو تهجو تندة جون رهاي
ننتي يوجياء بتكي مجوسي ثبو
[illegible] اعتماد ذ به
[illegible] اهعرام

توتي توريت لن انجيل كي نجا صحيف
نكا مترتي عبادة بهتن كي نكا جنده
نكو نتي شريك نبس مشرك جن و
يركنوا انجو مؤمنكي يوت تندة درست
جي نالو حضرة عيسى اكي عزم جياء
يرجي وقت ذبح جي كناس كين سيجي
تندة كين درست تهجو منجكتاب
كرنا لوجياء ذبحو سند وساجي
يوت حكم اهتدي تنجوجي سريتن كي
توتي راهكو عباكي عجم كا
تين كنو [illegible] جو مؤمن ور
كجي تكين [illegible] نهجو منجكتا نجي
انيوين نجي جي اهل كتا بجا
يرجي اهل كتا جو بر بجيا فر
تندة كنو [illegible] حرام
جمهور [illegible] مسلم
ور [illegible] اسلام

پڻ وسهي ڪنهن هيڪڙي ڪنان ڪتابن | توڙي توريت ڪ انجيل ڪي ڪ منجهان صحيفن
پر نہ مڃي نبي ۽ ڪتاب مڙئي مثل مؤمنن | نہ ڪا ڪري عبادت بتن ڪي نہ ڪا چنڊ تارن
پڻ ڇيرو نہ پوڄي ڪڏهين جا پر مجوسين | نہ ڪو وني شريڪ رب سين مشرڪ جيئن ونن
ڪنو اهڙي شخص جو درست مومنن | پر ڪنو ان جو مؤمنن کي پڻ تڏهن درست ٿئي
جڏهن نالو رب جو ڪهڻ وير وني | ۽ جي نالو حضرت عيسيٰ ڪ عُزير جو چيئين ڪُهندي
تڏهن سو حرام ٿيو کِيڻ مؤمنن کي | پر جي وقت ذبح جي ڪناس ڪين سُڄي
نہ ڪي نالو چيائين ڏٺيءَ جو ڪ سندو ڪنهن ٻي | تڏهن کيڻ درست تنهن جو منجهہ ڪتاب لکي
نِبو ظن چڱائيءَ جو اهل ڪتابن ڏي | ڪر نالو چيائين ذبح ۾ سندو سڀاجهي
ڪنو مجوسي ۽ مشرڪ جو حرام فرمائين | پڻ حڪم اهوئي تن جو جي سر بتن کي نائين
ڪ ڪرين عبادت سج کي ڪ تاري کي پوڄين | توڙي رهاڪو عرب جا ڪ عجم ۾ گهارين
توڙي وني نالو رب جو ذبح سي ڪرين | نہ پڻ ڪنو تن پليتن جو مؤمن ور مَ ڪين
مگر ڪاٺي سين مجوسي ڪ مشرڪ جي، جي مسلمان ڪُهي | نہ کيڻ حلال تنهن جو منجهہ ڪتاب ڪَهي
جي قرئو مجوسي ڪڏهن پنهنجي پر ڪنا | آيو دين تن جي جي اهل ڪتاب حا
پڻ ڪنو تنهن جو تڏهن چون رهاءِ | پر جي اهل ڪتاب پر پهنجيا قرؤ
موتي پوڄيائين بت ڪي ڪ مجوسي ٿيو | تڏهن ڪنو تنهن جو آهي حرام توءِ
وقت ڪي ذبح جي اعتبار ڏبو | جهڙو هوندو ڪهندي تهڙو حڪم ڪبو
ڪنو جو مرتد جو سو پڻ آهي حرام | وري ڪافر جو ٿئي پڄاڻان اسلام

توڙي ڏري اسلام ڪنا اهل ڪتاب ٿيو
ئي مسئلو شريعت جو هي س سمجهي
جي ڪه جيو هيڪڙو جاءِ منجهان تن
پرتي يا انبياءِ انگي منجها ڪفر جي ڪامن
توڙي هي ثابت تهجو تين نفع ڪو نه ٿي
جيسين موتي مسلمان تني توبه پئي ڪري
جي ڪلام ڪياءِ اهڙو ڪلن ويرون
تنهن اختلاف لکياءِ ڪفر م تهي
پرچياءِ گناه ڪنا توءِ خالي نه هي
جيڪو ڪري سجدو نوري ماروي
ڪي وضوءِ ڌار نماز ڪي جائي جي ترڪي
ڪنو حرام تنهجو جي منڪر خالق جا
جي ڏرئا ڪتاب ڪ نبي گناه هيڪڙي بعد اسلام
ذبح زبون تنهجو سنهو مومنا
تين حڪم تنهجو تهڙو جهڙو مرتد
ڪي موتي پنير اجي ٿيا ڪنا شفاعت
ڪي منڪر روزي نماز جا ڪنا زهبيت

تين ڪنو تهجو جهڙو سڀني کي
ڪلمان جي ڪفر جا سي گمان لکن
ڪي ڳالهايا ڪلنڌي رهي جتڙ من
تمرند جيئو ته شخص کي منجهه ڪتاب لکن
ذبح ته جو جهڙو ور مومن ڪو م جلي
اهي اتفاق عالمن جو منجهه ان مسئلي
پڙيا يا ان ڪري جهڪي ڪفر ڪون ٿي
صحي قول ڪتا جي ڪافر نجيجي
بن بول جتڙا هتڙ ي منجها خسارو اهي
نيت عبادت جي هي منجهه رهي
تين ڪنو تهجو جهڙو مومن مي
جن ملڪ تمجتا سي پن جون اما
ڪي حشر ڪي حساب ڪنا منڪر جي ٿيا
منڪر جي قيامجا سي ڪلمو تو پڙن
منڪر جي لقا جا روز قيامت
ڪي منجين قرآن منجها هيڪڙي آيت
ڪهن تهجو جهڙو جيئو شريعت

توڙي قري اسلام کنا اهل ڪتاب ٿئي
تہ پڻ ڪنو تنهن جو ٻچڙو سين ڪي

اِي مسئلو شريعت جو هينئين سين سڄجي
ڪلمان جي ڪفر سي گهٽائي لکن

جي ڪنهن چيو هيڪڙو ڄاڻي منجهان تن
ڪ ڳالهايائين ڪلندي رکي چٽر من

پر ٿي پانيائين ان کي منجها ڪفر جي ڪلمن
تہ مُرتد چئبو تنهن شخص کي منجھ ڪتاب لکن

توڙي هنيون ثابت تنهنجو تہ پڻ نفعو ڪون ٿئي
ذبح تنهن جو ٻچڙو ور مؤمن ڪومَ چکي

جيسين موٽي مسلمان ٿئي توبه پڻ ڪري
آهي اتفاق عالمن جو منجھ ان مسئلي

۽ جي ڪلام ڪيائين اهڙو ڪلڻ وير وري
پر پانيائين ان ڪري جيڪس ڪفر ڪون ٿئي

تڏهن اختلاف لکيائين ڪفر ۾ تنهن جي
صحي قول ڪتاب جي ڪافر نہ چئجي

پر چيائون گناه کنا توءِ خالي نہ رهي
ٻنهي ٻولين چٽر اهڙي منجها خسارو آهي

جيڪو ڪري سجدو نِوڙي ماٿهو کي
نيت عبادت جي هينئين منجھ رکي

ڪ وضو ڏاران نماز کي ڄاڻي جي پڙهي
تہ پڻ ڪنو تنهن جو ٻچڙو مؤمنن مٿي

ڪنو حرام تن جو جي منڪر خالق جا
جنين مَلڪ نہ مڃئا سي پڻ چون اها

جي قريا ڪتاب ڪنهن نبي کنا هيڪڙي بعد اسلاما
ڪ حشر ڪ حساب ڪنا منڪر جي ٿئا

ذبح زبون تن جو سڻهو مومنا
منڪر جي قيام جا سي ڪلمون توءِ پڙهڻ

تہ پڻ حڪم تن جو تهڙو، جهڙو مُرتدن
منڪر جي لقاء جا روز قيامت

ڪ موٽي پنيرا جي ٿئا کنا شفاعت
ڪ نہ مڃين قرآن منجها هيڪڙي آيت

ڪ منڪر روزي نماز جا ڪنا فرضيت
ڪهڻ تن جو ٻچڙو چيو شريعت

بهشت ۽ دوزخ کي جيکي نه سهن
سالي سي خراب ڪئا اٿ ڪنو حرام تن
پر جيکي ان مان تولن کا منکر گين تين
ايمان اجمالي ري پوءِ ڪين بچن
پڻ جيکي چيو سچس محمد مهربان
پر نجان تفصيل سان صفت سندي ايمان
پر فتوى درست اٿي ذلي عالمن
فتوى سراجيه م انهي پر لکن
جن کهند رحيو انجوئي بجند وهوءِ
پڻ جاني بسم الله جي ۽ ودن هنجو
نوٿي اهي بالغ سو پڻ ڪلمو جيئو
ڪ نابالغ کيرو کهي دوره ڀو
تڏهه جان تنکي ره ڪره بسمله جي خبرداري هوءِ
ڪنو ۽ گيو عاقل جو جاڻ تا لکن
پڻ ذبح حلال عورتجو منجه ڪتاب ڪهن
توٿي بسي حيض نفاس کي ڪجنا بيت ليکن
نکا ڏو ڪنو عورتجو سه نهاري سڙ

ڪ ڪنا عذاب قبر جي ڪ صراط ماقرن
نفع نکري انکي ڪلمون جي ڪهن
مگر جاهل سبب جهل جي خبر کان لهن
جي جيک صفا فرمايو منجه سو نهاري قران
سو آسان منجهو مرٿي س هيئي زبان
منجه ذبح ان شخص جي اختلاف جون
جن جا سنده تفصيل جا اچيو تاليڻ
پجا شرط ذبح جو منجه ڪتاب چيو
تجوآن بسمله ري ٿي حلال نکو
نات درست نٿي ذبح ته سندو
جي واهي سير وهڙ کي ويخي گوجرو
ڪ مري واره ذبح کري لکو مڙس ڪنو
تان ڪنو حلال تيجو نات حرام ٿيو
مڙس جنبو جي ڪهي تين درست جون
توٿي اهي مسلمان ساله کنا کتابين
۽ منجه شرح تکملي رازي جي اهي ليا پچار
تڏه سو درست تيو مؤمن مو چار

بهشت ۽ دوزخ کي جيڪي نه وِسهن — ڪ ڪنا عذاب قبر جي ڪ صراطا قرن

سائين سي خراب ڪيا، پڻ ڪنو حرام تن — نفعو نه ڪري ان کي ڪلمون جي ڪهن

پر جيڪي ان مڙن ٿولن ڪان منڪر ڪين ٿين — مگر جاهل سبب جهل جي خبر ڪان لهن

ايمان اجمالي ري پوءِ ڪين ٻجهن — چي جيڪي صاحب فرمايو منجهه سونهاري قرآن

پڻ جيڪي چيو سچ سين محمد مهربان — سو اسان مڃئو مڙئي سين هينئين ۽ زبان

پر نه ڄاڻن تفصيل سين صفت سندي ايمان — منجهه ذبح اِن شخصن جي اختلاف چون

پر فتويٰ درستي اتي ڏني عالمن — جن ڄاڻندڙ تفصيل جا اجا تورا تا لين

"فتويٰ سراجي" ۾ انهين پر لکن — پنجون شرط ذبح جو منجهه ڪتاب چيو

جيئن ڪهندڙ حيوان جو ئي ٻجهندو هوءِ — ته حيوان بسمله ري ٿئي حلال نه ڪو

پڻ ڄاڻي بسم الله چئي ۽ وڍڻ رڳن جو — نات درست نه ٿئي ذبح تنهن سندو

توڻي آهي بالغ سو پڻ ڪلمون چئي تو — جي واهي سير وهٺ کي وجي ڪو چريو

ڪ نابالغ ڳيرو ڪهي ڍور ڍڳو — ڪ مرگهي وارو ذبح ڪري ڪ مڙس ڪِيو

تڏهن جان تن کي رڳن ۽ بسمله جي خبرداري هوءِ — تان ڪنو حلال تن جو نات حرام ٿيو

ڪنو ڳيور عاقل جو جائز تا لکن — مڙس جُنبئو جي ڪهي ته پڻ درس چون

پڻ ذبح حلال عورت جو منجهه ڪتاب ڪهن — توڻي آهي مسلمان سا، ڪ ڪنا ڪتابيين

توڻي پسي حيض نفاس کي ڪ جنابت لڳن — منجهه "شرح تڪملي رازي" جي آهي اي پچار

ته ڪاڏو ڪنو عورت جو سونهاري سردار — تڏهن سو درست ٿيو مؤمن موچار

جو سنت وئين نه هوءِ جي سو ٻوڙ ڪهي
ڪي مرض اهيس رکو جو لائند وسواهي
پر اهي ڪراهت انهم اند وجي ڪهي
جيئن بسمله جو ٿهڪي معاف ٿا لڪن
چه شرط ذبح جو سا هيا سڪجي سو
ذبح جه جو شريعتم جائز ڪين هوءِ
هت ته جي هت ٻي مجوسي ڪيو
تين سو حرام ٿيو ساري سپ سنهو
نه لازم اهي مٿي سيڪه لفظ بسمله جو
ڪي پاياءِ جيئن هيڪر ٻجو جڪس ڪفايت لندو
تو ٻي مرس هيڪر ئيا اضحي جي ڪئي
ڪاٿي جا کهبي ساهت ڪاسائي هئي
لفظ سو نهاري بسمله جو جڏي ذناءِ
تين حرام ٿيو اضحي جا ڪياءِ
مگر جي ذبح ڪئو جيوانڪي مرس هيڪر
لفظ ٻڌاءِ بسمله جو جليندي ٿهڪي
تڪين حلال ته ٻوڙ جو حرام ڪين ٿئي

ڪي ٻي نماز ذبح ڪري ڪ مرد يا عورتي
تين ذبح انجو درست جو ٿئي
ڪنگو ذبح جي ڪري تين درست جو
ساني سمهڪاي ڪئي ڪاهِ سا جز ته
جن کهم شريڪ نه ٿئي ذابحس کو سواهم
جن مسلمان هيڪر ئي ڪو وهت ٻي ڪئو
پر ڪاٿي ته جي هتم جو مسلمان هو
پن ٻن مسلمانن ٻوڙ هيڪلو ٻي ذبح
پر جي منجان جڏءِ وهيڪري جا لفظ
تين ڪين ٿهجو چياءِ ٻجيترو
ذناءِ ڪاسائي کي ساکهن ملاءِ وري
پر پن مٿي هت ڪاسائي جي هت پهچو
جئن ڪري ڪاسائي جي بس ٿي پاياءِ
قاضيخان ڪتابم ايه لڏاءِ
مثو ڪجنگ جيوانجي جلا بسم مرسي
پر هت نرڪياءِ ڪاٿي تي ذابح ساو
غاية البيانم ٻي مسئلو ائي

جو سُنت وينو نہ هوءِ جي سو ڊور کهي ڪ بي نماز ذبح ڪري ڪ مردي نہ جنهن کي

ڪ مرض آهيس ڪوڙهہ جو ڪ انڌو سو آهي تہ پڻ ذبح ان جو درست چون ٿئي

پر آهي ڪراهت ان ۾ انڌو جي کهي گونگو ذبح جي ڪري تہ پڻ درست چون

چوڻ بسمله جو تنهن کي معاف تا لکن سائين سهڪايون ڪيون ڪارڻ عاجزن

ڇهون شرط ذبح جو ساري سگهجي سو جيئن ڪهڻ ۾ شريڪ نہ ٿئي ذابح سين ڪو بيو اهڙو

ذبح جنهن جو شريعت ۾ جائز ڏڪين هوءِ جيئن مسلمان هيڪڙي ڪو وهڻ تي ڪنو

هٿ تنهن جي هٿ تي مجوسي رکيو پر ڪاتي تنهن جي هٿ ۾ جو مسلمان هو

تہ پڻ سو حرام ٿيو ساري سڀ سڌهو پڻ بن مسلمانن ڊور هيڪڙو جي ذبح ڪيو

تہ لازم آهي مٿي سڀ ڪنهن لفظ بسمله جو پر جي منجهان ڇڏئو هيڪڙي جاڻي لفظ سو

ڪ پانيئين چوڻ هيڪڙي جو جُڪس ڪفليت ڪنلو تہ پڻ ڪِيڻ تنهن جو چيائون بڇڙو

توڙي مڙس هيڪڙي اضحي جي ڪئي ڏنائين ڪاسائي کي سا ڪهڻ لاءِ وري

ڪاتي جا ڪهڻ جي سا هٿ ڪاسائي هئي پر پڻ مٿي هٿ ڪاسائي جي هٿ پنهن جو رکيائين

لفظ سونهاري بسمله جو ڇڏي ڏنائين چوڻ ڪري ڪاسائي جي بس تي پانيائين

تہ پڻ حرام ٿئي اضحي جا ڪيائين ”قاضي خان“ ڪتاب ۾ ايهين لڏائين

مگر جي ذبح ڪيو حيوان کي مڙس هيڪڙي مٿو ڪ جنگهون حيوان جون جهلايس مڙس بي

لفظ نہ چيائين بسمله جو جهليندي تنهن کي پر هٿ نہ رکيائين ڪاتي تي ذابح سان وري

تہ ڪيڻ حلال تنهن ڊور جو حرام ڪين ٿئي ”غاية البيان“ ۾ اي مسئلو آٿي

پڻ جي مسلمان يهودي جي رڳ تري ودي
ٻئي مجوسي ته اُتا ڪاتي ڪي واهي

تڏهه سو حرام نه ٿيو ان پوءِ ذبح ڪري
روح تهنجو چڪي رهيو پهري مرتي

ءِ جي ٻهراءِ حيوان کي ڪو مجوسي ڪهي
واهي مسلم ته اُتا موٽي ڪاتي کي

تيڻ ڪيڻ ته حيوانجو حرام آهي
ءِ پڻ جيڪڏهه حيوان کي مسلم ذبح ڪيو

ڪهڻ پڇاڻا پاڻي کي جيريم ڪري سو
پوندي وير پرينده ته وهت ساه

تيڻ حرام ڪيڻ ٿئي ڪيڻ ته جو
پرجي انجان ترِ گسنا تو هو ودي وهت

تان ڪري پيو پاڻي کي جيري م نکري وس
تڏهه سو حرام ٿيو ڪين ڪين رهاءِ

سنا شرط ذبح جو سا ري سسيجاه
جن ذبح ڪري ذابح سو خالصا لله

قصد نه ڪري تعظيم جو سائي ڪنا
نات حرام ٿئي وٺي ڪين ڪنا

جي آچي داخل ٿيو شهر م ڪو حاڪم منجا
ڪڪڙ ڪناءِ ٻڪري ته ڪي اڳيا

ڪارڻ تعظيم تهجي مهماني لاءِ
ڪِ قبروت ولي جي ڪِ اها ٿو ڪنا

ڪِ ٻيڊي وت بزرڪ جي ڪم نيض ممهدا
ڪِ جاپڻ ماڪد گيو رجي ڪه لتو ٻڪريڪا

ڪِ جادا لاهيندي پترجي ڪناءِ گينا
ڪِ جمرزناءِ گو تکي متي سروپا

ڪِ نئي پوکيندي بنري ڪداڏيندي سرا
ڪِ هسندي وت زمين م ڪوه ڪٽن

ڪِ نوءُ وسائيدي گونرو سون سو ٿئي
تمتان اچي جن ڪو آسان ڪري ابد

ڪِ ڪيت پار ڪِ شاهيري ٿيلو ذبح گجا
ڪِ ڪناءُ بت مهدا ڪِ ڪندي تي

تمهه مٿن صورت ڪيم سو نرهاءِ
مذبوح حرام ٿيو لڪن ڪتا با

پڻ جي مسلمان پهريان ڀور جون رڳون ٽي وڍي — اڇي مجوسي تنهن اتان ڪاٽي ڪي واهي

تڏهن سو حرام نه ٿيو ان پوئين ذبح ڪري — روح تنهن جو ڇُڪي رهيو پهرين مرتبي

۽ جي پهريائين حيوان ڪي ڪو مجوسي ڪهي — واهي مسلم تنهن اتان موٽي ڪاٽي ڪي

ته پڻ ڪيڻ تنهن حيوان جو حرام آهي — ۽ پڻ جيڪڏهن حيوان ڪي مسلم ذبح ڪيو

ڪهڻ پڄاڻان پاڻي ڪ ڄيري ۾ ڪري سو پيو — پوندي وير پريندهين تنهن وهٽ ساهه ويو

ته پڻ حرام ڪين ٿئي ڪِيڻ تنهن جو — پر جي اڃان ٽن رڳنئا ٽورو وڍي وهٽ منجها

تان ڪري پيو پاڻي ڪ ڄيري ۾ نڪري ويس ساه — تڏهن سو حرام ٿئو ڪيڻ ڪين رهاء

ستون شرط ذبح جو ساري سٽيجاه — جيئن ذبح ڪري ذابح سو خالصاً لِلّٰه

قصد نه ڪري تعظيم جو سائين ڪنا سواءِ — نات حرام ٿئي وجي ڪِيڻ ڪنا

جي اچي داخل ٿيو شهر ۾ ڪو حاڪمن منجها — ڪڪڙ ڪنائين ٻڪري تنهن ڪي اڳيا

ڪارڻ تعظيم تنهن جي نه مهماني لاءِ — ڪ قبر وٽ ولي جي ڪ اها ٽوڪ ڪنا

ڪ بيدي وٽ بزرگ جي ڪ مريض جي مهدا — ڪ ڄاپڻ ماڳ ڳيور جي ڪنهن ڪنو ٻڪري ڪا

ڪ جاد لاهيندي پٽ جي ڪنائين گهيتا — ڪ جهر ڏنائين گهوٽ ڪي مٿي سروپا

ڪ نئين پوڪيندي ٻني ڪ اڏيندي سرا — ڪ هٽندي وڻ زمين ۾ ڪ کوه کٽڻ ويرا

ڪ نئون وسائيندي ڳوٺڙو سوڻ سقري لاءِ — ته متان اچي جِن ڪو اسان ڪري ايذاء

ڪ ڪيٽ پارڪ شاهه پري ته چيلو ذبح ڪجا — ڪ ڪنائون بت مهدا ڪ ڪنڌي تي دريا

ته منجهه مڙن صورتين ڪِيڻ سو نه رهاءِ — مذبوح حرام ٿيو لکن ڪتابا

توڻي پيا ڪهندي بسمله زبانا

فتويٰ ڏنا اِنهي تي ڪافر ٻڌيجي

اِهي پر يهودين منافقن جي اصلا اهي

مگر جيڪو ڏيو ڪهي ڪاهه مهانِ

تڪبيڻ حلال ٿئي جو جيئو عالمن

جن ڪهندا شڪار جو محرم ڪين هو

جي سو ڪهي شڪار کي تڪبيڻ ناهه روا

جو ڪسي شڪار حرم ۾ سو پڻ حرام هو

حرم جيئي ته زمين کي جا ڪعبي چوڌاري

اهي قد جيه ڪهڻ شرعين جو ڪنا پرند

جو ئيه پار ڏکن جي اتر تري لکن

شڪار جيئي ته حيوانن جو يحيي مارن نا

جهڙو هرڻ له قار ولڪ سهو ڪد وهت جنگلجا

پر جي ڪهي محرم ڪڏهه ڪي شڪار دارا

ڪي ڪهي ڪو حرم جيڪي غير شڪار

ساڻي سهڪائي ڪئي سبا جي ستار

جن وٽ ذابح وقت ذبح جي ناله رب منند

پر ڪفر ۾ ذابح جي اختلاف لکي

پر اهڙي هاج ڪنا پاسو نو رکجي

اهو مسئلو عجيب گڏ هيٺ سڀ سنجيا

ڪي عقيقي ڪي عرس جي ڪي نڪاح جي ڏهڻ

اٿا شرط ذبح جو ساري سو سڪو

بدو احرام شخص جيه ميقاتن ڪنا

توڻي ڪنا حرم ڪي ٻهر ته ڪان

توڻي احرام وار و ڪهي توڻي گو هيو

منع اهي جهڙو ڪهڻ سنڌي شڪار

الهندي طرف ڏونه اهڙي ڪه چوڻ

ان مره زمين ۾ شڪار جو ڪهڻ حرام ڪهڻ

ونجي اذامي پڪن سر ڪي پٽر تڪاٿيا

حرم احرام او هي نه ڪهبا

جهڙي ان دگي پکري جن مارن سان گناه

تا ڪي سو حلال ڪيو مومن موچا

نو شرط ذبح جو منجهه ڪتاب لڌو

جي جاڻي نجياء ته ذبح حرام ٿيو

توڙي چيائين ڪهندي بِسمله زبانا　　پر ڪفر ۾ ذابح جي اختلاف اکي

فتويٰ ڏنائون اِن تي ته ڪافر نه چئجي　　پر اهڙي هاج ڪنا پاسو زور ڪجي

اِي پر يهودين ۽ منافقن جي اصلا آهي　　اهو مسئلو عجيب گهڻو هينئين سين سڻبي

مگر جيڪو ڊور کهي ڪارڻ سهمانن　　ڪ ختنيءَ ي ڪ عرس تي ڪ نڪاح جي ڏينهن

ته ڪِيڻ حلال تنهن جو چيو عالمن　　انون شرط ذبح جو [illegible]

جيئن ڪهندڙ شڪار جو محرم ڪين هوءِ　　ٻَڌو اِحرام شخص جنهين ميقاتن ڪنا

جي سو ڪهي شڪار ڪي ته ڪيڻ ناه روا　　توڙي ڪنائين حرم ۾ [illegible]

جو ڪُسي شڪار حرم ۾ سو پڻ حرام هوءِ　　توڙي احرام وارءِ ڪهي تڙڻي [illegible] بيو

حرم چئجي تنهن زمين جا ڪعبي چوڌار　　منع آهي جنهن ۾ [illegible] سندي شڪار

آهي قدر ڇهين ڪوهين شرعين جو ڪنا اپرندي پار　　۽ الهندي طرف ڏانهن ارڙهن ڪوه چون

چوويهه پار ڏکڻ جي اتر ٿي لِکن　　ان مڙئي زمين ۾ شاڪر جو ڪڍڻ حرام ڪَهن

شڪار چئجي تنهن حيوان کي جو پڃي ماڻهنئا　　وڃي اڏامي پکن سين ڪ پير تکا [illegible]

جهڙو هرڻ ڪ ڦاڙهو ڪ سهو ڪ وهٽ جهنگل جا　　حرم ۽ احرام ۾ أهي [illegible] ڪُهبا

پر جي کهي محرم ڪڏهين ڪ شڪار ڏارا　　جهڙي أٺ ڏڳي ٻڪري جن ماڻهن سان گذار

ڪ کهي ڪو حرم ۾ جيڪي غير شڪار　　ته آگي سو حلال ڪيو مومنن موچار

سائين سهڪايون ڪيون سڀاجهي ستار　　نائون شرط ذبح جو منجهه ڪتاب لڌو

جئن وني ذابح وقت ذبح جي نالو رب سندو　　جي ڄاڻي نه چيائين ته ذبح حرام ٿيو

ولا تاكلوا مما لم يذكر اسم الله عليه فرمائي
مگر جي چئي ٿيڪي ويسار نه سڀا

ياد ڏنئس ويرته خالق سندو ناءُ
تڏهن ڪنو حلال ٿئو ورسيئي ڪاءِ

ويسارو معاف ڪيو اڳي احسانا
ڪرم سندي قادر جي ڪندي موڙ نڪا

وٺجي وقت ذبح جي نالو خالق جو
ٿولي بسم الله چوڻ ڪ الله اڪبر ٿوءِ

ڪِ الله اجل چوي ڪِ چوي سبحان الله
ڪ الحمد لله ڪهي ڪ لا اله الا الله

ڪِ فقط لفظ الله جو ڪِ الرحمن چوي
ڪِ لفظ الرحيم جو ڪهياءِ ڪهنا بي

تئن متن لفظن ڪري ڪنو حلال
ٿولي چياءِ عربي م ڪ فارسي ڪري

ڪِ هندي ڪ سندي م ڪِ واڻي وري
جيڪڏهن نيت ذبح جي چيا هُن ناءِ سي

ءِ جان نيت ذبح جي منجهه هي ڪياءِ
ڪِ حمد ڪِ شڪر انون ٿجو دلم ياءِ

ڪِ ڪري قصد ذڪر جو اي لفظ چياءِ
ڪِ جيڪ ڏيندي حمد ٿجو جيئي ٿي واها

تڏهن حلال نتئو جيڪ ڪناءِ
مگر جي وقت ذبح جي بسم الله ڪڍي جي

نيت تهجي دلم هذه ڪان هُئي
نڪا نيت ذبح جي نڪا ڪابئي

تڏهن سو حلال ٿيو منجهس ناهي بئي
پر ڪي لفظ اهين اهڙا منجه ڪتاب لکي

تڪنو حلال نتنس جي ڪهجي سڀي ڪهندي
ٿولي نيت ذبح جي لفظ چياءِ سي

معنیٰ دعا جي جنهن پڌري اهي
جن چوي اللهم اغفرلي وقت ذبح جي

ڪِ اللهم تقبل مني ڪهڻ ويرڪهي
ڪِ استغفر الله چوي ڪِ اعوذ بالله

ڪِ بئي لفظ لاحول جا ڪِ ماشاء الله
تئن سڀن لفظن ڪري ذبح ناهه روا

”وَلَاتَاكُلُوا مِمَّالَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ“ سائين فرمايو [1]
ياد نہ پيس وير تنهين خالق سندو ناءُ
ويسارو معاف ڪيو آگي احسانا
ونجي وقت ذبح جي نالو خالق جو
ڪ الله اجل چوي ڪ چوي سبحان الله
ڪ فقط لفظ الله جو ڪ الرحمٰن چوي
تئن مڙني لفظن ڪري ڪنو حلال ٿئي
ڪ هندي ڪ سنڌي ۾ ڪ وائي ٻي وري
۽ جان نيت ذبح جي منجهہ هينئين ڪياءِ
ڪ ڪري قصد ذڪر جو اِي لفظ چياءِ
تڏهن حلال نہ ٿئو جيڪي ڪنائين
نيت تنهن جي دل ۾ هڏهين ڪان هئي
تہ پڻ سو حلال ٿيو منجهس ناه ڀِئي
تہ ڪنو حلال نہ تن سين جي ڪهجي سي ڪُهندي
معنيٰ دعا جي جن ۾ پڌري آهي
ڪ ”اَللّٰهُمَّ تَقَبَّل مِني“ ڪهڻ وير ڪهي
ڪ پڙهي لفظ ”لَاحَولَ“ جا ڪ ”مَاشَاءَ اَللّٰهُ“

مگر جي ڇڏي تنهن کي ويساري منجها
تڏهن ڪنو حلال ٿيو ور سڀ ڪو کاءِ
ڪرم سندي قادر جي ڪنڌي مور نہ ڪا
توڙي بسم الله چئو ڪِ الله اڪبر توءِ
ڪ الحمد لله ڪهي ڪ لا اله الاالله
ڪ لفظ الرحيم جو ڪهيائين ڪهندي
توڙي چيائين عربيءَ ۾ ڪ فارسي ڪري
جيڪڏهن نيت ذبح جي چيا هوندائين سي
ڪ حمد ڪ شڪرانون رب جو دل ۾ ڀانياءِ
ڪ ڇڪ ڏيندي حمد رب جو ڄڀ تي واهياءِ
مگر جي وقت ذبح جي بسمله ڪنهن چئي
نڪا نيت ذبح جي نہ ڪا ڪا ٻي
پر ڪي لفظ آهين اهڙا منجهہ ڪتاب لِکيِ
توڙي نيت ذبح جي لفظ چيائين سي
جيئن چوي ”اَللّٰهُمَّ اغفِرلِي“ وقت ذبح جي
ڪ ”اَستَغفِرُاللّٰهَ“ چوي ڪ ”اَعُوذُبِاللّٰهِ“
تنين سيني لفظن ڪري ذبح ناه روا

(1) ترجمو: ۽ توهان نہ کائو (ان جانور کي) جنهن جي ڪهڻ وقت غيرالله جو نالو ورتو ويو. (پارو 8، سورة انعام، آيت 121)

پڻ طرز بسمله جي گھڻو موچاري جا
جن جئي بسم الله والله اڳ [illegible] ڏي
حضرة علي ابن عباس کان پڻ انهي نقل ٿيا
[illegible] ارات لکي
پر صحيح قول ڪتابن انهي پر آهي
سائي وڃي واتري جاجي رسول سچي
جن ڪهندي جو انجو بسمله جوئي پاڻ
جاني جڏنا ته ڪي [illegible] نويسارو
تنکين ته مذبوح جو حرام ڪريو
جن ڪهجي [illegible] انکي بسم الله ڪنايو
ڪهن ڀيا ٿا سو ڪهي تين حلال ٿيو
تين ڪهجي ڏوه ڪي نها پيو سگهو
جي بسمله ٻيا ٿان ڏوه کي جهلي دسيا
ڪڪه مارو ئس ڳالتري ڏهرگي ڪيا
ته پيا ٿا [illegible] انکي سير وا هياءِ
تنکين سو حرام [illegible] ڪتاب لڌا
پر جنکڏهه عمل تو رنه وجهه ڪيا

سڪي بسمله جي ڪجهي ڪتابن ڪيا
محبوب سو نهائي وقت ذبح جي [illegible]
هدايا تبين مراٻير انداء
ته بسمله تڪبير وجهه واو وجهجي
تجهن واو وجهه مستحب آهي
ڏه شرط ذبح جو ساري صحيح سنيا
جي ته جيون جئيس نالو ڏي جو
پري ڪا [illegible]
اڳاره شرط ذبح جو عالمن جيو
جي جاتي وقت ذبح جي خز بسمله جو
پر مو ٿيا ان بسم الله کي ذبحا ڪاترو
ڪم نڪجي مور ڪو وجهه وذبرو
ڪي ونهي وڪياءِ تول [illegible]
ڪي وضو ساريائي وير ته ڪي نماز پڙهياءِ
مو ڻي وقت ڪهجي ڪت نڪياءِ
ته بسم الله نفع نڪيو جا پهر جياءِ
جن ڳال ڪياءِ تو ر[illegible] ياني پيتا

پڻ طريق بسمله جي گهڻون موچاري جا
سکي سا صحي کجي ڪتابن ڪنا

جئن چئجي "بِسمِ اللّٰهِ وَ اَللّٰهُ اَکبَرُ" کهندي ويرا
محبوب سونهاري وقت ذبح جي اهي لفظ چيا

حضرت علي ۽ ابن عباس ڪنا پڻ اهي نقل ٿيا
"هدايا" ۽ "تبين" ۾ ان پر آندو آه

۽ ڪن ڪتابن ۾ اي اشارات لکي
تہ بسمله ۽ تکبير ۾ واو نہ چئجي

پر صحيح قول ڪتاب ۾ انهي پر آٿي
تہ چوڻ واو وچ ۾ مستحب آهي

سائي ونجي واڻڙي جا چئي رسول سچي
ڏهون شرط ذبح جو ساري صحي سڃاڻ

جيئن کهندڙ حيوان جو بسمله چوي پاڻ
جي تنهن ڇيو نہ ڇپ سين نالو ڏٽي جو

ڄاڻي ڇڏيائين تنهن کي هُئس نہ ويسارو
پر ٻي ڪنهن بِسلمه چئي جو وٽس هو اُينو

تہ ڪِيڻ تنهن مذبوح جو حرام ڪري ٿو
اِڪارهون شرط ذبح جو عالمن چيو

جئن [illegible] يوان کي بسم الله ڪنا پوءِ
جي ڄاڻي وقت ذبح جي کو بِسمله نہ چوءِ

کهڻ پڄاڻا سو کهي تہ پڻ حلال [illegible]
پر جو چيائين بسم الله کي ذبحا آڳاٽو

تہ پڻ کهجي ڊور کي تهان [illegible] گهو
کم نہ کجي مورهين کو وچ ۾ وڏيرو

جي بِسمله پڄاڻان ڊور کي جهلي دسيائين
ڪ وَيهي وکيائين ٿول کو ڪ ڪنهن کاڏائين

ڪ ڪنهن ماٺهُ سين ڳالهڙي ڊگهي ڪيائين
ڪ وضو سارِيائين وير تنهين ڪ نماز پڙهيائين

تنهن پڄاڻا حيوان کي سِير واهيائين
موٺي وقت کهڻ جي ڪجهہ نہ ڪچيائين

[illegible] ڪِيڻ سو حرام ٿيو منجهہ ڪتاب لڌائين
تہ بسم الله نفعو نہ ڪيو جا پهرين چيائين

پر [illegible]ڪذمن عمل ٿورڙو وچ ۾ ڪيائين
جئن ڳالهہ ڪيائين ٿورڙي ڪ پاڻي پيتائين

ڪِ گرآهَ جِھِڙو هيڪڙي ڪِين ڪادا
ٻئي مَني هِي ڪاتري سا ڪٿي لايا
ٽِين مِڙن صُورتن ۾ حلال ٿيو جو وهت
پُٺ جي ڪُنا بسم الله جي وهت
پر بسمله چيا مُوٽي پُٺو پيرو
لئي ڪرفا صلُو وچم وڏيرو پيو
تَنڌِه پيئي سي حلال ٿيا سڪي يا ڊگا
جِن ذابح لفظ بسمله جو اهڙو پڙهو
جي گهُوچيا هرهر جن پاڻ نسائتو
ٽيون شرط ذبح جو اهي لِئي لِکيو
جيڪڏهن پڪي پهڻ جو ونجي ٽوڙو ڏنا
پر ٻڪري جا ذبح جي سامعين نڪيا
جلي منجهان هيڪڙي پوءِ سگهي ڪُنا
پُن اهي ڪتاب ۾ خبر اهائي
جيڪڏهن ٻڪري هيڪڙي دسيا ائين
پوءِ جڏهن ڏنا ته پهڪي وڃي ٻي کي
تنسا پهه حرام ٿئي ڪتابن ڪري

ڪِ سلاَم ڏنا پاڻ کهڪي لئي جو
ڪِ رکي ڪاتي هيڪڙي ٻي ڪي ڪيا
خلاصي تبين ۾ اينئن لکيا
کُهڻ پڇا تان تهجي پُٺ ڪُنا سو
تڪهڻ پوءِ ڏوهه جو درس ڪين
مگر جي سمهاري ڏوهه هيڪڙو جلي
ٻاره شرط ذبح جو ٻجي پروڙ هو
جن هوندي ٻهجي ڪنن سي لفظ
تڏهه درست نٿي ڪنو ته جو
جن پهر ڏوهه هتيڪو ڪري بسمله جو ند
ڪاتي ڪري هٿ ۾ بسم الله چيا
ڪاکهندس هيڪڙي تي هي ۾
تکين درست نه تهجو منجھ ڪتاب لڌا
ته بسمله جيئي جهتي کهجي مرسائي
ڪري قصد ذبح جو بسمله منش چوي
پر مٽي نام خالق جو پهرڪين وڃي
پر مٽي ڪاتي هيڪڙي جي بسمله چا

ڪ گراه جهڙو هيڪڙي ڪِيڻ ڪاڏائين
ڪ مُني هئي ڪاتي سا ڪٽي لايائين
تئن مڙني صورتن ۾ حلال ٿيو جو وهڻ ڪنائين
پڻ جي ڪنائين بسم الله چئي وهڻ هيڪڙو
پر بِسمله نہ چيائين موٽي ٻيو ٻيرو
اي ڪر فاصلو وچ ۾ وڏيرو پيو
بسمله چيائين هيڪڙي ذبح ٻنهي جي لاءِ
تڏهن ٻئي سي حلال ٿيا سڪي ياد ڪجا
جئن ذابح لفظ بِسمله جو اهڙو پڙرو چوءِ
جي گهٽو چيائين هري هري جيئن پاڻ نہ سُئاءِ تو
تيرهون شرط ذبح جو آهي اي لکيو
جيڪڏهن پنهنجي پَهُڻ جو وجي ٽولو ڏنائين
پر ٻڪري جا ذبح جي سا مُعَين نہ ڪيائين
جنين منجهان هيڪڙي پوءِ سگهي ڪنائين
پڻ آهي ڪتابن ۾ خبر اهائي
جيڪڏهن ٻڪري هيڪڙي دسيائين آٽي
پوءِ ڇڏي ڏنائين تنهن پَهُون کي وني ٻي کهي
تہ سا پَهُون حرام ٿئي ڪتابن ڪري

ڪ سلام ڏنائين پاڻ ڪنهن کي ڪ ٻي جو واريائين
ڪ رکي ڪاتي هيڪڙي ٻئي کي ڪنيائين
”خلاصي“ ۽ ”تبين“ ۾ ان پر لکيائين
کهڻ پڇاڻان تنهنجي پڻ ڪنائين ٻيو
تہ کهڻ پوئين ڏور جو دُرس ڪين ٿيو
مگر جي سمهايائين ڏور هيڪڙو ٻي جي اُتا
ڪاتي واهيائين هيڪڙي پڻ نڙي ٻنهي جي تاءِ
ٻارهون شرط ذبح جو پڇي پروڙيو
جيئن هوند پنهنجي ڪنن سين سٽي لفظ سو
تڏهن درست نہ ٿئي ڪُنو تنهين جو
جيئن پهريون ڏور هٿيڪو ڪري بِسمله چوندو پوءِ
ڪاتي ڪري هٿ ۾ بسم الله چيائين
ڪا کهندس هيڪڙي تي هينئين ۾ پانيائين
تہ ڪِيڻ درست نہ تنهن جو منجهہ ڪتاب لڌائين
تہ بِسمله چئجي جنهن تي ڪُهجي پڻ سائي
ڪري قصد ذبح جو بِسمله متس چوي
پر موٽي نام خالق جو ٻيهر ڪين وني
پر متي ڪاتي هيڪڙي جي بِسمله چيائين

مني پسي ٿڪي چڏي ڏناءِ
موچي نام خدا جو ڪين ڪهيا
جو ڏهه شرط ذبح جو انداءِ اهڙو
اهي حلال شريعت ۾ ڪين جن جو
نات ڏهشت نه ٿيي ڪين ته سنڌو
جو ڏهه شرط ذبح جا اچي پنان لئي
مستحب جي ذبح جا سيئي هي سڀ هيٺ
سکن ۾ شريعت جي وسر ڪيم ويج
جن ڪاتي اڳي تکيري جا جتر اکان ڪري
پر جي ڪاتي اصلم سا تکيري نهوءِ
جيسين انجان ڏور کي نهونداءِ ڏسيو
جن پوءِ خبر حيوانکي ذابح جي هجي
بيو مستحب ذبح جو پڻ اهو فرمائين
پر ذبح ڪياءِ ڏور کي جيڪه ٻي مهار ڪ
ٽرو جن ڏسجي ڏور کي پاسي پر ڏاڍي
انهم ذابح مٿ پوح کي سهکائي اهي
کان چڏجي تن منجها ڪاپيناپيئي

اٽي ڪاتي ڪاٻي لهس ڪناءِ
تنذه ڪين تهجو دهشت لکياءِ
جن ڪهجي جه ڏور کي سوتن منجهاهو
جهڙوات ڪي ڏگو ٻڪرو ميهو ٻڪرو
تولي وقت ذبح جي بسمله چياءِ تو
ها اي سڀ سي جي مستحب ڪي مڪروهه ذبح جا
پرتي پروڙي تن لي عمل ڪو ذڪر نج
مستحب چياءِ پهرو ذابحن اڳي
جي مني ڪاتي سي ذبح ڪري تکراهت اهي
تمه لائي تهجو ڪيو تيز نکو
پر دس پچاتا لائن ڪاتي جو ڪراهت
شو ذنو تيند و ذنبر وو هت ويجار
جن مهار وهت جي ڪهندي قبلي ڏونه
تکراهت اهي ڪم لي پروهت تيو حلال
جن متو تيس ذکر ذونه پيرا مرذي
جو تو جن چار ڳهجي مرتي جي سر ودج
جي ڪه مرغي ڳهه و ڏي جو تي چڏياءِ

مُڏي پسي تنهن کي چڏي ڏنائين ۔۔۔ آڻي ڪاتي ڪا ٻي تنهن سين ڪنائين
موٽي نام خدا جو ڪين ڳهيائين ۔۔۔ تڏهن ڪِيڻ تنهن جو درست لڪيائين
چوڏهون شرط ذبح جو آندائون اهڙو ۔۔۔ جئن ڪهجي جنهن ڍور کي سو تن منجها هوءِ
آهي حلال شريعت ۾ ڪِيڻ جنين جو ۔۔۔ جهڙو اُٺ ڪ ڍڳو، ٻاڪرو، ماهيو ڪ ريڍو
نات درست نہ ٿئي ڪِيڻ تنهن سندو ۔۔۔ توڙي وقت ذبح جي بِسمله چيائين توءِ
چوڏهن شرط ذبح جا اچي پُنا اي ۔۔۔ هاڻي سڄ سي جي مستحب ڪ مڪروه ذبح جا
مستحب جي ذبح جا سي هينئين سي هٽيج ۔۔۔ پڙهي پروڙي تن تي عمل ڪوڏ ڪريج
سڪڻ ۾ شريعت جي ويسر ڪيم وٺيج ۔۔۔ مستحب چيائون پهريون ذابحن اتي
جيئن ڪاتي آڻي اهڙي جا جتاء ڪان ڪري ۔۔۔ جي مُني ڪاتي سين ذبح ڪري تہ ڪراهت آهي
پر جي ڪاتي اصل ۾ سا تکيري نہ هوءِ ۔۔۔ تہ منهن لائي ڪاتيءَ جو ڪيو تيز تکو
ٻيسين اجان ڍور کي نہ هونداڻين دسيو ۔۔۔ پر دسڻ پچاٽا لائڻ ڪاتي جو ڪراهت لڪي
جيئڻ پوءِ خبر حيوان کي ذابح جي پهجي ۔۔۔ سو ڏنو ٿيندو ڏنيرو وهٽ ويچاري
ٻيو مستحب ذبح جو ٻڻ اهو فرمائين ۔۔۔ جيئن مُهاڙ وهٽ جي ڪهندي قبلي ڏانهن ڪرين
پر ذبح ڪيائون ڍور کي جي ڪِنهن ٻي مُهاڙ ۔۔۔ تہ ڪراهت آهي ڪم اي پر وهٽ ٿيو حلال
ٽئو جيئن ڍسجي ڍور کي پاسي پر ڏائي ۔۔۔ جيئن متو ٿئيس ڏکڻ ڏانهن پير اتر ڏي
ان ۾ ذابح ۽ مذبوح کي سهڪائي آهي ۔۔۔ چوٿون جيئن چار رڳون جي نڙي جون سي وڍجن سيئي
ڪان چڏجي تن منجها ڪا پٺيان پيئي ۔۔۔ جي ڪنهن ٽي رڳون وڍيون چوٿي چڏيائين

تکبیر سو حلال تیو پر جنکي نکیاء
جن کجي جیئي هٿن کهن وهت جو
تکر هٿا تهجي مستحب وو
نکهن سهپیرو ٿئي کاره ذابحن
کم ٿیند و ذابح جو بدي ترپیرن
جتي نهایت نرڙي جي تنا کهي
پراهین اُنن ري جیکي جیوا بیا
میرو مرکنجو تنجي ٿئي انه جاء
ڪ نحر کیاء بکي بکریکي اوڌوارهکا
آنا جن کهجي جه تولس سوله کرهو
پرجي له ڪ رهڪ نليي تجیک لیي سو
نوء وهت کنیرا جي هیکاند اکهن
جيئي هیکرا ٻئي کسندا کین ٻین
ذه ذبح ڏیه جو مستحب لکن
کن ظاهر نٿئي رات ماکدر رگت
پرتوء حلال ٿئي کین سندسي ماه
جان مري رهیو اگا نرو انها

پنجا چیاء ذابح کي مستحب اهو
جي کي ذائي هٿا س جاني پوه کنو
چه پیر وهت جاجنکي ته پد جن
پرجي پیر نه بدجي هیکرو تکنو ثواب لکن
ستا جن نحر کجي اُنجو اوڌواره کي
میرو انجي رکنجو اُنه ماکد تیي
جنکي ته کهجي تنکي هیٺ چارنا
پرجیکو کهي اُن کي جهلي چارنا
نئي پرکتا بنم لکن کراهت تا
جي کناء کهي ٿو کس تجنکي کین جو
ري نکائي تهم لازم کین پو
ته هیکرا ٻئي کنا پاسي ذبح کجن
نات ٿیند و عذاب نکري و پجار
جي کهجي اتکي تجنکي کین چون
اهي کراهت ڏو ر جو کهن کیار نکا
جان ودن سیئي نرر گن جي منجهس هو
سي موت سندي تهجي خبر پوء نکا

تہ ڪِيڻ سو حلال ٿيو چڱي نہ ڪيائين — پنجون چيائون ذابح ڪي مستحب اهو

جيئن ڪجي جيٽي هٿ سين ڪهڻ وهٽ جو — جي ڪنهن ڏائي هٿ سين چاٽي ڏور ڪنو

تہ ڪر هٿان تنهن جي مستحب وئو — ڇهون پير وهٽ جا چڱيءَ طرح ٻڌجن

تہ ڪهڻ سهجيرو ٿئي ڪارڻ ذابحن — پر جي پير نہ ٻڌجي هيڪڙو تہ گهٽون ثواب لِکن

ڪم ٿيندو ذابح جو ٻڌئي ٽِن پيرن — ستون جيئن نحر ڪجي اُٺ جو اوڏو اُره ڪي

جتي نهايت نڙي جي ٽِتائين کهي — ميڙو اُٺ جي رڳن جو انهين ماڳ ٿئي

پر آهين اُنن ري جيڪي حيوان ٻيا — چڱي طرح ڪهجي تن ڪي هيٺ چاڙنئا

ميڙو رڳن جو تن جي ٿئي انهي جاءِ — پر جيڪو ڪهي اٺ ڪي جهلي چاڙنئا

ڪ نحر ڪيائين ڏڳي ٻڪري ڪي اوڏو اُره ڪا — تنهن پر ڪتابن ۾ لکن ڪراهت ٿا

اٺون جيئن ڪهجي جنهن ٿول سين سولوه ڪرُڪ جو هوءِ — جي ڪنڌئين ڪنهن ٻي ٿوڪ سين تہ چڱو ڪين چوءِ

پر جي لوه ڪ رُڪ نہ ليي تہ جيڪي ليي سو — ري تڪائي تنهن ۾ لازم ڪين ٻيو

نائون وهٽ گهٽيرا جي هيڪاندا ڪهجن — تہ هيڪڙا ٻين ڪنا پاسي ذبح ڪجن

جيئن هيڪڙا ٻين ڪي ڪسندا ڪين پسن — نات ٿيندو عذاب نہ ڪري ويچاري وهٽن

ڏهون ذبح ڏينهن جو مستحب لکن — جي ڪهجي رات ڪي تہ چڱو ڪين چون

گهٽو ظاهر نہ ٿئي رات (جو) ماڳ رڳن — آهي ڪراهت ڏور جو ڪهڻ ڪياڙي ڪا

پر توءِ حلال ٿئي ڪِيڻ سندس ماه — جان وڍن سي ٽي رڳن جي ڪي منجهس هو ساه

ءِ جان مري رهيو آڳاٽو انها — ڪ موت سندي تنهن جي خبر پوءِ نہ ڪا

تڪ نر گنهؤ اگا ٿر ۽ موءِ ته پنجاتا
جو رڳه وڏي ڏور جيا ٿو چڏي سو جي ذا
ناهه ڇنگائي انهن منجهه ڪتاب لکي
پڻ ڪني پنجاتا ڏور سو جيسي ڏکي
نڪ مٿو وڏيو تهجو نڪ پيو انگرو
جيڪو ڪري اي ڪمزا تڪر ڪراهت هو
پر ڪين م حيوانجي ڪونه شبهو تو ۽
تڏ ۾ درست لکيا مڙئي ٿول ني
جي ڪه هي بڪري کي ترار ڪند اتا
پيئي آگاهه تهجي سسي لهي سا
پر اهي ڪراهت ڪم اهم ۽ ضرور تڏ ارا
ڪاڻي وا هيا ۽ تهجي ڏيئي زور جو
تڪين م ته تو لجي ڪونه شڪ شبهو
جي ڪه پهر گاءِ ڪيو ڪي ڪڏ بڪري ڪي
موڻي نري ماگر ڪنا ته ڪي ڪجهي
پر ڪين حلال تهجو ريه شڪ شبهي
تڪين ته جو بچ ۽ مور نجکجي

تڪين تهجو حرام ٿيو سبي صحي ڪجا
ته پنجاتا نري وهن جي گن نو جي
اهي انهن سفائد ۽ عذاب وهتکي
تيسي ڪند نپجه ۽ تهجو نڪ سو
نڪ پيرن حلي ته ڪلي ڏونه گهر
جن ڏنب ڏسنه ۽ بيفائد وهت
مگر جڏهه وهت نري رهيو ڏکن ناچڊ
ڪانه ڪراهت انهن جيڪو ڪري سي
پر چياءِ هٽڏي بسمله مه منجا
تر ٿيا حلال بڪر عجاسي بني تڪرا
پڻ جي ذابح ٿي ذبح ڪيو ڪو وهت
سسي لهي تهجي وٽن آگاهه پو
پر جاڻي ڪرڻ ڪم اهم ۽ جون ڪراهت
پر انجا اهي جنري پڏ رعي ٿي پسجي
تئي ڪم ڪتابن ڪراهت لکي
مگر جي انهه ڪاءِ سن مري په بوءِ
تو ٿي ڪيو هونداءِ گاءِ سو بسمله سا

ته ڪي تنهي رڳنئو آڳاٽو مُئو ڪ تنهن پڄاڻا   ته ڪِيڻ تنهن جو حرام ٿيو سٽي صحي ڪجاه

جو رڳون وڍيون ڊور جون تو ڇڏي سو ڏجي   تنهن پڄاڻا نڙي وهڻ جي گهٽي نه وڍجي

ناهي چڱائي ان ۾ منجهه ڪتاب لِکي   آهي ان ۾ بي فائدو عذاب وهڻ کي

پڻ ڪني پڄاڻا ڊور سو جيسين ڏڪي پيو   تيسين ڪنڌ نه پڄبو تنهن جو نه ڪي سو ڪائبو

نه ڪي مٿو وڍبو تنهن جو نه ڪي ڀيو انگڙو   نه ڪي پيرن جهلي تنهن کي ڀي ڏانهن گهلبو

جيڪو ڪري اي ڪمڙا نه ڪر ڪراهت هوءِ   جيئن ڏنبي ڏسندو بي فائدا وهڻ ويچارو

پر ڪِيڻ ۾ حيوان جي ڪونهي شبهو توءِ   مگر جڏهن وهڻ نري رهيو ڏڪڻ ڏنائين ڇڏي

تڏهن درست لکيائون مڙئي ٿول اِي   ڪانهي ڪراهت ان ۾ جيڪو ڪري سي

جي ڪنهن هنئي ٻڪري کي ترار ڪنڌا تا   پر چيائين هٽندي بِسمله مُنهن منجها

پيئي آڳاهين تنهنجي سنسي لهي سا   نه ٿيا حلال ٻڪريءَ جا سي ٻئي ٽڪرا

پر آهي ڪراهت ڪم اهڙو ضرورت ڏارا   پڻ جي ذابح ٿي ذبح ڪيو ڪو وهڻ نندڍيرو

ڪاٽي واهيائين تنهن تي ڏيئي زور جهجهو   سسي لهي تنهن جي وجي اڳيان پوءِ

ته ڪِيڻ ۾ تنهن ٿول جي ڪونهي شڪ شبهو   پر ڄاڻي ڪرڻ ڪم اهڙو چون ڪراهت هوءِ

جي ڪنهن ڀِرين گهاءُ ڪيو ڊڳي کي ڪ ٻڪري کي   پر اجان آهي جيئري پڌري ٿي پسجي

موٽي نڙي ماڳ ڪنا تنهن کي کهي   ته اي ڪم ڪتابن ۾ ڪراهت لکي

پر ڪِيڻ حلال تنهن جو رِيه شڪ شبهي   مگر جي انهي گهاء سين مري پُه پوي

ته ڪِيڻ تنهن جو بڇڙو مور نه چکجي   توڙي ڪيو هونڊائين گهاء سو بِسمله سان وري

اِيءُ مِرتي بيان مسئلن ٻو مِرِ لکيو
ماڻي سڀجي ٻو قسم ذبح جو
نالو هياءُ ٻهجو ذبح ضرورت
جن ذبح اِي جيوانجي قدرت ٿئي نه گا
جئي لفظ بسملہ جو چئي ٿهکي گاء
جي مري پيو ٿهس تکين ته روا
سائي سباجي ذڳي وذا سڀ هڪيا
تن حلاليت مِرِ ته جيوانجي اختلاف
شرح تحفة الملوک جي اِيه تو فرماء
سڀجي هي ڪتن س تفصيل تن سندا
وري ٿئي ساٻجي ونجي ذڳي وتا
تير هياء ٿهکي بسملہ پنجا ٿا
جئيسئي ڌوڙي رسيا تيسئي وسن سا
ٿوٽي اِت ذڳي ترسي جنگم شهمن سا
جملو کرين ٿهتي جيڪو اچين اِذا
تجان ترسي جنگم جت مارو مونکي
مجان شهرڪي گوتمي بيئي تولا ترسن

سند ذبح اختيار جي سو سيو يئي هو
ٻيو قسم ذبح جو اندر شريعت
ته ذبح ضرورت جي اهي لي معنى
ڳ نسڳجن ٿهجي وڃيا نڙي منجا
سو ونجي لڳي وهنڙلي رت ڪڏ ٿهڪا
توڙي رسيس نڙي وتا ڪه بي ما
پر جي رت نه نکتو وهي وهت ڪنا
مگر ذڳي درسي اِي سو جن فتوى
پر ذبح ضرورت جه پت عالم لکنتا
هيڪ جن اٿ ڪه ذڳي کهجي جاکرنم سا
رسنو سگي نه ٿهکي ماڙن ڳن دا
ته ونجي ڪنو وهتکي تڪاي جو گاء
تکين حلال ٿهجو سگي صحي ڪا
تهو غلبو تجو شهم تهڙو بهر انا
پر حڪم ڳڙ ٻکري جو هنبر اهي
تاکين حلال تهجو توٽي گاء جي
تان گاء ڪري سي بيئي حلال ڪين تا

اي مڙئي بيان مسئلن جو مٿا مون لکيو — سندو ذبح اختيار جي سو سيوئي هو

هاڻي سڻجي سو پو قسم ذبح جو — ٻيو قسم ذبح جو اندر شريعت

نالو چيائون تنهن جو ذبح ضرورت — تنهن ذبح ضرورت جي آهي اي معنيٰ

جيئن ذبح اتي حيوان جي قدرت ٿئي نه کا — رڳون نه سگهجن تنهن جون وڍي نڙي منجها

چئي لفظ بِسمله جو ڪجي تنهن کي گهاءُ — سو وجي لڳي وهڻ کي رت ڪڍي تنهن کا

جي مري پيو تنهن سين ته کِيڻ تنهن روا — توڙي رسيس نڙي وٽان ڪ ڪنهن ٻي ماڳا

سائين سڀاجهي ڏٺي وڏا سهنج ڪيا — پر جي رت نه نڳئو وهي وهڻ منجها

تڏهن حلاليت ۾ تنهن حيوان جي اختلاف آه — مگر ڏني درستي اتي سڀوجهن فتويٰ

شرح ۾ "تحفة الملوڪ" جي ايهين ٿو فرماءِ — پر ذبح ضرورت ڇهين يَتين عالم لکن تا

سڻجي هي ڪنن سين تفصيل تن سندا — هيڪ جيئن اُٺ ڪ ڍڳي ڪهجي جا گهرن ۾ سماءِ

وري ٿئي سا پڇي وجي ڏٽي وٽا — رسئو سگهي نه تنهن کي ماڻهن گهڻن ڏارا

تير هنيائين تنهن کي بِسمله پڄاڻا — تنهن وجي ڪيو وهڻ کي تڪائي جو گهاءَ

جيسين ڊوڙي رسيا تيسين ويس ساه — ته کِيڻ حلال تنهن جو سکي صحي ڪاه

توڙي اُٺ ڍڳي ترسي جهنگ ۾ ڪ شهر منجهه سا — تهڙو غلبو تن جو شهر ۾ تهڙو ڀرنئا

حملو ڪرين تنهن تي جيڪو اچين آڏا — پر حڪم ڪڪڙ ۽ ٻڪري جو هن پر آهي

ته جان ترسي جهنگ ۾ جت ماڻهو مور نه ڪي — تا کِيڻ حلال تنهن جو توڙي گهاءُ ڪجي

۽ جان شهر ڪ ڳوٺ اي ٻئي ٿول ترسن — تان گهاءُ ڪري سي ٻئي حلال ڪين ٿين

جيسين ذبح نه ڪجي تنکي منجما اگهه ڪن
جن مار ٿو ءِ تي پُشم غالب تي نه سگهن
سو ٿيو مار ٿن هيرءَ ساند نه جي سبا
جي گاءِ ڪياءُ ٿهڪي نه ڪپڻ سو روا
ٿيو جن ڪري ڪو هر ۾ وهت ڪه جو پٿو
ما اُڳ نر نئي جو تهجي اڪاه تئو
ڪي ڏسيئي ڪڏ جي ٿهڪي پيئي مر پٿو
ٿوٽي ڪان ڪاتي اچلي ڪترا ري يا لو
ٿوٽي لگس نرعي و تاڪ بي ما ڳانو
ڪئين حلال ٻور جو تڏه جون ٿيي
وهت يقينا جهس هوند هڏه نمر
مگر جي شڪار نه ڪي اچي شڪ پوي
تنهن سو حلال ٿيو مومنن مٿي
پڻ وهنجي ڪو هم جي ڪه گاءِ هيو
تڏه جيلو ٿهجو ٿهن هي چيو
جي سو ڪار گذشتي تو هي ڪبو نه ٿو
ڪتاب خزانة الاڪمل اهجي لکيو

صحي انه قولڪي منجه ڪتاب [illegible]
جي ڪه انڊ وڳو خر ڪه هرڻ [illegible]
وري وحشي سو ٿيو ڪن ذبح نه ٿيا
سنجن هي ڪنن سر حڪم شرعيا
ٿوٽي ات ڪي ڏڪي ڪه بڪري ڪه ڪوٺ [illegible]
نه ڪي سگهجي ڪوه ڪنا ته ڪي ڪڍ [illegible]
بسملڃئي ٿهڪي ڪار ي گاءِ ڪبو
تڪبير درست ٿئي نه وهت سند و
پر گاءِ گرجي ٿهرو جو وهت ڪي مار
ءِ جان گاءِ ڪياءِ اهر و جو اچا نرو اهي
تڏه سو حرام ٿيو ڪيڻ وارن ني
نه گاءِ مار و وهت ڪي ڪه نو لجي
ڪفايا ءِ عيني ۾ ايه فرما ئي
پر پاياءِ ٿهس مورهه نمرند
ته بسمل جي ٿهڪي ڪبو گاءِ بسو
پور و ڪري ڪمڪي چڏ ٻو ٿهائيو
تفصيل ٿهجو پڻ جامع الفقهم ڪذي

جيسين ذبح نہ ڪجي تن کي منجها ماڳ رڳن — صحي انهي قول کي منجهہ ڪتاب لکن

جيئن ماڻهو اتي ئي شهر ۾ غالب ٿي نہ سگهن — جي ڪنهن آندو گورخر ڪ هرڻ جهنگ منجها

سو ٿيو ماڻهن هيرئو سانڍڻ جي سببا — وري وحشي سو ٿيو ڪن ڏينهن پڄاڻا

جي گهاءُ ڪيائون تنهن کي تہ ڪِيڻ سو روا — سڄن هي ڪنن سين حڪم شريعت جا

ٻيو جيئن ڪِري کوه ۾ وهٽ ڪنهن جو پيو — توڻي اُٺ ڪ ڍڳي ڪ ٻڪري ڪ ڪو ڍور ٻيو

ماڳ نريئي جو تنهنجي اڳاهون ٿيو — نہ کي سگهجي کوه ڪنا تنهن کي ڪڍئو

ڪ جيسين ڪيجي تنهن کي تيسين مري ٿو — ٻِسمله چئي تنهن کي ڪاري گهاءُ ڪبو

توڻي ڪان ڪ ڪاتي اچلي ڪ ترار ڪ ڀالو — تہ ڪِيڻ درست ٿئي تنهين وهٽ سندو

توڻي لڱس نڙي وٺان ڪ ٻي ماڳا توءِ — پر گهاءُ گهرجي تهڙو جو وهٽ کي ماري

ڪِيڻ حلال ڍور جو تڏهن چون ٿئي — ۽ جان گهاءُ ڪيائون اهڙو جو اڃاترو آهي

وهٽ يقيناً جنهن سين هوند هڏهين نہ مري — تڏهن سو حرام ٿيو ڪيڻ وارن تي

مگر جي شڪاري کي اچي شڪ پوي — تہ گهاء ماريو وهٽ کي ڪ ڪنهن ٿول ٻي

تہ پڻ سو حلال ٿيو مؤمنن مٿي — "ڪفايا" ۽ "عيني" ۾ ايئن فرمائي

پڻ وهٽ کي کوه ۾ جي ڪنهن گهاءُ هنيو — پر ڀانيائين تنهن سين مورهين نہ مرندو

تڏهن حيلو تنهن جو پڙهين هي چيو — تہ ٻِسمله چئي تنهن کي ڪبو گهاءُ ٻيو

جي سو ڪارگر نہ ٿئي تہ وري ڪبو ٿئو — پورو ڪري ڪم کي ڇڏبو تهان پوءِ

ڪتاب "خزانة الاڪمل" ۾ أهج اي لکيو — تفصيل تنهن جو پڻ "جامع الفقه" ۾ ڪڍي نهاريو

بي آهي مسئلو عجيب گڻ هي سڻهو ڏور پنڊي ان روايتکي من وڏو ڏکه

ساڳي شرح نعمتم سڻج سڀ ڪيئو ته وجن ڏبگوڪي سوان کهجو پونارو

جيڪو ونجيس اوڏهه وتهڪي سنگهي ڪي حملا ڪري انرو ورو چڪ وجي

مارئو تهڪي ره سيئو موراء نسگي تنڌه نيت ڪري ذبح جي تهڪي گاجي

لڳي جو تڪائي س ء بسمله پڙجيجي ٽوٽي لڳي ٻڪي ڪي راهم پرماري وهت

تڪين تني نعجو حلال سين بي پر جي نيت ذبح جي ڪان ڪياء

مگر ڪري قصد دفع جو تراهياء جي مري پئو تهس تڏ پست نلکيا

پر کهنو نرٽي ڪنا جي جيرو لڌاء آهي ڪتابنم ايهي پڻ پچار

تڏ ور پونار نکي جيڪه هي بسم سا پرتئس گا اچا ترونه ڪئس نفع نڪو

ايمان ره سئو مارئي پر حملا ڪري تو ته بسمله چئو تهڪي ورفگاء ڪئو

جنسيء جلن جهر وسئي تيسئي نعذ تو مگر جذه تيو سوا مرو جن هو جلي نجي

تڏه وري تهڪي گاء ڪون ڪيجي جانڪي پاٽي جيند وتا نرٽي ڪناگهي

گاه چياء تڏه جذه ڪهي نسگجي پر جي ڪه تهڪي گا ڪيو نرٽي ماڪا

هو جلن جهرو سئو وهت ته وار جي مري پئو ته گاسر ته تيو سو مردار

ڪسيي ستر نعجات ترپوري يار جو تو جن قسم پکين جو منجهه آدمي هوا

مرسئو سگجي تهڪي پکن جي سببا تير هياء تهڪي جيئ بسم الله

جي مري پئو تهس تڪين سو هاء ٽوٽي لگسر نرٽي منجهاء ڪئم ٻي ماگا

اي آهي مسئلو عجيب گھڻو هينئين سين سٺھو

سائين شريعت ۾ سهنج سپ ڪَيو

جيڪو وجينس اوڏڙو تنهن، ڪي سگ هٽي

ماڻھو تنهن ڪي رسيو موراءِ نہ سگھي

لڳي جو تڪائي سين ۽ بِسمله پڻ چئجي

تہ ڪِيڻ تئي تنهن جو حلال سين تي

مگر ڪري قصد دفع جو ترار هنيائين

پر ڪهبو نڙي ڪنا جي جيئرو لذائين

تہ يور پوتاري ڪي جيڪڏهن هنئين بسمله سان ترار

اجا رسئو ماڻھن ڪي پڻ حملا ڪري تو

جيسين جهلڻ جهڙو نہ تئي تيسين نہ ڇڏبو

تڏهن وري تنهن ڪي گھاءُ ڪون ڪجي

گھاءُ چيائون تڏهن، جڏهن ڪهي نہ سگھجي

هو جهلڻ جهڙو سو وهٹ تهين وار

حڪم سيئي شريعت تون پر وري پار

رسيو نہ سگھجي تنهن ڪي پڪن جي سببا

جي مري پيو تنهن سين تہ ڪيڻ سو رهاء

ڏوريندي ان روايت ڪي مون وڏو ڏک پٽئو

تئو جيئن ڊگو ڪہ سانهہ ڪنهن جو پوتار تئي

ڪہ حملا ڪري اُنرؤ ورئو چڪ وجهي

تڏهن نيت ڪري ذبح جي تنهن ڪي گھاء ڪجي

توڙي لڳي بُڪي ڪہ ران ۾ پر ماري وهٹ وڃي

پر جي نيت ذبح جي ڪان ڪيائين

جي مري پيو تنهن سين تہ درست نہ لکيائين

آهي ڪتابن ۾ ايهي پڻ پچار

پر تئيس گھاءُ اچاترو تنهن ڪيُس نفعو نہ ڪو

تہ بسمله چيو تنهن ڪي ورئو گھاء ڪبو

مگر جڏهن ٿيو سو اهڙو جيئن هوند جهلي سگھجي

جان ڪي پانئجي جيئندو تان نڙي ڪنا ڪُهي

پر جي ڪنهن تنهن ڪي، گھاء ڪيو نڙي مان ڪان ڏار

جي مري پيو تنهن گھاء سين تہ ٿيو سو مردار

چوٿون جيئن قسم پکين جو منجھ اڏامي هوا

تير هنيائين تنهن ڪي چئي بسم الله

توڙي لڳس نڙي منجها ڪہ ڪنهن ٻي ماڳا

مگر جي اٺي ڪبوتر کي ڪو گرم سانده
جيئي لفظ بسمله جو نهڪي ڪا هيٺي
پراهي هٿن هيرءِ ماڙن ساڙي
تڏهن سو حلال نٿو صحي قول ڪري
رکيو ڏياءِ تهجي تير تکائي ساٺ
تو ٿي ڪبوتر وحشي ماڙن هيرءِ
پنجاڃن ڪکر تکه جي وٽي جڙي ويئي
جيسي جڙي وٽي تيسي هو مري
تين سا حلال ٿئي ڪکر سين کي
جان اهڙو سگونيا هجي مرڻ ته جو
جڏهن هيٺ ايندي الهي تڏهن ذبح ڪبو
پر جيڪڏهن ته وڻ جو جڙن آهڪواه
تڪ ايندي گرڙ وه گرم هري نه اه
سوئي حڪم ڪبوتر جو جنکو ڳکڙلاءِ
تي اهڪائي تهڪي ويا مرع ويرا
جو ڪب هئس پيتم سو ڪناءِ نرياءِ
جان ماڪي ترتجي رسيو ڪين سگس

سو منجهان هٿ ڏيتجي اٺي اڏامي
سو نري ڏارابي ماگر رسيو ڪبوتر
هوند اڃي پاڻه پهجي منزل ڏي
پرجي رسيو ڪان ڪبوتر کي ذبح جي ڪا
تڏهن درست ٿيو جيڪو نهڪي ڪا
قاضيخان ڪتابه ڪيڏي نهار
ماڙو ذبح اي تهجي قادر ڪين ٿي
ڪان هياءِ نهڪي بس نالي ڏيهجي
تو ٿي هئي هٿن هين منجه ڪرن لڏه
تڏهن حلال ٿئي جي گاءِ ڪياءِ تو
جيڪي جڙي وٽي وڃي ته رسيو
نڪو جڙي سڀ الها ڪو ڪڙي مٿا
تڏهن پڻ حلال ٿئي جي هيٺي گاءِ
جه ڏڳي ڪ بڪري ڪهجي جي ساحا
هٿ موڪلياءِ تهجي ڪيرن منجهار
تڪين سه موچارو سو ٿيو بسمله برڪت
گاءِ ڪياءِ تهڪي جتا سڄ ٿيس

مگر جي آڻي ڪبوتر ڪي گهر ۾ سانڍي | سو منجها هٿ ڏٺي جي اتي اڏامي

چئي لفظ بِسمله جو تنهن کي کان هٽي | سو نڙي ڏاران ٻي ماڳ رسيو ڪبوتر کي

پر آهي هٿن هيرئو ماڻهن سان مڙي | هوند اچي پاڻهين پنهنجي منزل ڏي

تڏهن سو حلال نہ ٿيو صحيح قول ڪري | پر جي رسيو ڪان ڪبوتر کي ذبح جي ماڳا

رڳون وڍيائين تنهن جي تير تکائي ساڻ | تڏهن درست ٿيو جيڪو تنهن کي ڪاءِ

توڻي ڪبوتر وحشي ماڻهن هيرايو آه | ”قاضي خان“ ڪتاب ۾ ڪڍي نهارجاه

پنجون جيئن ڪڪڙ کنهن جي وڻ تي چڙهي ويئي جي | ماڻهو ذبح تي تنهن جي قادر ڪين ٿئي

جيسين چڙهي وڻ تي تيسين هوند مري | ڪان هنيائين تنهن کي سين نالي ڏٺي جي

نہ پڻ سا حلال ٿئي ڪڪڙ سيني کي | توڻي هئي هٿن هير ۽ منجھ گهرن گذاري

۽ جان اهڙو سِگهو نہ پانئجي مرڻ تنهين جو | تڏهن حلال نہ ٿئي جي گهاء ڪيائون توءِ

جڏهن هيٺ ايندي اُلهي تڏهن ذبح ڪبو | جيڪي چڙهي وڻ تي وجي تنهن رسيو

پر جيڪڏهن تنهن وڻ جو چڙهڻ اهڪو آهِ | نہ ڪو جڙي سج اُلهارڻ جو ڪڪڙ کي متا

نہ ڪي ايندي گهر ڏانهن، گهر ۾ هري نہ آه | تڏهن پڻ حلال ٿئي جي هٽجي گهاء

سوئي حڪم ڪبوتر جو جيڪو ڪڪڙ لاءِ | ڇهون ڍڳي ڪ ٻڪري کنهن جي، جي سا حامل آه

ٿي اهڪائي تنهن کي ويامڻ ويرا | هٿ موڪليائين تنهن جي ڳيرڻ منجهارا

جو ڳپ هئس پيٽ ۾ سو ڪنائين نڙياء | نہ ڪيڻ موچارو سو ٿيو بِسمله برڪتا

۽ جان ماڳ کي نڙي جي رسئو ڪين سگهيس | گهاء ڪيائون تنهن کي جتان سجہ ٿئيس

تڏهن پڻ ڪتابن ۾ ٿو حلال لکيس
جاني جرح ڪياءِ پي ڪهه ماڳ ڪنا
جهڙي مسئلو ذبح ضرور تا اچي ت بيٺا
توڙي ڍڳي ڳهبڪر بکي ڪٺي ڏکندي زور ڪيو
ور سنهي نيتري جي ذبح ڪجيس ٿو
تهڙي حلال نٿي توڙي بسمله چوءِ
ونس ڪاتي ناهڳا جه سان ڪهي
تڏهن ڳاءِ ڪيا سرڪه ٿو لس بسم الله ڪري
ين اچي ات ڪر ڍڳي حامل ڳي ڳو جلي ذبح
ڪ وري جيرو نڪئو پر ڪهڻ سيئي سنهي
پر مذهب صاحبين جي ٿو حلال
ءِ جان نڪئو ڪيت سو جيرو پيٽ منجا
پر نڪناءِ ٿهڪي جاني جاڻ منجا
توڙي نزد امام اعظم جي ته جي يارن
تو برو ۾ جي يقين ڪري تنجس اهي سا
ذبح ڪياءُ ٿهڪي بسمله جي سها
ها ... سڀ منجا ڪين حلال جنجو

پر جي هيس قدرتا ذبح جي نري ماڳ ڪنا
تڏهن وڃاياءِ س پاڻه ماڻ نجي ڪنا
ان ماڳن ري بيٺ ناه ضرورت ڪ
جن جيئن سند سو اڪهه موت اوڏير
جرح ڪياءِ ٿهڪي وڃي ٿول تڪو
ڪا اچي جنگم رسيو ڏ ڪنڊو ڍڳي ڳي
جيسين وڃي ڪاتي ڳي تيسين ٿي
تڪين حلال نه تهجو ڪجان نودي
جو ڪي هوئس پيٽم مري سو نڪري
تڪين حرام ته ڪيپ جو امام اعظم جي
مگر فتوى ڏناءُ تهتي جيڪ امام جي
انجان کهڻ جيترو منجس اهي سا
تڏهن ڪين حرام تهجو منجه مڙن مذها
ءِ جان ڪيپ نڪري ايئو جيرو پيٽ م
ڪ جو رياءِ ڳرڪ بچو يا هجو ڪ جنگ
تڏهن ڪين حلال تهجو ور سيڪو
جن جيوا نڪي شرعم حلال ٿا الله

تڏهن پڻ ڪتابن ۾ حلال لکيس — پر جي هيس قدرت ذبح جي نڙي ماڳ ڪنا

ڄاڙي جرح ڪيائين ٻي ڪنهن ماڳ ڪنا — تڏهن وڃايائين سين پاڙهي ماڻهن جي ڪِيٽا

ڇهئي مسئلا ذبح ضرورت جا اچي اِت پُنا — ان ماڳ ري ٻئن ۾ ناه ضرورت ڪا

توڙي ڏڳي ڪ ٻڪري ڪي ڪنهن ڏڪندي زور ڪيو — جيئن جيئڻ سندس اڳاهون ۽ موت اوڏيرو

وير نہ سهي تيتري جي ذبح ڪجيس تو — جرح ڪيائين تنهن ڪي وني ٿول تڪو

تڏهين حلال نہ ٿئي توڙي ٻسمله چوءِ — ڪ اچي جهنگ ۾ رسيو ڏڪندو ڏڳي ڪي

وٽس ڪاتي ناه ڪا جنهن ساڻ ڪهي — جيسين وڃي ڪاتي ڪي تيسين ٿي مري

تڏهن ڳهاء ڪيائنس ڪنهن ٿول سين بسم الله ڪري — تہ ڪِيڻ حلال نہ تنهن جو رڳون جان نہ وڍي

پڻ اچي اُٿ ڪ ڏڳي حامل ڪو جهلي ذبح ڪري — جو ڳڀ هوئس پيٽ ۾ مري سو نڪري

ڪ وري جيئرو نڪئو پر ڪهڻ سيئي نہ سهي — تہ ڪِيڻ حرام تنهن ڳڀ جو امام اعظم چوءِ

پر مذهب ۾ صاحبين جي سو حلال هوءِ — مگر فتويٰ ڏنائون تنهن تي جيڪي امام چيو

۽ جان نڪئو ڳڀ سو جيئرو پيٽ منجها — اجان ڪهڻ جيترو منجهس آهي ساه

پر نہ ڪنائين تنهن ڪي ڄاڙي ڄاڻ منجها — تڏهن ڪِيڻ حرام تنهن جو منجهہ مڙن مذهبن

توڙي نزد امام اعظم جي ڪ تنهن جي يارن — ۽ جان ڳڀ نڪري آئيو جيئرو پيٽ منجها

تو پروڙجي يقين ڪري تہ منجهس آهي ساه — ڪ چوريائين ڪن ڪ پڇ پلهنجو ڪ ڄنگهون ڪ هٿڙا

ذبح ڪيائون تنهن ڪي بسمله چئي مها — تڏهن ڪِيڻ حلال تنهن جو ور سيڪو ڪاءِ

* هاڻي سڀجن سچ منجها ڪيڻ حلال جن جو — جن حيوانن ڪي شريعت ۾ حلال ٿا لکن

---

* حلال جانورن جو بيان

ڪجي تفصيل تنهجو ڪنا ڪتابن — آهين حيوان ترت منجهه ڪتاب ڪهن
هيڪڙا جو پاپيا ڪي ترائجي پوين تي سرن — ڏارو ڏار بيان ڪيو حڪم سند ومرن
ترٽي پروڙن سهلو ڪارڻ ابوجن — پر لکجي پهر قسم سندو جو پاپن
اٺ ڏگي ري ڏي ٻڪري ڪي منجها مينهن — حلال لکيا انکي منجهه جن مذهبن
ڏگي ۽ ٻڪري جنگ جي پڻ ڏهرس جي سبن — پڻ ڪيڻ حلال گوئنجو جي جنگ پونن
هرڻ ڦاڙو ڪي سهو پڻ حلال آهي — ڳينڊي جي ڪتاب پڻ درستي لکي
گڏه ۽ استر جو ڪيڻ حرام هوءِ — پڻ امام اعظم ڪراهت لکيو ماه لوڙ جو
ڪن ڪراهت تحريم جي ڪي تنزيه جون — پر فتوى تنزيه اتي منجهه محيط لکن
پڻ ڪيڻ لکيا ٻجڙو تن جو پاپن — جي ڦاڙين جيوانکي جيني ساڻ ڏندن
تڪاسندا ڏندڙا شڪار تن سرڪن — جهڙو ٻگاڙ سيار ڪي هڻو ڪن سيه ڪتو
ڪي سياه گوش ڪي ٻوهي ڳڙيج ڪر بولڙو — ڪي چراڪ ڪي پڙتري ڪي لنگور لوڪرو
ڪي نهار ڪي وانر ڪي ڪومڙو ڀيڙو — پڻ سنو رسين مذهبن مچياءِ ٻجڙو
ڪتو ۽ پوستون پڻ حرام ڪهن — تو تي رهڻ جنگ ڪي ماڙئم پونن
پڻ جي جاپي ڏور ڪوپن وهتن وچا — پو حلال جه جوءِ حرام جهجي ماء
جن ڪر گڏه جاؤ لودر وڪهجي منجها ڏگي — ڪي ڪتي جاؤ ڳلرو ڪاه لوڙ خرڪنا
تجون آهي آهي ٻجڙو ڪيڻ سوويا — ۽ جان ماء حلال تهجي ۽ پئاس مردارا
جن ڪر ٻڪري جيلو جستو منجها ڪي ليڪما — ڪي تنوڏن ڏگي تي هلي ڪه حمارا

ڪجي تفصيل تن جو ڪنا ڪتابن — آهين حيوان ٽين ڀَتين منجهہ ڪتاب ڳهن

هيڪڙا چوپايا ٻيا پکي ٽئا جي پوين تي سُرن — ڏاروڏار بيان ڪبو حڪم سندو مڙن

تہ ٿئي پروڙڻ سهلو ڪارڻ ابوجهن — پر لکجي پهرين قسم سندو چوپاين

اُٺ ڍڳي رڍ ٻڪري ڪ منجها جا مينهن — حلال لکيائين ان ڪي منجهہ چئن مذهبن

ڍڳيون ۽ ٻڪريون جهنگ جون پڻ درس چيون سين — پڻ ڪِيڻ حلال ڳڻوئن جو جي جهنگ ۾ پُونن

هرڻ ڦاڙهو ڪ سهو ۽ پڻ حلال آهي — گينڊي جي ڪتاب ۾ پڻ درستي لکي

گڏه ۽ اَستر جو ڪِيڻ حرام هوءِ — پڻ امام اعظم ڪراهت لکيو ماه گهوڙي جو

ڪنين ڪراهت تحريم چئي، ڪي تنريه چون — پر فتويٰ تنريه اتي منجهہ "محيط" لکن

پڻ ڪيڻ لکيائون ٻچڙو تنين چوپاين — جي ڦاڙين حيوان ڪي چني ساڻ ڏندن

تِکا سندان ڏندڙا شڪار تنين سين ڪن — جهڙو ٻگهڙ سيار ڪ هتيو ڪ شينهن ڪ چيٽو

ڪ سياه گوش ڪ بوهي ڪ رڇ ڪ ڀولڙو — ڪ چراخ ڪ پرتري ڪ لنگور ڪ نوڪرو

ڪ نهار ڪ وانرڪ ڪو مرون ٻيو — پڻ سوئر سيني مذهبن ۾ چيائون ٻچڙو

ڪتو ۽ پوسٽون پڻ حرام ڪهن — توٽي رهن جهنگ ۾ ڪ ماڻهن سان پُونن

پڻ جي جاپي ڍور ڪو ٻن وهٽن وڇا — پيءُ حلال جنهين جو ۽ حرام جنهن جي ماءِ

جيئن ڪر گڏهہ ڄڻو ڪودڙو ڪنهن جي ڍڳي منجها — ڪ ڪُتي ڄائو گلرڙو ڪنهن گورخر ڪنا

تہ چون آهي ٻچڙو ڪِيڻ سو ويا — ۽ جان ماءُ حلال تنهن جي ۽ پئاس مردارا

جيئن ڪر ٻڪري ڇيلو ڄڻيو ڪتي ڪ ٻگهاڙ منجها — ڪ ٽپو ڏنو ڍڳي تي هلي ڪنهن حمارا

ڪِهڙي ڪي حمل هيو ڪناڪه سيا
اِن مسئلي ماءِ ڪي لڪن اعتبار
ڪِفايا ڪافيءَ اهي ڪي پچار
جڏهه پڇو سڀ اوڀهار ماءِ اهي ماءِ جهو
تا ڄاڻ سڀوئي پوڄهو تان ڪين حرام ٿئو
جن ڪراهيس مٿو ڪُتي جهڙو باقي پنه
ترتو پس پنهن ڪُتن جي جهوڙي سو جڏ
تان حڪم تهڪي تهڙو جهڙو ڪُتي جو
حڪم ته ڪي بڪر جو پڙهاچون ڏبو
جو هو ڪُتي جهڙو سو ڪيه دهر سر نهو
ڄاڻ پوئي پنهنجي سر پئي ڪُتنس ڪڍي
جن ماءُ هيڪاندو گاهه سو تس کي رکي
تان ڪين حرام تهجو ڪتو سو جيجي
تڏهه حڪم بڪري جو ڏناءُ تهڪي
ڄاڻ گا ڏاءِ ماهڪي ڄڄاءِ گاهه
اهان کهڙي دانه ڪري صحي سيتي
تان ڪُتي جهڙو ڄڙو اهي ته جو ماءُ

تڇيڪ چاؤتن منجا سو ڇيا موچار
جيڪو حڪم تهجو سوئي سند وبا
پرڻي تڏو ڪي گالڙي هي سنهو
ڄاڻ ته پڄرنڪي ايهار پوڄي پوءِ
ڄاڻ ڪا ايهار پوڄي گاماس هجي
تڏهه حڪم تهجو عالم فرمايو اهو
پوءِ ڄاڻ وڃي ٿيو ڪُتنس هلي هيڪا
ڄاڻ وڃي ڪڏ ونهنس تان ڪين حلال
مڪر مٿو ويءِ تهنجو اجلي وڃبو
مٿي ڏار امڙي پيو اهي موچار
تڏهه چياءُ تهجو حيلو هي ڪيجي
جان گا ڏاءِ ماهڪي گاهه ڪين چري
ڄاڻ گاهه چناءِ مڙئي ماهه ڏناءِ چڏ
مڪر مٿو تهجو وڃبو آگاهه اجلي
تڏهه هئي تهڪي لٿ لنگنٿا
جان ڏاه ڪياءِ تهڙي جهڙي ڪن
ڄاڻ ڏاه ڪياءِ تهڙي جهڙي بڪرين

ڪ هرڻي کي حمل رهيو ڪنا ڪنهن سيار
ان مسئلي ۾ ماءُ تي لکن اعتبار
”ڪفايا“ ۽ ”ڪافي“ ۾ آهي اي پچار
جڏهن ٻچو سڄو اِيهار ۾ آهي ماء جهو
تان جان سڄوئي پيءُ جيهو تان ڪِيڻ حرام ٿيو
جيئن ڪر آهيس مٿو ڪتي جهڙو باقي پهون جهو
نہ ٿولي سين پنهڻ ۽ ڪتن جي چوڙي سو ڇڏيو
تان حڪم تنهن کي تهڙو جهڙو ڪتي جو
حڪم تنهن کي ٻڪري جو پڙهيا چون ڏبو
جو هو ڪتي جهڙو سو کهين دُرس نہ هوءِ
۽ جان يوني پنهڻ سين، پڻ ڪتن سين گڏجي
جيئن ماه هيڪاندو گاه سين ونس ڪٽي رکجي
تان ڪِيڻ حرام تنهن جو ڪتو سو چئجي
تڏهن حڪم ٻڪريءَ جو ڏنائون تنهن کي
۽ جان ڪاڏائين ماهہ کي ۽ چِنائين گاهہ
اهان کهڙي دانهن ڪري صحي سڻي سا
تان ڪتي جهڙو ٻچرو آهي تنهين جو ماه

نہ جيڪي چائو تن منجها سو چيائون موچار
جيڪو حڪم تنهن جو سوئي حڪم ٻار
پر هي تڏهوڪيون ڳالهڙيون هينئين سين سٺهو
۽ جان تنهن ٻچڙي کي ايهار پيءُ جي پوءِ
۽ جان ڪا ايهار پيءُ جي ۽ ڪا ماٹس جي هوءِ
تڏهن حڪم تنهن جو عالمن فرمايو اهو
پوءِ جان وجي ٿيو ڪتن سين هلي هيڪاندو
۽ جان وجي گڏيو پنهڻ سين تان ڪِيڻ حلال سو
مگر مٿو وڍي تنهن جو اُچلي وجهبو
مٿي ڏاران مڙئي ٻيو آهي موچارو
تڏهن چيائون تن جو حيلو هي ڪجي
جان ڪاڏائين ماهہ کي ۽ گاهہ کين چري
۽ جان گاه چِنائين مڙئي ماهہ ڏنائين ڇڏي
مگر مٿو تنهن جو وجهبو اڳاهون اچلي
تڏهن هٽي تنهن کي لَٽ لڳن تا
جان دانهن کيائين تهڙي جهڙي ڪن ڪتا
۽ جان دانهن کيائين تهڙي جهڙي ٻڪرين

تڏهن ڪين نهجو درست مؤمنن
جان پهڻ ۾ ڪتن جي مرڻ ڪري سو
جن ياتي پاڻي تائم مهڏا سن رکجي
تان حڪم ڪتي جو تهڪي منجهه ڪتاب لکي
تان ڪين حلال نهجو جيڪي رهي متي
تڏهن کهڻ دارا نهجي خبر نه پوندي
جان اندر انڪيائه منجهه اوجري نهو
جان اوجري نڪتي اندرن ساڻ وري
مگر مٿو نهجو وجهڻو اُچلي
پڻ جو وهت اهي حلال اصلم ڪيم موچا
گاه نجري مورهه پليتيا دار
ڪٿ ماهه ڪي ڪير نهجو لکيا مردار
گاه مٿو چار وچار جي تنم ته ڪا
گانيٽرو تن ڏينهنجو ڪن لکيو هيئ
جر ڪٿي ڏيه هيڪڙو ڪکر جلي ترهي
مگر صحي قول ڪتابم هنير ٿو اچي
تيسين لڳي تنکي جيسين ٻوءِ ونجي

پر مٿو وجهڻو اچلي عالم ٻئي جون
تڏهن فڪر نهجو هڻ ترو ۽ جياء
جان لپيا ۾ جيسن ڪتو جئي لبي
جان پهڻ جئي پنيا ۾ ڏيئي تڪ تهڪي
جان لپيا ۾ جيسن ڪي پي تڪ ڏيئي
جڏهن ذبح ڪبو تهڪي تڏهن نرت ڪجي
تان ڪين ته جو نجر و درس نه تبيند
تا حڪم ته ڪي تهڙو جهڙو بڪري کي
قاضيخان ۾ مسعودي يتاني مسئلو
پر پوني پليتي جنهن ڏو بنسو ترهي نبار
ٻوءِ نکري نجري تهجي ماه منجها
مگر جي لبي اپيا ري ته وهنلي ڪيترا
تڏهن وڃي درست ٿئي ڪير سند سر
تنان ۾ ڏيجي ڪي لسبوڏه پوراڻي ڏيه
پڻ رهي بڪري کي تري چار ڏينه لڳي
تگانيٽريکي ڏينهنجي اعتبار نه ڪجي
ذبح ڪجي تڏهن جڏهن هي قرار ٿئي

تڏهن کيڻ تنهن جو درست مؤمنن — پر متو وجهبو اچلي عالما ايئن چون

۽ جان پهڻ ۽ ڪتن جي مڙن ڪري سو دانه — تڏهن فڪر ڪبو تنهن جو هھڙو چياءُ

جن پاڻي پائي ٿانءُ ۾ مهداس رکجي — جان لبيائين جيِ سين ڪتو جيئن لبي

تان حڪم ڪتي جو تنهن کي منجھ ڪتاب لکي — ۽ جان پَنهن جيئن پيتائين ڏيئي ٽَڪِ تنهن کي

تان کِيڻ حلال تِنهن جو جيڪي رِي متي — ۽ جان لبيائين جيِ سين ڪين پئي تڪ ڏيئي

تڏهن کهڻ ڏارا تنهن جي خبر نہ پوندي — جڏهن ذبح ڪبو تنهن کي، تڏهن نِرت ڪبي

جان آنڊا نگيا تنهن منجها ۽ اوجهري نہ هوءِ — تان کِيڻ تنهين جو بچڙو درس نہ ٿيندوءِ

جان اوجهري نڪتي آنڊن ساڻ وري — تا حڪم تنهين کي تهڙو جهڙو ٻڪري کي

مگر متو تنهن جو وجهبو اچلي — "قاضي خان" ۽ "مسعودي" ۾ اي مسئلو پسجي

پڻ جو وهٹ آهي حلال اصل ۾ کِيڻ ۾ موچار — پر يوني پليتي چرندو بسُوڙي نِبار

گاه نہ چري مورهين پليتيا ڏار — بُوءِ نڪري بچڙي تنهنجي ماه منجهار

کيڻ ماه ڪ کير تنهن جو لکيائون مُردار — مگر جي لئي ايپاري تنهن وهٹ کي کيترا ڏينهڙا

گاه موچارو چارجي تن ۾ تهين ڪا — تڏهن وجي درست ٿئي کير سندس ۽ ماه

ڳاٽيتو تن ڏينهن جو ڪنين لکيو هيءِ — تہ اُٺ ۽ ڍڳي کي لئبو ڏه پورائي ڏينه

جهرکي ڏينهن هيڪڙو، ڪکڙ جهلي ٽي — پڻ رڍ ٻڪري کي ٽي چار ڏينهن لئجي

مگر صحيح قول ڪتاب ۾ هن پر تو آٽي — تہ ڳاٽيتي کي ڏينهن جي اعتبار نہ ڪجي

تيسين لئجي تن کي جيسين بُوءِ وجي — ذبح ڪجي تڏهن جڏهن هينئون قرار ٿئي

پر جي جلن جو جيوا نجو سو لازم تڏهه هو
ء جان پليتي پڻ چري ڪي پڻ چري گاهه
تڏهه ڪين درست تنهجو پڏ نه دارا
تيلاهه ڪا ڏوهه سول رنجي لڳر سندو ماهه
ڪڏ ڪير ڏناءُ تهڪي ڪيتي ڪي سور جو
جان اهي انجام ستو پهر وڪي پيو
تجان پيتي پنجاٽا برپنڊ ذبح ڪيا سو
ء جان پين پنجاٽا ان ٿولن جي مده ڪا ڳذري
تڏهه ڪيڻ تنهجو چياءُ نجگاءِ
چار جيس تن ڏيهنم موچار برو گاهه
جي ڪه ڏگي ڪي بڪر پس ونجي جماع ڪيتو
تعزير ستران تهڪي پرپنڊ ڏ بو
مگر چنگ تر پاسو ڪجي ڪنا ڪين تهنجي ٿو
اعتماد پڻ انه قولتي منجهان صحي جو
بيو قسم تن حيوان جو جي ڪيڻ نگرجب
لڳيو بيان تنهجو هنين عالمن
ڪيڻ حرام تنجو مثي مومن

جڏهه ري پليتي ڏوهه سو چري کين ٿو
بو ءِ بچڙي تهم ٿيي نه پيدا
توڙي ڏگي ڪي بڪري ڪي ڳڪڙ اهي سا
جيڪڏهه پيي ڪير گڏه جو جيلو ڪي گيتو
ڪي خمر پيار ئاءُ انڪي ڪي پاڻي پليتي گڏو
تان حڪم تنهجو ههڙو پڙهن فرما ئو
تان ڪيڻ حلال تنهجو لکياءُ پڏهه و
ڪي پيار ئاس اصله ڪٽيرا پيرا
بجي جليس ان ٿولن ڪناتري چار ڏهرا
توڻجي موچار وتي ته سند و ماهه
ڏوهه پيرماءِ پانڪي ڪري ڪم ڪيو
پر ڪيڻ ته حيوانجو حرام جون نهو
ڪهي ڪري تهڪي ڪانئي چڏ بوبوءِ
جن حضرة علي اهڙي وهڻلي ڳهي ڪانڙ بو
اهي چياءُ پڏهه و منجها پڪرين
تجيڪي منجها ڳي شڪاهه جيني سر ڪن
جهرو مارڪي ترمحي ڪي بهري ڪي شڪرو

پر اي جهلڻ جو حيوان جو سو لازم تڏهن هوءِ — جڏهن ري پليتي ڍور سو چري ڪين ٻيو

۽ جان پليتي پڻ چري، ڪي پڻ چري گاه — ٻوءِ ٻڇڙي تنهن ۾ ٿئي نه پيدا

تڏهن ڪِيڻ درست تنهن جو ٻَڌڻ ئي ڏارا — توڙي ڍڳي ڪ ٻڪري ڪ ڪڪڙ آهي سا

تيلاه ڪاڏو رسول رب جي ڪڪڙ سندو ماه — جيڪڏهين پيئي ڪير ڳڏه جو ڇيلو ڪ گهيٽو

ڪ ڪير ڏنائون تنهن کي ڪتي ڪ سوئر جو — ڪ خمر پياريائون ان کي ڪ پاٽي پليتي ڳڏئو

جان آهي اجا مرتبو پهريون ڪ ٻيو — تان حڪم تنهن جو هڙو پڙهين فرمايو

ته جان پيتي پڄاڻا پريندي ذبح ڪيائون سو — تان ڪيڻ حلال تنهن جو لکيائون پڌرو

۽ جان پيڻ پڄاڻان ان ٿولن جي مُدة ڳنري ڪا — ڪ پياريائينس اصلهين گهٽيرا ڍيرا

تڏهن ڪيڻ تنهن جو ڇيائون نه جُڳاءِ — جي جهليس ان ٿولن ڪنا ٿي چار ڏينهڙا

چارجيس تن ڏينهن ۾ موچارڙو گاه — ته وجي موچارو ٿئي تهين سندو ماه

جي ڪنهن ڍڳي ڪ ٻڪري سين وجي جماع ڪيو — ڏوه پريائين پاڻ کي ڪري ڪم ڪچو

تعزير سٺراٽو تنهن کي پريندي ڏيو — پر ڪِيڻ تنهن حيوان جو حرام چون نه هوءِ

مگر چگو ته پاسو ڪجي ڪنا ڪِيڻ تنهن جي توءِ — ڪُهي ڪري تنهن کي ڪائني ڇڏيو پوءِ

اعتماد پڻ انهيءَ قول تي منجهه "خلاصي" چوءِ — جيئن حضرت علي اهڙي وهٽ کي ڪُهي ڪانرايو.

* ٻيو قسم تن حيوانن جو جي ڪِيڻ نه گهرجن — آهي چيائون پڌرو منجها پکيئڙن

لکيو بيان تنهن جو هن پر عالمن — ته جيڪي منجها پکي شڪار چنبي سين ڪن

ڪِيڻ حرام تن جو مٿي مؤمنن — جهڙو باز ڪ ترمچي ڪ ٻهري ڪ شڪرو

* حلال ۽ حرام پکين جو بيان

۽ سرن ۽ سيھانو ۽ ڪجي ۽ باشو
پڻ جيڪي ڪين پليتي پکيڙا ۽ ڊوڙندي
ڪين زبون تنھنجو لکيو ڪتاب ۾
نڪ نسور ۽ ڊوڙندي نکي ۽ پليتي کي
جھرو ابابيل ۽ ڪيرو مور ۽ جرڪيي
۽ ڪبوتر ڳڙکو ۽ وري هوءِ وحشي
۽ شتر مرغ ۽ بلبل ۽ قاز ۽ قمري
ڪين چتوءِ ۽ جيڪي پڻ حلال لکياءِ
اهي حڪم ڪانگ جو مڃي جي پٽين
هيڪڙو قسم ڪانگ جو اهڙو اهي
ڪين ته جو چئي وچڙو منجھ ڪتاب لکي
جو پليتي دارامور ۾ جيڪي ڪين شو
ٻيو قسم تنھنجو اهو لکن
پڻ جو جيئي سدا ۽ انکي اوجو ٽيون قسم لکن
ٽيون قسم تن حيوانن جو ڪين حرام
سڀ سڀئي حرام لکيا الله ڪتاب ۾
۽ وري ٿيءَ ٿيس ۽ سو بيري

ڪين ان مٿرن جو ٻيا ۽ جڙو
پرسي پليتي ۾ ٻئي ڪين جتن
۽ چئني سن پکيڙا جي شڪار مڪرن
سائي سڀ حلال ڪيا عالم فرمائين
۽ هدهد ۽ چوتيڙ ۽ ڪبر ڪه دو هائي
۽ ڪنج ۽ مرغابي ۽ تتر ۽ تغدري
۽ ڪڪڙ رهي جا مارن ڪري ڪڪڙ جنگ سند
مذهب ۾ امام اعظم جي اهير چيا
صحيح سڀئي تنکي هي جن ڪتن
جو شڪار چئني سرڪري پکيڙا اقاڙ
ٻو قسم تنھنجو اهي جون ۾ اهو
اهي ڪين مومنن کي ڌرھنت ند ته جو
جو جيئي پليتي کي ۾ پڻ جيئي ان
ڪين ان ٻن قسمن جو ڌرھنت مسلمن
اهي تن تولن کا جي ۾ ٿي زمين سان
جھرو نور ۽ ڪرو ۽ ڪجي ڪه جا هو
۽ ڪنو جو ڳڙکو ۽ وري جنگ سند

ڪ سرڻ ڪ سيچانو ڪ ڳجهہ ڪ باشو ڪِيڻ ان مڙني جو چيائون ٻُڇڙو
پڻ جيڪي ڪِيڻ پليتي پکيڙا ڪ ڊوندِ تي پون پر سي پليتي ري ٻيو ڪين چُڻن
ڪِيڻ زبون تن جو لکيو ڪتابن ۽ چنبي سين پکيڙا جي شڪار نہ ڪرين
نہ ڪي نسوري ڊوندين ڪي ڪ پليتي ڪي ڪين سائين سي حلال ڪيا عالم فرمائين
جهڙو ابابيل ڪ ڳيرو، مور ڪ جهرڪي ڪ هُدهُد ڪ چوٺير ڪ ڪٻر ڪ دوهائي
ڪ ڪبوتر گهرن جو ڪ وري وحشي ڪ ڪُنج ڪ مُرغابي ڪ تِتر ڪ ٽُغدري
ڪ شُتر مرغ ڪ بُلبل ڪ قاز ڪ قمري ڪ ڪڪِڙ رهي جاماڻهن ۾ ڪ ڪڪڙ جهنگ سندي
ڪِيڻ چتوء ۽ چِٻ ڪي پڻ حلال لکيائون مذهب ۾ امام اعظم جي ان پر چيائون
آهي حڪم ڪانگ جو متي چئن يَتيَن صحي سڄي تن ڪي هينئين جي ڪنن
هيڪڙو قسم ڪانگ جو اهڙو آهي جو شڪار چنبي سين ڪري پکيڙا قاڙي
ڪِيڻ تنهن جو بڇڙو منجهہ ڪتاب لکي ٻيو قِسم تنهن جو آهي چون اهو
جو پليتي ڏاران مورهين چُٽي ڪين ٻيو آهي ڪِيڻ مومنن ڪي دُرست نہ تهين جو
ٽِئو قسم تنهن جو اهوئي لکن جو چُٽي پليتي ڪي ۽ پڻ چُٽي اَن
پڻ جو چُٽي سدائين اَن ڪي او چوٿون قسم لکن ڪيڻ اِن ٻن قسمن جو دُرست مسلم
ٽِئو قسم تن حيوانن جو ڪيڻ حرام جن آهي تنين تولن ڪان جي متي زمين سُرن
سي سيئي حرام لِکيا اندر ڪتابن جهڙو نور ڪ ڪِرڙو ڪ ڪچون ۽ جاهو
ڪ وري سپ ڪ سرجٺو ڪ سوپيري سانپو ڪ ڪُوئو جو گهرن جو ڪ وري جهنگ سندو

ڪه ڪي ڏيڍڙ ڪي بُتون ڪوجهي ڪي سانڍو
ئِن مڙن تو لنجو ڪينَ دُرُستُ نهو
ٻه تول حلال لکيا مڙئي منجهان تن
ٻيا سيئي تنکان عالم حرام چون
ڪي پتنگ ڪي ڪرڪير ٻوڪي مکڪي مکڙي
ڪي مکڙي ماکي جي ڪي جوئن ڪي اڏوهي
تونئي ڪيان تجاڪي مينوي سندا
مگر سوف ڪي ڪاڪرم ڪيا جي لين
مارو تنجي ڪڪڙ ٽڪنا عاجزي ايين
جي ڪيا ڪيڏي نسگيا سي معاف ٿا چون
پر جيڪي ڪيڏي سگجي تنهن مويسر ن
رت وهند رنشي تنهن مورا ءِ ؛
مگر مڇي جيڇي جهڪي سا درس لکيا ءِ
جهو اڪي پاڻي جا ڪي ڪي ٿا پسجن
قسم جي مڇي جا سي درس سيئي
تونئي اڇي رنگ سا ڪي ورن ڪا رڙيء مي
تونئي لهر ڪي سنڌ ڪالذات حڪمن جي

ڪي سيا تو پاڻي جوڪ بياباني ٿو ءِ
پڻ رت وهند رنشي جن منجهه تو لن
هيڪ مڇي مکر ٻيا سڀئي صحي ڪجن
جهڙو مهو منڪر ڪي جيئي ڪم ڪاروڪ ساري
ڪي تند ٻن ڪي ڪوٻيرو ڪيڙ نندي ڪروڏا
پڻ قسم سيئي ڪين جا جيا ءِ ٻيرا
ڪي يت ڪيڏجي جن منجهان ڪي تون ٿي
ڪي ڳبان پون منڪم ڪي لهام جار ن
تڏه ڪير سنڌ عيان تو لنجي موءِ مني
مطالب المؤمنين مِي اشارة لکن
جاپڻ جن تو لنجو پاڻي ملاءِ هڪ سنڌ
ڪين حلال نهڪر وتول نيا ءِ
پر جيڪي تو ڪجاپڻ سڪي ٿي ءِ پاڻي م
ڪين درست تنجو اتو عالمن
تو ٽي لسي هو ءِ سا تو ٽي چليري
تو ٽي وڏي ساڪن ڪي اڇي نندبري
پر ڪين مڇي جو مزه تڏه حلال ٿئي

ڪ ڪه ڪ ڏيڏر ڪ پنون ڪ وچي ڪ سانڊو — ڪ سياتو پاڙي جو ڪ بياباني توءِ

ان مِڙن ٿولن جو ڪِيڻ دُرست نہ هوءِ — پڻ رت وهندڙ نہ ٿئي جنين منجهہ ٿولن

بہ ٿول حلال لکيائون مڙئي منجها تن — هيڪ مڇي، مکڙ بيا، سٺي صحي ڪجن

بيا سيئي تن کان عالِم حرام چون — جهڙو مهو، مُنگهڻ ڪ جنيي ۽ ڪ ڪرڙو ڪ ملڪوڙي

ڪ پتنگ ڪ ڪڙڪبيتو ڪ مک ڪ مکڙي — ڪ ٽنبڻ ڪ ڪوريئڙو ڪ ڪيڙ ننڍي ڪ وڏي

ڪ مک ماکيءَ جي ڪ جُون ڪ اڏوهي — پڻ قسم سيئي ڪِيئن جا چيائون بچڙا

توڙي ڪينئان اَن جا ڪ ميوي سندا — ڪ پَٽُ ڪيجي جن منجها ڪ توڙي ڪ بيا

مگر صوف ڪ ڪارڪ ۾ ڪينئان جي لين — ڪ ڪينئان پون مگن ۾ لِهَا ۾ چارن

ماڙهو تن جي ڪڍڻ ڪنا عاجز ٿي اُيين — تڏهن ڪيڻ سندي تن ٿولن جي موڪل ڏني پڙهين

جي ڪينئان ڪڍي نہ سگهبا سي معاف تا چون — "مطالب المؤمنين" ۾ اي اشارة لکن

پر جيڪي ڪڍي سگهجي تنهن ۾ مَ ويسرن — جاپڻ جنين ٿولن پاڻي ۾ ۽ رَهَڪِ سدائين

رت وهندو نہ ٿئي تنهن ۾ موراهين — ڪِيڻ حلال نہ هيڪڙو ٿول نيائين

*مگر مڇي چئجي جنهن کي سا درس لکيائين — پر جيڪي ٿوڪ جاپن سُکي اتي ۽ پاڻي ۾ پونن

جهڙا پکي پاڻيءَ جا ڪي ڪي تا پسجن — ڪِيڻ درست تن جو اُتو عالمن

قِسم جي مڇي جا سي دُرس سيئي — توڙي لسي هوءِ سا توڙي چليري

توڙي اڇي رنگ سا ڪ وَرن ڪاريري — توڙي وڏي سا گهٽو ڪ آهي ننڍيري

توڙي لُهر ڪ سنڪ ڪا ڪ ذات حَڪمن جي — پر ڪِيڻ مڇي جو مِڙهين تڏهن حلال ٿئي

---

* مڇيءَ جو بيان

جڏهن ٻئو مرڻ ٿئو ڪنهن سبب ڪري
ڪي ٿيو ڏيئي پاڻ نڪري ٻهر اچي
ڪي رڙهي وڃي ٻوڙ پاڻي مڃي تاسڪي منجهه جڏهن
ڪي ٻچي رهي جاريه ڪي ڪُنڊ ۾ اٽڪي
ڪي ڪوٽول وڏا پاڻي ۾ جو مڇي کي مارئي
ڪي گرمي ۾ سڄي ڪي پاڻي ۾ ميري
ڪلو لڳي ٿئس مڇي پيئي مري
جان سبب مڇي جو ٿئو ظاهر نه سڀي
ڪي مئي لڌا پاڻي ۾ پر خبر ڪان پوي
تڏهن ڪين درست نه ٿئو مؤمنن ۾ تي
پر جڏهن پاڻي وڌ ڙهي مڇي مٿا
جان اهيس پار سسي جو ٻهر پاڻي کا
جان سسي پلي ۾ ٻهر بچي پار
ڪفاياءِ تبين ۾ ڪڏهي تن مهار
حڪم ته جو ٿيهر ٿئو منجهه ڪتابن اهه
تان ڪين سندي ٿئي منع ڪيا مورا
تا جان سبب ٿئي منجهه ڪوسيجي [illegible]

جن ڪر جلي انداءِ پاڻي ڳناهر ته کي
ڪي دريا وڏو ٿهڪي ڪنڌ ٿيي اچلي
ڪي مڇي هيڪڙي ٻئي کي کهي موڪلي
ڪي ڪوڙيڪي ٿهڪي جهنب ساڻ جي
ڪي مري سوڙائي سڀ ئا منهن پاڻي جي
ڪي ڪوسائي پاڻي ڪي ڪي تڏائي وري
تن سين صوبرو ٿنم ڪنڻ درست ٿئي
مرڻ مري پاڻي ڪه مرض ڪري
تڪ مرڻ اچو ڪه سبب ڪري ڪهڙي سبب
لي مسئلو هي ڪنس ستي ياد ڪجي
پر ڪي رهيوس پاڻي ۾ ٿيو ٻهر تها
تان ڪين حلال ٿئو لڪن عالم تا
تڏهه عللن ٿئي ڪين تي ڏنون ڪين قر
پن جا تري پاڻي تي مڇي موت پيو
تحا سڄي اپا مي ٻٽ پر موتي ٻيئي سا
جان اهي ٻيت پر منجس سوچ ٺڪا
جن لڳر هئس ٻئي اٿي ڪي ٻيت تي ڪو گا

جڏهن ٿيو مرڻ تنهن جو ڪنهن سبب ڪري
جيئن ڪر جهلي آنڌائون پاڻي ڪنا ٻهر تنهن کي

ڪ ٿيو ڏيئي پاڻهي نڪري ٻهر اچي
ڪ دريا وڏو تنهن کي ڪنڌي تي اُڇلي

ڪ رڙهي ويو پاڻي مڇي تا سُڪي منجهه ڇڏي
ڪ مڇي هيڪڙي ٻئي کي کِهي موڪلي

ڪ ٻجهي رهي ڄاريءَ ۾ ڪ ڪُنڍي ۾ اٽڪي
ڪ ڪو پڪي تنهن کي ڇهنب ساڻ ڇِني

ڪ ڪو ٽول وڏائين پاڻيءَ ۾ جو مڇيءَ کي ماري
ڪ مري سوڙهائي سببا مَٽ ۾ پاڻيءَ جي

ڪ گرميءَ ۾ سج جي ڪ پاڻيءَ ۾ ميري
ڪ ڪوسائي پاڻي کي ڪ ٿڌائي وري

ڪَلو لڳي تنهن سين مڇي پئي مري
تِئن سيني صورتن ۾ کِيڻ دُرس ٿئي

۽ جان سبب مڇي جي موت جو ظاهر نہ پسجي
مرڻ مري پانهنجي ڪ ڪهين مرض ڪري

ڪ مُئي لڏائين پاڻيءَ ۾ پر خبر ڪان پوي
تہ ڪ مرڻ ان جو ڪنهن سبب ڪري ڪ ري سبب آهي

تڏهن کيڻ دُرس نہ تنهن جو مؤمنن متي
اي مسئلو هينئين ڪنن سين سٽي ياد ڪجي

پر جيڪڏهن پاڻي وئو رڙهي مڇي متا
پر کِين رهيوس پاڻي ۾ پئو ٻهر تها

جان آهيس پار سِسي ٻهر پاڻي ڪا
تان کِيڻ حلال تنهن جو لڪن عالم تا

۽ جان سسي پاڻيءَ ۾ ۽ ٻهر ٻُجي پار
تڏهن عالمن تنهن جي کِيڻ تي ڏنون کين قرار

"ڪفايا" ۽ "تبيين" ۾ ڪدي تون نهار
پڻ جا تري پاڻيءَ تي مڇي موت پُؤا

حڪم تنهن جو هھڙو منجهه ڪتابن آه
نہ جا سُجي ايامي پُٺ پر موٽي پيئي سا

تان کِيڻ سندي تنهن جي منع ڪيائون مورا
۽ جان آهي پيٽ پر منجهس سوچ نہ ڪا

تان جان سبب تنهن جي موت جو ڪو پسجي پيدا
جيئن لڳو هُئس پُٺ اتي ڪ پيٽ تي ڪو گهاءُ

تان ڪين حلال تنهجو نات ناهه روا
ڪي پکي ڪري جهنس به اڏ ته ڪي
پڻ جي ته اڏ مڇي جو لڌو زمين متا
جي مڇي منجهان هيڪر ٿي ٻي مڇي نڪري
تڏهن درست تنهجو جان سڀي سالم
تان منع ڪئي عالم ته جي ڪيتا
تڏهن ته مڇي جو موچارو چون
ڪتاب حيوة الحيوان ۾ پچار لکن
ناهه لازم تن اتي چون بسم الله
پڻ پاڻي پليت ۾ مڇي جا جا پچي
ڪين درست تنهجو پچائڻ ڏو پي
ڪين نگر جي تنهجو اچلي وجبو س
جنهن منجهان ڪنڊو ٻنجو پيتو ڪيئي نسگجي
درست جيا تهڪي صحي قول ڪري
قسم جي مڪر نجاسي مرئي حلال چون
ٿوٽي مومن تنکي ڪ مجوسي وفن
جي ڪٽي ڪڏ زمين ۾ مڪر لنياء

جي هئي تراز مڇي کي کو سوٽ ڪري
تڏهن پڻ تکر نجو درست فرمائي
نه آهي موچارو گڻ ڪتي وارن لاءِ
ڪ منجهان پيت پکي جي نڪتي بهر وري
ءِ جان تغير ڪا ڏاءِ جي ٿي پرزا
جي ماري مجوسي مڇي کي ڪٽي هيڪانده
ڪونه اختلاف انهي منجهئي مذهبن
پر جيڪي مارين مڇي کي مومنين منجها
جي ڇڏيا ءِ جائي بچي تپئي مورهڪا
وڏي ته پاڻي ۾ وڏي ساڻئي
پتوجو مڇي جو ڪنڊو پٽ سنڌو
پرجا مڇي ننڍائي ۾ اهڙي آهي
ڪراهت تهجي اختلاف لکي
پر جنهن ته پاسو ڪچي ڪاٻي جي لپي
ٿوٽي ڪه سبب ڪري ڪ ريه سبب
بسمله وقت وٽجي پڻ لازم ڪا لکن
ڪ جيرنم جيرا جلي ڪٽي ڪانياء

تان ڪيڻ حلال تنهن جو نات ناه روا
جي هٽي تراڙ مڇي ڪي ڪ ٻ پوت ڪري

ڪ پڪي ڪري ڇهنب سين ٻ اڌ تنهين ڪي
تہ ڪِيڻ ٻنهي ٽڪرن جو درست فرمائي

پڻ جي ڪنهن اڌ مڇيءَ جو زمين مٿا
تہ آهي موچارو گهٽو ڪِيڻ وارن لاءِ

جي مڇي منجها هيڪڙي ٻي مڇي نِڪري
ڪ منجها پيٽ پڪي جي نڪتي ٻهر وري

تہ ڪيڻ درست تنهن جو جان سڄي سا آهي
ءِ جان تغير ڪاڏائين ڇڄي ٿي پرزا

تان منع ڪئي عالمن تهين جي ڪِيٽا
جي ماري مجوسي مڇي ڪي ڪٽي هيڪاندي ڪن

تہ ڪيڻ تنهن مڇي جو موچارو چون
ڪونهي اختلاف ان ۾ منجهہ چئني مذهبن

ڪتاب "حيواة الحيوان" ۾ اي پچار لکن
پڻ جيڪي مارين مڇيءَ ڪي مؤمنن منجها

ناهي لازم تن اتي چوڻ بسم الله
جي ڇڏيائين جاٽي ٻجهي تہ يَئي مور نہ ڪا

پڻ پاٽي پليت ۾ مڇي جا جاپي
وَڏي تنهن پاٽيءَ ۾ وڏي سا ٿئي

ڪِيڻ دُرست تنهن جو پچاٽان ڏوتي
پتو جو مڇيءَ جو ڪ ڪنبو پڻ سندوس

ڪِيڻ نہ گهُرجي تن جو اُجلي وجهبوس
پر جا مڇي نندائي ۾ اهڙي آهي

جنهن منجهان ڪنبو پُٽ جو ءِ پِتو ڪيي نہ سگهجي
ڪراهت ۾ تنهن جي اختلاف لکي

دُرست چيائين تنهن ڪي صحي قول ڪري
پر چنگو تہ پاسو ڪجي جيڪا ٻي ليي

قِسم جي مڪڙن جا سي مڙئي حلال چون
توٽي ڪنهن سبب ڪري ڪ ريهين سبب مرن

توٽي مؤمن تن ڪي ڪ مجوسي وٺن
بِسمله وقت وٺڻ جي پڻ لازم ڪان لِکن

جي ڪٽي ڪڏ زمين ۾ مڪڙ لٽيائون
ڪ ڄيري ۾ جيئرا جهلي ڪٽي ڪانيائون

ڏِ وڃي ڪوسي پاڻي ۾ تنکي تاپاءِ
پَر ڪانءُ جيڪي تنهن کي جوش ڪراهت هوءِ
هي ڏيئي سڀئي حڪم شريعت جو
هاڻي سڀئي بيان تنهن جو هيس هتا
رت وهي جو نڙي منجهان سو حرام لکيا
پران ڏارا رت پيو درست چياءِ
تنهن ذبح پنجاڻ ڪٽ پيٽ جي وهنه
فتوى لکي ڪتابن ۾ انه قول اجي
هيڪ آلت فرج پوتريا انورا
ٻچا پيٽ وگوڙه سا هي صحي ڪجا
انا ڳٻ ڪند جي نوءِ مغز مٿي جو
ٻي مٿي ڪراهت تنزيه ڪري ڪتاب لکيا
اِن ذه ٿولن رڳي حلال پچيا مٿي تو
ڏ هيڪ ٻڪي ڏ قفه ڪ اندرا
ڏ هڳڏ چربي ڏ ڪونڙ اسنگرا
مگر هڏا جي پکين جا پڪ سندا
پڻ عالمن جي ۾ اختلاف لڪن

تمر ۾ مذهبن ۾ سي حلال لکياءِ
ڪي ياسوته ڪنا جي نئي سڀ پسو
ڪين درست جن حيوانن جو سي اڃي
ڪين نڳر جي جن تولن جو دور حلال
ڪين ڪنا تهجي منع ڪياءِ
ڪن ڪتابن ۾ روايت اهي
ڪين تنهن جو مومنن کي پڻ درست
ڏه ٿول حيوان حلال ۾ لکڻ ڪراهت
جو ٿي دبر حيوانن جي پڻ اهي مڪروها
سٽا سنهڙ و پرڏ و جهم سي سماما
ڏه مغز ڪنڌ جو پنجي جهم مني جاءِ
ڪين نڳر جي تنهن جو ضرورت ڏارا
ٿولي ماه ڏ پوچري ڪسسي
ڏ ڪال مذ بو جي ڏ سنڌا سي ڪنڙا
ڏ جونڙ و ڪرتري ڪه هڏا ڪنو پرا
جي ڳا ٻجي تنکي تجنگ ڪين جو
ڪن درست جيئي کي ڪراهت

ڪ وڃي ڪوسي پاڻيءَ ۾ تن کي تايائون — تہ مڙن مذهبن ۾ سي حلال لکيائون

پر ڪاڻ جيئري ٿول جو چون ڪراهت هوءِ — ڪجي پاسو تنهن ڪنا جي ٿئي سجهہ ٻيو

هينئون ڏيئي سڄي حڪم شريعت جو — ڪِيڻ دُرست جن حيوانن جو سي اڃي ات پُنا

هاڻي سڄي بيان تن جو هينئين سين هڄا — ڪِيڻ نہ گهرجي جن ٿولن جو ڍور حلال منجها

رت وهي نڙي منجها سو حرام لکيائون — ڪِيڻ ڪنا تنهن جي منع ڪيائون

پر ان ڏاران رت ٻيو دُرست چيائون — ڪن ڪتابن ۾ اي روايت آهي

تہ جيڪي ذبح پڃاڻان رڳن پيٽ جي وهنڊ رت رڙهي — ڪِيڻ تنهن جو مؤمنن کي پڻ درست نہ آهي

فتويٰ لکي ڪتابن ۾ انهي قول اُتي — ڏهہ ٿول حيوان حلال ۾ لکن ڪراهت تا

هيڪ آلت، فَرج ٻيو، ٽِئا آنورا — چوٿي دُبر حيوان جي پڻ آهي مڪروها

پنجون پِتو، وڪو ڇهون ساري صحي ڪجا — ستون سنهڙو پردو جنهن ۾ سڻي ساماءِ

انون رڳون ٻہ ڪنڌ جون، نائون مغز مٽي جو آه — ڏهون مغز ڪَندي جو پُٺ جي جنهن ۾ مني جاءِ

اِي مڙئي ڪراهت تنزيهہ ڪري ڪتاب لکيا — ڪِيڻ نہ گهرجي تن جو ضرورت ڏارا

ان ڏهن ٿولن ري حلال چيائون مڙئي ٿوڪ ٻيا — توڻي ماه ڪ پوڇڙي ڪ سِسي ۽ ڪُريا

ڪ هينئون ڪ ٻُڪي ڪ ڦڦڙ ڪ آندا — ڪ ڪل مذبوح جي ڪ سندا سي ڪنڙا

ڪ رڳون ڪ چربي ڪ ڪونئرا سگڙا — ڪ جو نرو ڪر ڪڙي ڪ هڏا ڪنؤريرا

مگر هڏا جي پڪين جا ۽ پڪ سندا تن — جي ڪائجي تن کي تہ چڱو ڪين چون

پڻ عالمن اوجهري ۾ اختلاف لکن — ڪن دُرست چئي، ڪي ڪراهت ڪهن

ڪين جا ڏوري جهڙ ڪئي سا ماءِ
تڪبير ته جو سقرو لکنتا علماء
وڏي چيڏ ثاء ٿهڪي اڳي ذبح ڪنا
رکاجي
ماهه جن تو لنجو حرام آهي آنا اما تنجا لکير
جي
پن ڪکڙ بکري ذبح ٿي مري پئي
تڪبير ڦٽرو تنجو ٿو لڳي ماهه نجکي
هاڻ سُبحن سي ڳاڏو محمد جن منجا
ڪجي تحقيق تنجو منجا سڪ سر ٿير
ڏه وهت لکياء اهڙا صحي سي سبحن
بنجي ڪُڪر چه تعذر ٿي جو منجا پڪيرن
ڪرِ ڪتابن ۾ ڄاري آهي
مڪر نجي ماهه ۾ پڻ روايت آهي
سرخاب آهي هيڪڙو پکي پاڻي جو
تکو اڏامي ڳڻ جو نس چڪو ٿو
مهر ڪر منڌي باج ساڻ بڌن
مَن جي منائين جا يا ند پريا جن
ڪر ٿيا رحمت تنس ڪلمو جنهن ڪهن

جي هوندي هيڪاند حيوانس ڪهندي
پر جي ڪيرن ٻهر اچي ٻڪري ڏور منجا
تڏهه منع ڪياءُ ته جي ڪينا
مڪر ڪير آهي عو تجوره ست ڪيرو ڪي
انون نڪوُ ته منجا ڏي ڪير نڪري
فتاوى سراجي ۾ ڪيدي نهار جي
عليه وسلم
ڳاڏو جن تو لنجو ماهه محمد مير صلى الله
تڏهن تسلي تنڪي اند رجن اڪير
اُت بڪري ۾ ڏني چو تو سهو جو ن
ستا گوشت گوڙهه جوا تو سنڌ و محين
تڪاڏو گوشت سرخاب جو ٿي سنڌ سوهناءِ
پوراڏه حيوان تيا ان روايت ڪري
ڳاڙو تيي نگم مرغابي جيڏ و
سانيم سڱي سو نهائي مٿن مومن
بخشي بوجه ڄائي ڏهر اڏهارين
حب سين
ڪرم تنجو ڪثير سوئي صناسند
عليه وسلم
لا اله الا الله محمد رسول الله صلى الله

ڳيرڻ جا ڏور جي جنهن ۾ ڳيپ ساماء — جي هوندي هيڪاندي حيوان سين کهندي ويرا

تہ ڪِيڻ تنهن جو سڦرو لکن تا علماء — پر جي ڳيرڻ ٻهر اڇي نڪري ڏور منجها

وڏي چڏيائون تنهن کي اڳي ذبح ڪنا — تڏهن منع ڪيائون تنهن جي ڪِيڻا

ماهہ جن تولن جو حرام آهي، آنا امار تن جا ڪير نہ ڪائجي — مگر ڪير آهي عورت جو درست ٻيرو ڪي

پڻ ڪڪڙ ڪ ٻڪري ذبح ري مري پئي جي — آنو نڱئو تنهن منجهان ڪ ڪين ڪير نڪري

تہ ڪيڻ ڦترو تن جو توڻي ماهہ نہ چڪي — ”فتاويٰ سراجي“ ۾ ڪڍي نهارجي

* هاڻ سٽجن سي ڪاڏو محمد جن منجها — ڪاڏو جنين تولن جو ماهہ محمد مير

ڪجي تحقيق تن جو منجها سڪ سرير — تہ ٿئي تسلي تن کي اندر جن اڪير

ڏه وهٽ لکيائون اهڙا صحي سي سٽجن — اُٺ، ٻڪري ۽ ڏڳي، چوٿون سهو چون

پنجين ڪڪڙ، ڇهون تغدري ڇئو منجها پکيڙن — ستون گوشت گورخر جو، اٺون سندو مچين

ڪن ڪتابن ۾ پچار اي آهي — تہ ڪاڏو گوشت سُرخاب جو پڻ سيد سونهاري

مکڙن جي ماهہ ۾ پڻ روايت آهي — پورا ڏه حيوان ٿيا ان روايت ڪري

سُرخاب آهي هيڪڙو پکي پاڻيءَ جو — ڪارو ٿئي رنگ ۾ مرغابي جيڏو

تکو اڏامي گهڻو چونس چَڪويو — سائينم سنئي سونهائي مڙن مؤمنن

مهر ڪر مون ڏٽي ٻاجهہ ساڻ ٻُڌن — بخشي بوچ بچائيون ڏوهڙا ڏوهارين

مون جيئن مَناين جا ياندا پريا جن — ڪرم تنهن جو ڪثير تيو اي صاحب سندا سين

ڪري رحمتون تن سين ڪلمون جي ڪهن — لا اله الا الله محمد رسول الله ﷺ

---

* بيان نبي سائينءَ جن جانورن ۽ پکين جو گوشت ڪاڏو.

پهريون باب ذبح جو اچي ٿيو تمام
تہ ٿيئي پرو جن سهلو حلال حرام
سکي شريعت کي ورعامل عمل کن
لکن ڪتابن ۾ نرتي سي پچار
واذا حللتم فاصطادوا فرمايو جبار
پر ڪيو شڪار پاڻ نہ ڪذہ احرام سنڀار
ٿيلاءِ مباح ٿيو منجهہ مڙن مذهبن
ڪي ڪريئي نيت لہ نفع جي ونجي شڪار
پر ڪين جن تو لنجو حلال مور نهو
جي شڪار کجي تنهنجو تہ ڪراهت نهو
ڪم اينديئي ڪل تنهنجي ڪي شر دفع ڪبو
هيڪر وٿي تن حيوانن جي شڪار ڪئي
حڪم پن قسمن جا بيان ڪيا کر جن
جو ڏه شرط شڪار جا منجهہ ڪتاب لکي
تسڪن تين سهلا مومن مٿي
جن شڪار کجي جه حيوانن سو قار نہ
جهڙو ڪتو گدشينه لو مڙ ڪو مر وانيو

هاڻي ٻيو باب شڪار جو سهجي بيان
سڀئي مسئلا ونجاپن تي پاڇن
تہ صباح ذبيه ڦيا جي مرڻ ڪنهن
تہ اهي درست مومني ڪي
موڪل ڏني تنهن بن محمد مختار
مگر اذن ڏنا انهن کي سي صحابن
پر قصد قوت حلالجو ور شغل سي
جي نيت ڪياءِ هاند تي ڪراهت
جهڙو سور ڪي پولڙو ڪي شين ڪي تو
ڪين ڏار اتن منجها تيندو نفع ٻيو
قسم نہ شڪار جا بن پيت لکن
ٻيو ٿئي منيا هون هو تہ ڪاڻي جن
هاڻي پهريون سمجهن جيڪي شڪار
لکي ڪريان ٻيان اسندي والي
پهريون شرط شڪار جو سڀئي پاڻ هو
تو ڪي قسم نڪين جو ڪي اهي جو پاڻ
ڪي جيتو ڪي جانڀي شڪر ولباز ڪيا

پھريون باب ذبح جو اچي ٿيو تمام
تہ ٿئي پروڙجڻ سھلو حلال ۽ حرام
سڪي شريعت ڪي ور عامل عمل ڪن
لکن ڪتابن ۾ نرتي اي پچار
”وَاِذَا حَلَلتُم فَاصطَادُوا“ [1] فرمايو جبار
پر ڪيو شڪار پاڻ نہ ڪڏهين سرور سڀ چمار
تيلاهن مباح ٿيو منجھ مڙن مذهبن
ڪ ڪري نيت ڪنهن نفعي جي وجي شڪار ونن
پر ڪِيڻ جن ٿولن جو حلال مور نہ هوءِ
جي شڪار ڪجي تنهن جو تہ ڪراهت نہ هوءِ
ڪم ايندي ڪل تن جي ڪ شر دفع ڪبو
هيڪڙو ٿئي تن حيوانن سين جي شڪاري هُون
حڪم ٻن قسمن جا بيان ڪيا گھرجن
•چوڏهن شرط شڪار جا منجھ ڪتاب لکي
تہ سکڻ ٿين سھلا مومنن متي
جيئن شڪار ڪجي جنھن حيوان سين سو ڦاڙيندڙ هوءِ
جھڙو ڪتو ڪ سياه گوش ڪ ڪو مرون ٻيو

*هاڻي ٻيو باب شڪار جو سڄي تنهن بيان
سڄي مسئلا دين جا پڙهي پارجن
تہ صباح ڏينهن قيام جي مَرڪن وچ ٻين
تہ آهي دُرست مؤمنن ڪي ڪرڻ سندو شڪار
موڪل ڏني تِنھن جي پڻ محمد مختار
مگر اِذن ڏنائون ان جو صحي صحابن
پر قصد قُوت حلال جو ور شڪاري ڪن
جي نيت ڪيائين راند جي، تہ ڪراهت ڪھن
جھڙو سوئر ڪ پولڙو ڪ شينهن ڪ ڪتو
ڪيڻ ڏاران تن منجھا ٿيندو نفعو ٻيو
*قِسم تنهن شڪار جا ٻن پتين لکن
ٻيو ٿئي هٿيارن سين هوءِ تکائي جن
هاڻي پھرين سي سڄن شرط شڪار جا
لکي ڪريان پڌرا سنڌي وائي سي
پھريون شرط شڪار جو سڄي ياد ڪرهو
توڻي قِسم پکين جو ڪ آهي چوپايو
ڪ چيتو ڪ سيچاڻو ڪ شڪرو ڪ باز ڪ باشو

---

* باب ٻيو: شڪار جي باري ۾ ★ شڪار جا قسم
• شڪار جا چوڏهن شرط
(1) ترجمو: ۽ جڏهن احرام لاهيو پوءِ پلي شڪار ڪريو. (پارو 6، سورة المائده، آيت 2)

ڪرڻ شڪار انس درست لکي تون

جڏهن ڏوري شڪار کي وڃي سيو سو

جيسين ڏيڻ وڃي رسيا تيسين مرغ رهيو

پر جيڪو حيوان ڦاڙيندڙ رنيتي اصلا لا

جي ڇڏيائين ٿهڪي شڪار ڏونه بسم الله

تڪين سنڌي ٿهڻي ڪانه درستي

پيو شرط شڪار جو جيا اهڙو

وما علمتم من الجوارح مڪلبين خالق فرمايو

هيڪڙو ڪارڻ ٻي پيو جو پاين

سڪڻ سنڌي تنهي اهي علامت اها

ثابت رسائي ٿهڪي پاڻ منجهان نڪاء

تڏهن معلم سو ٿيو شڪار هنس رها

تيسين ڪٿڻ تن ٻن جو حلال مور تهو

تڏهن صحي قول ڪري سو حلال لکيا

ٻڌ جي تري پيرا کين ڇڪي ڪتو شڪار منجها

تنه ڇڏيائون جو شڪار جهلياء ڪاڏاء تنان

جڏهن ڪاڏو هوندا تنه منجهان کي رسا

بسمله جي شڪار ڏونه منجهان جڏهن ٻڪن

ڪاءِ ڪياء ٿهڪي تيز تڪائي جسو

ترڪين حلال تنهجو منجهه هڏيا چوءِ

جهرڙوا ئي ڪڏ ڳوڪ ڦهوڪ ڪبوتر قمري

ته وڃي مارو شڪار کي متا پهتر نهي

مگر جي جيرو ليندو تذبح ته ڪبي

تڪجي شڪار ته جيوانس سو شڪار پل هو

پر سڪڻ حيوا غوبن پيت چون

ڪتو چيتو پيا چو پا يا

جن وٽي اٿي شڪار کي شڪاري مهدا

جو نڪاڏاء شڪار منجها لڳ تري پيرا

پر جيسيي اچا ڪين جڏ ياء ڦرين بن شڪ

جان تري شڪار منجها لڳ نڪا ڏاء

پيو مٽي پويون مو چار و جياء

ني شڪار ڪياء تهس ڪهائي پيرا

تني شڪار حرام پيو ڪاڏاء جهڪا

جان ڪني اٿي ساڻو شڪار نڪي

کرڻ شڪار تن سين درست لکي تو — بِسمله چئي شاڪر ڏانهن منجهان ڇڏبو ڪو

جڏهن ڊوڙي شڪار ڪي وڃي رسيو سو — گهاءُ ڪيائين تنهن ڪي تيز تڪائي جو

جيسين وڃي رسيا تيسين مري رهيو — تہ ڪِيڻ حلال تنهن جو منجهہ ”هدايا“ چوءِ

پر جيڪو حيوان ڦاڙيندڙ نہ ٿئي اصل الائي — جهڙو اُٺ ڪ ڏِڳو ڪ هجو ڪ ڪبوتر ڦُمري

جي ٻڇيائين تنهن ڪي شڪار ڏانهن بسم الله چئي — تنهن وڃي ماريو شڪار ڪي مٿا پهس پئي

تہ ڪيڻ سندي تنهن جي ڪانهي دُرستي — مگر جي جيئرو ليندو تہ ذبح تنهن ڪبي

ٻيو شرط شڪار جو چيائون اهڙو — تہ ڪجي شڪار جنهن حيوان سين سو سيکاريل هوءِ

”وَمَا عَلمتُم مِنَ الجَوَارِحِ مُکَلِبِينَ“ [1] خالق فرمايو — پر سکڻ حيوان جو ٻن پتين چون

هيڪڙو ڪارڻ پکي ٻيو چوپاين — ڪتو ڪ چيتو ڪ ٻيا چوپايا

سکڻ سندي تن جي آهي علامت اها — جيئن وني آڻي شڪار ڪي شڪاري مَهدا

ثابت رساڻي تنهن ڪي پاڻي منجهانس نہ کاءِ — جو نہ کاڌائين شڪار منجها لڳ ٽي پيرا

تڏهن مُعلَم سو ٿيو شڪار تنهن سين رهاء — پر جيسين اجان ڪِيڻ ڇڏيائين پهرين ٻن شڪارن جو

تيسين ڪِيڻ تن ٻنهي جو حلال مور نہ هوءِ — ۽ جان ٽن شڪارن منجهان لڳہ نہ کاڌاءِ

تڏهن صحي قول ڪري سو حلال لکياءِ — ٻيو مڙئي پويون موچارو چياءِ

پڻ جي ٽي پيرا ڪين چکي ڪتو شڪار منجها — ٽي شڪار ڪيائين تنهن سين گهٽائي پيرا

تنهن پڄاڻان جو شڪار جهليائين کاڌائين تِئان — تہ اي شڪار حرام ٿيو کاڌائين جنهن کان

جڏهن کاڌو هونڌائين تنهن منجها اڳي رساڻئا — ۽ جان ڪتي آڻي رساڻيو شڪار شڪاري کي

(1) ترجمو: ۽ جن جانورن کي توهان شڪار سيکاريو ٿا (انهن جو ڪيل شڪار حلال آهي) پارو 6، سورة المائده، آيت 4

وري موٽي ته منجها ڏوري ڪي جهڙي
تڪبير ڪري ان صورت ۾ شڪار حرام سڀ
ڪي ڳل ڪاڏاءِ تنهجي ڪري تياءِ هڏرو
ڪي ڇهن چيباءِ تنهجي ڪي جنوته جو
نڪي ڳائيو شڪار تنهجو موٽي ڪو پيو
پرتي ٿيس ٿيڏو وڳي ڳالهيون منجه ڪتاب لکي
جان ايئو چيرو هت شڪار ٻجي
تڏهن ڪپڻ حلال تنهجو مومن مڃي
حڪم جنيئي ٻئن جو ماڻجو جنس شڪار جي
پرڪي شڪار جن پکين سن ٿوري باز کي
جن فرمانم شڪاري جي تين سي پورا
جڏهن ڪونڪس موٽي ايئو باز تري پيرا
جي باز ڳاڏو شڪار منجها تعرام سونهو
حڪم ندا اهي پکين جوان ڳالم جوپاين
ڪوتن سي ناسيو موٽي مالڪ ڏانهه
جنيئي موٽي اجابت نکري تري پيرا
جن کي شڪار جن هٿيار نسرتگاسي هون

ڪي وڏهي شڪار جي ٽڪرو ايليوڏونه ڳئي
پر جي ڳاڏاءِ رسانڻا الڳي ٽڪرو گوشت جو
ڪي پکر انڌ عي منجها پکي جي ڳوچيباءِ ٽڪرو
تان اهڙي ڪئي جاهلجو شڪار ڏسن
جنيئي وري تري پير الڳ کين ڳجهڙيندي
جڏهن ڪئي جهرجرئي شڪار مري
ته موٽي ذبح سو ڪيو بسم سان وري
ٿوري ڪئي ڳاڏو منجها مر ڪي جاهلي ڪري
ٿن مرن مسلمين ڪئي جهڙو اهي
سڪڻ سندا اُئي تنجي اهيا اِهڙا
جنهن صورتن تنڪي تهڙا جن مو ٿيا
تڏهن معلوم سوٿيو ڪا تو شڪار لاءِ
اهي ڏهن مومن ڪي ڪين ته سند
پر جنيڪڏهن باز ٻجي وڏو باز نار ڪنا
تڏهن شڪار تنجو ٻجهو ڪيڻ ناهه روا
ترو شرط شڪار جو ڪاتب ٻي ڪهڻ
ٿوڻي له له ڪجاءِ ڪات منجها ڳجن

وري موٽي تنهن منجها ڊوڙي ڪ چري — ڪ وڏي شڪاري ٽڪرو اڇليو ڏانهن ڪتي

ته ڪِيڻ ڪري ان صورت ۾ شڪار حرام نه ٿئي — پر جي ڪاڏائين رساٽنئا اڳي ٽڪرو گوشت جو

ڪ ڪل ڪاڏائين تنهن جي ڪ ڪرٽيائين هڏڙو — ڪ پڪڙاندي منجها پڪي جي ڪو چٻيائين ٽڪرو

ڪ ڇهنب چٻيائين تنهن جي ڪ چنبو تنهن جو — تان اهڙي ڪتي جاهل جو شڪار درس نه هوءِ

نه ڪي ڪائبو شڪار تنهن جو موٽي ڪو ٻيو — جيسين وري ٿي پيرا لڳه ڪِيڻ نه ڇڏيندو

پر اي سڀ تڏهوڪيون ڳالهيون منجهه ڪتاب لکي — جڏهن ڪتي جي جرح سين پئي شڪار مري

ءِ جان آئيو جيئرو هٿ شڪاري جي — تنهن موٽي ذبح سو ڪيو بِسمله ساڻ وري

تڏهن ڪِيڻ حلال تنهن جو مؤمنن مٽي — توڙي ڪتي ڪاڏو منجهانس ڪنهن جاهلي ڪري

حڪم چيٽي ءِ ٻئن چوپاين جو جن سين شڪار ڪجي — ان مڙن مسئلن ۾ پڻ ڪتي جهو آهي

پر ڪجي شڪار جن پکين سين توڙي باز ڪ ٻيا — سڪڻ سندا ئي تن جي اُهجاڻ اهڙا

جيئن فرمان ۾ شڪاري جي ٿين سي پورا — جِهر ڪوني تن ڪي تِهر اچن موٽيا

جڏهن ڪونڻ سين موٽي آيو باز ٿي پيرا — تڏهن معلم سو ٿيو لائق شڪار لاءِ

جي باز ڪاڏو شڪار منجها ته حرام سو نه هوءِ — آهي دُرس مؤمنن ڪي ڪِيڻ تنهن سندو

حڪم نه آهي پکين جو ان ڳالهه ۾ چوپاين جِهو — پر جيڪڏهن باز ڀڄي وڃو بازدار ڪنا

ڪونڻ سان نه آئيو موٽي مالڪ ڏانه — تڏهن شڪار تنهن جو بڇڙو ڪِيڻ ناه روا

جيسين موٽي اجابت نه ڪري ٿي پيرا — ٿئون شرط شڪار جو ڪاتب اي ڪهن

جيئن ڪجي شڪار جن هٿيارن سين تکا سي هُون — توڙي لوه ڪ رڪ جا ڪ ڪاٺ منجها گهڙجن

نانه حلال ٿئي شڪار سندو تن
جن ڪجي شڪار جن تولين نه تڪو ڪرين گاءُ
توڙي ٽڳا ڪياءِ ٻڪي لڪهه انگا ڳچه ٻي ٿما
جنهن ٽڳا ڪياءِ تير نس تو ايهي ٻس جوتن
ڪڏهن نه ٿاهي تنهجو وسم شڪارين
کي هياءِ تڙڪڪائي ڪڏهن وهنگا
مري سو شڪار ٿيو تن جي سبب
عجبان اهي ٻه ڪڪائي پٽ پار لڳي
سو ونجي ڏڪي جي لڳو وهند شڪار کي
کي ڳاءِ ڪياءِ اُٿي ڪي پهڻ ساڪري
تڪين دم سُت نه تنهجو توڙي بسمله جياءِ
مڳ جي ڪٽ ڪياءِ مه ڳرجو تڪو تير جهو
تڏه سو حلال ٿئو ڪين صيد سندو
جي لفظ بسمله جو سو جلي اچلياءِ
مڪر تڪي پهم جيڪا ڳرائي هوءِ
متان ٿيو هوءِ ڳرائي سن موت شڪار جو
کي بندوق هياءِ کي ڳليل پري

جو تو شرط شڪار جو جو ٿا علماءَ
رت نه ڪري هٿئين هوند رڳ جه منجها
پر نه ڪرڻ رت جو لازم ڪين جوڻ
فتوى انه قول اُهي ذبح عالمن
جيڪه تير کي پالو هيو جي بسم الله
سي ونجي لڳا شڪار کي مرتا مه پار
تڏه ڪين حلال تنهجو عالم جو ٿا
کي ڪه شڪاري ڳرهيو منجه ڪمان پر مڇي
کي ڳليل اچلياءِ کي بندوق هئي
لڳنس اُن تو لنجي پئي شڪار مري
جن ڳاءِ نٿي اُنجو تڪائي ڪري
سو ونجي تڪائي پاٽهس منجه شڪار لڳو
کي مه هر ڙي پهنجو تڪو ڪياءِ
تين شڪار تنهجو حلال جياءِ
تين شڪار تنهجو جون نڪا ٿيو
جي شڪاري ڳرهيو ڪجي پجنڊ ڪي
سسي لاتاءِ تنهجي لڳي جيئي ڏکي

نا ته حلال نه ٿئي شڪار سندو تن — چوٿون شرط شڪار جو چون ٿا علماء

جيئن ڪجي شڪار جن ٽولن سين سي ٽِڪو ڪرين گهاء — رت نڪري هٽڻ سين هوند وري جنهن منجها

توڙي گهاء ڪيائين ٻُڪي ڪ ران ڪان ڪ ڪنهن بي ماڳا — پر نڪرڻ رت جو لازم ڪين لڪن

جو گهاء ڪيائين تيزي سين ته ايهي بس چون — فتويٰ انهي قول تي ڏني عالمن

ڪڍڻ نه آهي رت جو وس ۾ شڪارين — جي ڪنهن تير ڪ ڀالو هنيو چئي بسم الله

ڪ هنيائين تير ڪ ڪاتي ڪنهن وهٽ ڪا — سي وجي لڳا شڪار کي ٻرتا مُنهن پارا

مري سو شڪار پيو تنين جي سببا — تڏهن ڪِيڻ حلال تنهن جو عالم چون ٿا

۽ جان اچي تير ڪ ڪاتي پٺ پارا لڳي — ڪ ڪنهن شڪاري گز هنيو منجهه ڪمان ڀري

سو وجي ڏُکي جيئن لڳو وهنده شڪار کي — ڪ گُليل اُڇليائين ڪ بندوق هٽي

ڪ گهاء ڪيائين لٺ سين ڪ پهڻ ساڻ ڪري — لڳڻ سين ان ٽولن جي پئي شڪار مري

ته ڪيڻ دُرست نه تنهن جو توڙي بسمله چيائين هٽندي — جيئن گهاء نه ٿئي ان جو تڪائي ڪري

مگر جي گهڙي ڪيائين مُنهن گز جو تِڪو تير جِهو — سو وجي تڪائي پاڙ سين منجهه شڪار لڳو

تڏهن سو حلال ٿيو ڪِيڻ صَيد سندو — ڪ مُنهن هَرڙي پَهڻ جو تِڪو ڪيائين

چئي لفظ بسمله جو سو جهلي اُڇليائين — ته پڻ شڪار تنهن جو حلال چيائين

مگر تِکي پهڻ ۾ جيڪا ڳرائي هوءِ — ته پڻ شڪار تنهن جو چون نه ڪائبو

متان ٿيو هوءِ ڳرائي سين موت شڪار جو — جي شڪاري گز هنيو پکي ڀڄندي کي

ڪ بندوق هنيائين ڪ گليل ڀري — سِسي لاتائين تنهن جي لڳي جيئن ڏُکي

پر اڳان پسجي جيڪو پوکر ڦني
تنهن حلال ٿئو سڳو صحي سبي
ءِ جان سسي تا اٿهي نڪه مالڳو
تنهن جي ڪنائين ٿي ڳنا تڪبير درس هوءِ
ونجي جي وهنگي ڪرين تڪبير گاءِ
پر جيڪه ڪتو ڪي باز هٿا ڇڏيو بسمله ڪنا
بلڪ بوسا ئياءِ تهڪي ڪو بگاءِ س انگرو
سبب ان ٿو لنجي شڪار جو ماڳه ساه وٿو
جي ڪه پري شڪار ڏونه تڪو تير هيو
ڪي لڳي هڏ يا اتري اڇا ترو وئو
جيسي پهي ماهڪي ونجي نر سئو
جن ڇڏي شڪار ڪتي ڪي بازگي هٿا
جي ڪتو ڪي باز شڪار ئي ڪين ڏوريو
ونجي ڪناءِ تهڪي ڪري گاءِ تڪو
مگر جي ڪتي ڪي ڏوڙ تهند و شڪار ئي
پجن پنجا تا تهجي ڪتو زور ڏڪو
تنهن چون حلال ٿئو ڪين ته جو

جهلي ڪناءِ نڙي ڪنا بسم الله ڪري
حڪم ان حياتي جي موت جهڙو اهي
پر اهي حياتي منجهسي ڳتي ڪي ٿو پري
نجي شڪار جن جيوانس گهر جن پن اها
ٿولي ڪرين ذندن کي جهب جهني
ته ونجي نڪتو شڪار کي گاءِ تڪا نجو
ڪي ڪتي هياءِ نهين تي ڪي مٿس جڙي يئو
تنهن ڪين حرام تهجو ڏرس ڪين ٿئو
سو ونجي سنگ ڪري ته ڪي لڳو
ته اهڙي گاءِ ڪري حلال ٿئي سو
پنجا شرط شڪار جو سنهو مومنا
ڪي پائي ڪان ڪمان هڻي شڪار ڏانه
پر پسي شڪار پاڻه پنس سو ڏوڙيو
تڪين مردار جياءِ ان شڪار سندو
ته جي لفظ بسم الله جو جهلي هتڪا
ونجي قتل ڪياءِ ڏوري شڪار سو
جان اڳوڻي ڏسم تهسيڪي ته نجو

پر اجان پسجي جيئرو پيو ڪر ڦني ۔ جهلي ڪُنائين نڙي ڪنا بسم الله ڪري

تہ پڻ حلال نہ ٿئو سيڪو صحي سٺي ۔ حڪم ان حياتيءَ ڪي موت جِهو آهي

۽ جان سِسي ڏاران تنهن ڪي ٻي ڪنهن ماڳ لڳو ۔ پر آهي حياتي منجهس گهٽي ڪ ٿوري توءِ

تڏهن جي ڪنائس نڙي ڪنا تہ ڪِيڻ ڏُرس هوءِ ۔ ڪجي شڪار جن حيوانن سين سي گهرجن پڻ اها

وجي جي وهڻ ڪي ڪرين تڪيرو گهاء ۔ توڙي ڪرين ڏندن سين ڪ چهنب ڪ چنبي سان

پر جيڪهن ڪتو ڪ باز هٿا ڇڏيو بِسمله ڪنا پوءِ ۔ تنهن وجي نڪئو شڪار ڪي گهاء تِڪائي جو

بلڪ ٻوسٽيائين تنهن ڪي ڪ ڪو پڳائينس انگڙو ۔ ڪ ڪٽي هنيائين زمين تي ڪ مٿس چڙهي وينو

سبب ان ٿولن جي شڪار جو ماڳهين ساهہ ويو ۔ تڏهن ڪيڻ حرام تنهن جو ڏُرس ڪين ٿيو

جي ڪنهن يري شڪار ڏانهن تڪو تير هنيو ۔ سو وجي سنگ ڪ ڳُر تي تنهن ڪي لڳو

ڪ لڳي هڏي تان اُتري اُچاترو ويو ۔ تہ اهڙي گهاء ڪري حلال نہ ٿئي سو

جيسين پيهي ماهہ ڪي وجي نہ رسئو ۔ پنجون شرط شڪار جو سٺهو مؤمنا

جيئن ڇڏي شڪاري ڪتي ڪ باز ڪي هٿا ۔ ڪ پائي ڪان ڪمان ۾ هٽي شڪار ڏانهہ

جي ڪتو ڪ باز شڪاري ڪين ڊوڙايو ۔ پر پسي شڪار پاڻهي پُنس سو ڊوڙيو

وجي ڪُنائين تنهن ڪي ڪري گهاء تڪو ۔ تہ ڪِيڻ مُردار چيائون ان شڪار سندو

مگر جي ڪتي ڪي ڊوڙندو شڪاري ڏٺو ۔ تنهن ڇئي لفظ بِسمله جو جهلي هُشڪاريو

بچڻ پچاڻا تنهن جي ڪتو زور ڏُڪيو ۔ وجي قتل ڪيائين ڊوڙي شڪار سو

تڏهن چون حلال ٿيو ڪِيڻ تنهن جو ۔ ۽ جان اڳوٽي ڊوڙڻ ۾ ڪتي ڦير نہ ڪيو

ڪي ٻجهند ر لفظ بسم الله جو ٻجهندي
مڪر جي ليکي جيرو تڪهي ڪا سو
ته اڃي مارو شڪار ڪوو هنده ٻوڙ
ته ٻوڙو اهي ٻاڻه ڪي ٻڌو اهيو ڪه
پڻ جي شڪاري نا چليو شڪار ڏونه هتا
ڪوڙن وقت بسم الله جي پڻ ڪيا سنيا
تيڻ ڪيڻ تهنجو اهي نموچار
توڻي تراڙڪي تير ياهجو ڪه ماڳ منا
سو اڃي اڱو شڪار کي پر پرنده مو
مڪر جي ڪان هيڪڙو يت اتي رکيو اڳه هو
جو هو بسم الله سرڪه شڪاري هيو
ته ونجي لڳنده شڪار ني ماڳه ماريو
توڻي شڪاري ڪليل هي پري زور منجا
تن ونجي ڪيو قوتس ڪان پت اتا
جنسيئي ڏوري رسيا پنسيئي ونس سا
ڪر هو شڪاري اڇليو ڪا اصل ڪنا
تير هياءِ تهم بسم الله جي مها

تان شڪار ٿيا حرام سو جي ماڳه مو
پڻ جيڪڏه ڪتو ڪي باز هيڪڙو جو معلم
پر اصل ڪنا ٻجي پرورڪان پوي
تڏ پڻ ڪيڻ ان شڪار جو ڏرس ڪين
پر ڪوڙي جڏ ياءِ ڪه ٿا هي منيي تيرڪي
اڇي وڏيجي تنس مري پيو شڪار
عبثي ٿبين ما اهي لي ٻچار
واء سڙان جو لڳو ته ڪي هيبت
تڪيڻ تهجو مومنکي ٿيا ٻجرو
اڃي لڳو تهڪي متاڪان ٻيو
اٿري تهس ڏوڙ وڪان پت وارو
تڪيڻ ٿياءِ تهجو اهي موچارو
ڪي ڪاٿي اڇليا ڪي ڦڻ ڪو ٻجي بسم الله
سو ونجي لڳو شڪار کي ڪان نڪالي پا
تيڻ ڪيڻ ته شڪار جو اهي حلال
جي ڪه ڏنو اذا منڌ رکي منجه هو
سو ڪي وونگري ته تير ڪنا

ڪ ٻڃيندڙ لفظ بسم الله جو ٻڃيندي نہ چيو		تان شڪار چيائون حرام سو جي ماڳهين مُئو

مگر جي ليپي جيئرو تہ کهي ڪائبو		پڻ جيڪڏهن ڪتو ڪ باز هيڪڙو جو معلم آه

تنهن اڇي ماريو شڪار کو وهنده ڊوڙ ڪري		پر اصل ڪنا ان جي پروڙ ڪان پوي

تہ اي ڊوڙئو آهي پاٺهي ڪ ڊوڙايو ڪنهن ٻي		تڏ پڻ ڪِيڻ ان شڪار جو درس ڪين لکي

پڻ جي شڪاري نہ اڇليو شڪار ڏانهن هٿا پنهنجي هٿيار		پر ڪوڙي چڻيائين ڪنهن ڦاهي ۾ نيئي تير ڪ ترار

ڪوڙڻ وقت بسم الله جي پڻ ڪيائين سنيار		اڇي وڍجي تن سين مري پيو شڪار

تہ پڻ ڪيڻ تنهن جو آهي نہ موچار		"عيني" ۽ "تبيين" ۾ آهي اي پچار

توڻي ترار ڪ تير پاهنجو ڪنهن ماڳ مٿاهون رکيو		واءُ سِٽاٽو جو لڳو تنهن ڪٽي هيٺ هنيو

سو اچي لڳو شڪار کي پريندي مئو		تہ ڪِيڻ تنهن جو مؤمنن کي چيائون ٻڇڙو

مگر جي ڪان هيڪڙو پٽ اتي رکيو اڳ هو		اچي لڳو تنهن کي مٿا ڪان ٻئو

جو هو بسم الله سين ڪنهن شڪاري هنيو		اُٿڙي تنهن سين ڊوڙيو ڪان پٽ وارو

تنهن وجي لڳندي شڪار کي ماڳهين ماريو		تہ ڪِيڻ چيائون تنهن جو آهي موچارو

توڻي شڪاري گُليل هنئي پري زور منجها		ڪ ڪاني اڇليائين ڪ پهڻ ڪو پر چئي بسم الله

تنهن وجي ڪنيون قوت سين ڪان پٽ اُتا		سو وجي لڳو شڪار کي ڪان تِڪائي پارا

جيسين ڊوڙي رسيا تيسين وِئس ساهہ		تہ پڻ ڪِيڻ تنهن شڪار جو آهي حلالا

ڪر هو شڪاري اُڇليو ڪان اصل ڪنا		جي ڪنهن ڏنو اڏامندڙ پکي منجهہ هوا

تير هنيائين تنهن ۾ بسم الله چئي مُها		سو پکي ويو نڪري تهين تير ڪنا

پر اچي لڳو ڪه پي شڪار کي موٽندي مٿان
ڇه شرط شڪار جو اهو فرمائين
نالو پهچي ريجهو ورهائي ڪيم ڇڏين
تڏهن درست شڪار جو مومن مڃي
جهڙو ڪتو باز هٿان ڇڏيندي جي لڪاڻ اچلي
تہ شڪار حرام ٿيو جان جاڻي پي ڪري
تہ پڄاڻا بسم جي ٿهڻي هي شڪار يا
پڻ جي ڪتو باز ڇڏيندي پڄاڻي لفظ بسم الله
انجا ڪتو نر سيو شڪار کي تاور ياد سيو
ونجي ڪيئي باز مارو شڪار ٿيا ٿيو
مگر جي ڪان هٿندي کهلي بسم الله وسري
جي جيا تڏهن حلال چون ٿيي
تہ ڪان نمولي موره وڙجو هتا
ٿولي اچي سڏ سن هند شڪار ذي
تاتارخاني ڪتاب ۾ انہ پر ابي
جهڙ اچلي ڪانگي بحي باز ڪتو
تکيم نہ اينده موره چين تہ جو

تہ پڻ سو حلال ٿيو سڪي ياد ڪجاه
جن شڪاري وقت شڪار جي بسم ياد ڪرين
پر جي ويئي وسري بسم شڪار يکي
وقت چونن جو بسم جي سٽي ياد ڪجي
جي پهرڪان اچلي بسم پوء چوي
ٿولي ڪتو باز ڇڏيندي بسم جالي چلايا
تہ شڪار ان صوم تم درس موريا
پڻ نجذ تاء جا تہ ڏي يا بلڪ وسري ود
بسم الله تہ ساعتم شڪار ي چيو
تہ پڻ سو حلال نہ ٿيو سا ري سب سنهو
آجان ڪان نر سيئو تان موٽي ياد اچي
ان بن مسئلن وچ فرق ايترو اه
پر ڪتي باز کي موٽي ڪو ڪجي
ان بن مسئلن وچ فرق ڪيا لي
پڻ لازم لکيا شڪار بني تہ بسم الله ياد چوي
جي بسم ياد نجيا چوي ڪو بيو
پڻ هي مسئلو شڪار يکي ياد ڪو ڪري

پر اڇي لڳو ڪنهن ٻي شڪار کي موٽندي مٿا ..... ته پڻ سو حلال ٿيو سگهي ياد ڪجاه

ڇهون شرط شڪار جو اهو فرمائين ..... جيئن شڪاري وقت شڪار جي بِسمله ياد ڪرين

نالو پنهنجي رب جو ور ڄاڻي ڪيم ڇڏين ..... پر جي ويئي وسري بِسمله شڪاري کي

تڏهن دُرست شڪار جو مؤمنن مٿي ..... وقت ڇوڙ جو بِسمله جي سڻي ياد ڪجي

جهڙو ڪتو ڪ باز ڇڏي جي ڪ ڪان اُڇلي ..... جي پهرين ڪان اُڇلي بِسمله پوءِ چوي

ته شڪار حرام ٿيو جان ڄاڻي ايئن ڪري ..... توڻي ڪتو ڪ باز ڇڏيندي بِسمله ڄاڻي ڇڏيائين

تنهن پڄاڻا بِسمله چئي تنهن کي هُشڪارِيائين ..... ته شڪار ان صورت ۾ دُرس مور مَ ياءِ

پڻ جي ڪتو ڪ باز ڇڏيندي نه چيائين لفظ بسم الله جو ..... پڻ نه ڇڏيائين ڄاڻندي بلڪ وسري ويو

اڃان ڪتو نه رسيو شڪار کي تا وري ياد پيو ..... بسم الله تنهين ساعت ۾ شڪاري چيو

وڃي ڪتي ڪ باز ماريو شڪار تهان پوءِ ..... ته پڻ سو حلال نه ٿيو ساري سڀ سٺهو

مگر جي ڪان هٽندي ڪنهن کي بسم الله وسري ..... اڃان ڪان نه رسيو تان موٽي ياد اچي

جي چيائين تڏهين ته حلال چون ٿئي ..... انهي ٻنهين مسئلن وچ ۾ فرق ايترو آه

ته ڪان نه موٽي مورهين ويو جو هٽا ..... پر ڪتي ۽ باز کي موٽي ڪوٺ ڪجي

توڻي اچي سڏ سين هوند شڪاري ڏي ..... ان ٻن مسئلن وچ ۾ فرق ڪيائون اي

”تاتارخاني“ ڪتاب ۾ انهي پر آهي ..... پڻ لازم لکيائون شڪاري تي، ته بسم الله پاڻ چوي

جهر اُڇلي ڪان کي ڪ ٻڇي باز ڪتو ..... جي بِسمله پاڻ نه چيائين چوي ڪو ٻيو

ته ڪم نه ايندو مورهين ڇوڙ تهين جو ..... پڻ هي مسئلو شڪاريءَ کي ياد ڪئو گهرجي

جن بسمل جي جه تير الي سو پحلي | جن بسمل جياءِ پهرائي هيڪڙي
سو واري وڏاءِ پيتي مڪه سبب ڪري | ڪڏي هياءِ ڪان پيو بسم الله ري
نڪين حرام ته شڪار جو جي پيو سو مري | جانسي جيرو نلي تذبح ته نڪجي
پڻ جيڪه ڪتو ڪ باز ڇڏ و بسمله جي | وري ڪو نباءِ نهڪي ڇڏ ناءِ بيو
پر بسمله ڇڏ ياءِ جاني بجهي مي پوي | تشڪار چياءِ بڇڙو جوا ڪتي ڪ باز
ستا شرط شڪار جو ساري سڀ جا | نهوئي شڪاري تن منجا ذبح جن
جن ڪر هوند و مسلم سو ڪ ڪتابين | مشرڪ مجوسي مرتد جو شڪار تا نه ها
مگر جي ڪتو ڪ باز مجوسي جو سيکاڙ ملي | توڻي مجوسي پاڻ سيکاري ولکه مومن
بي شڪار هس مومن ڪري تر واچون | پڻ شڪاري گرجي اهڙو جوا پتر و بجي
ته شڪار بسمله ري حلال ڪين ٿي | پڻ جاني بسم الله جي وقت شڪار
نات شڪار تهجو ده سٽ نه آهي | ڪرڻ شڪار حرم لکياءُ حرام
پڻ صيد ته جو بحر و بد وجه احرام | لا تقتلوا الصيد وانتم حرم فرمائي علام
اٺ شرط شڪار جو پڻ سڀ ياد ڪجا | تڏه شڪاري ڪتو ڏورايو بسمله جي
تڏه سو ڪتو رسن ري شڪار جي بي کاڄ | سي تڏهن نڪري نڪا ماڻي کاڄ
نڪو وڃي قرار وچ سي ته ري جا | پر جي جي ڪيو ڪڏه ڳوان ڪمن منجا
وڃي قتل ڪياءِ شڪار جي ته پنجا ما | تڏه سو حرام ٿيو ڪين مار ڻ گا
جانسي جيرو نلي ڪ مجي نه نريا | مگر عادة لکياءُ هيڪڙي ٿي منجهن

جيئن بِسمله چئجي جنهن تير اتي سوئي اُڇلجي ۔۔۔ جيئن بِسمله چيائين ڦهرين اتي هيڪڙي

سو واري وڌائين ڀتي ۾ ڪنهن سبب ڪري ۔۔۔ ڪدي هنيائين ڪان ٻيو بسم الله ري

ته ڪِيڻ حرام تنهن شڪار جو، جي پئي سو مري ۔۔۔ جانسين جيئرو نه ليي ته ذبح تنهن نه ڪجي

پڻ جي ڪِهين ڪتو ڪ باز ڇڏيو بسمله چئي هيڪڙو ۔۔۔ وري ڪونيائين تنهن کي ڇڏيائين ٻيو

پر بِسمله ڇڏيائين ڄاڻي ٻجهي اي ڀويون ڀيرو ۔۔۔ ته شڪار چيائون ٻجڙو جو ان ڪتي ڪ باز ڪيو

ستون شرط شڪار جو ساري سُڻيجا ۔۔۔ ته هوءِ شڪاري تن منجها ذبح جن روا

جيئن ڪر هوندو مسلم سو ڪ ڪتابين ڪنا ۔۔۔ مُشرڪ مَجوسي مُرتد جو شڪار تا نه رِهاءِ

مگر جي ڪتو ڪ باز مجوسي جو سيڪاريل آهي ۔۔۔ توڙي مجوسي پاڻ سيڪاريو ڪ ڪنهن مومن ٻئي

جي شڪار تنهن سين مؤمن ڪري ته روا چون ٿئي ۔۔۔ پڻ شڪاري گهرجي اهڙو جو ايترو ٻجهي

ته شڪار بسمله ري حلال ڪين ٿئي ۔۔۔ پڻ ڄاڻي بسم الله چئي وقت شڪار جي

نا ته شڪار تنهن درست نه آهي ۔۔۔ ڪرڻ شڪار حرم ۾ لکيائون حرام

پڻ صَيد تنهن جو ٻَڌو جنهن احرام ۔۔۔ "لاَ تَقتُلُوا الصَيدَ وَ اَنتُم حُرُمٌ"[1] فرمائي علام

انون شرط شڪار جو پڻ سڻي ياد ڪجا ۔۔۔ ته جڏهن شڪاري ڪتو ٻوڙايو بسمله چئي مُها

تڏهن سو ڪتو رسڻ ري شڪار جي ٻي ڪري هاج نه ڪا ۔۔۔ سنهي ٿلهي نه ڪري نه ڪا ماني کاءِ

نه ڪو وني قرار وچ ۾ پسي ٽڌيري جاءِ ۔۔۔ پر جي ڪتي ڪيو ڪڏهن ڪو اِن ڪمن منجها

وجي قتل ڪيائين شڪار کي تنهن پڇاڻا ۔۔۔ تڏهن سو حرام ٿيو ڪِيڻ ماڻهن ڪا

جانسين جيئرو نه ليي کهجي نه رهاءِ ۔۔۔ مگر عادت لکيائون هيڪڙي ٿئي منجھ ڇيڻ

(1) ترجمو: (اي مومنؤ!) نه ماريو شڪار کي حالانڪ توهان احرام ۾ آهيو. (پارو 7، سورة المائده، آيت 95)

جن پس پنجا ما شکار جي ونئي وا وهن
لئي وير معاف جنهن اصلا عالمن
پر جيڪو ڪتو ڪذهن لئي عادت سکي
تن وير اهڙي ڪنا انهن معاف فرمائي
هدايا ءِ تبين مڃي عبارت الحي
جان وڏو ورند وٺه ڏونه ناويس
تان هلي ايس آدم کو پيو شکار متا
تن شو حلال ٿيو ور سيکو ڪاءِ
ءِ جان پر ٻائي مونيو ور شکاري ڏ
تکين تهجو شر نعيم ڏهرس ڪين لکي
ءِ جي شکاري شکار ڏونه ڳتو ڏوڙ ايو
قتل ڪرينده تهکي شکار ڏناءِ ميو
تبي شکار حلال ٿيا منجهه قاضيخان جو
وير جي ڳڏري تان اچي پيو نکيو
تذه کين ٿيو ئي شکار جو ڏهرس چون لهو
پڻ جي که ڪتو ڪي باز بسملي جي جي بيو
جيئي ڪي ڏائي هليو ڪر يسريه بيو
لکي لکي انکي اوچتو و نن
جيتي جي شکار م لئي خاصيت لکن
جن ونئووات شکار جي جيئي لکي
پڻ حکم تهوئي باز جو جهو سند ري
پڻ جي شکاري ڏور ايو ڪتو شکار
پر ونجي ڪاهيند و پنجم موتي تمورا
قتل ڪياءِ تهکي ڪري ڪاري ڳا
جان وير م نکياءِ وچم ڳاد ور ڏارا
ڪو ڳڏ ئس شکار موتندي جلي سوما
توٽي وير م وچم پڻ مور هِ ڳان ڪري
سو ڏو ڙ عيا ته شکار کي پرينده سيو
وري ڪناءِ انکي وچم نوڙاءِ ڪو
پر جي کي هڙي شکار کي منش حڙي ويو
ڏوڙي ڪناءِ تهکي ونجي تها سوءِ
سوئي حکم باز کي ان امر جيڪو
سو جڏي روءِ شکار جي لئي ڏونه مو
موٽي ٻني شکار جي باٺه ڏوڙ ايو

جيئن پسڻ پڄاڻان شڪار جي وني واٽ وِهن — لِڪي لڪي ان کي اوچتو وڃن

اي ويرم معاف چئي اصلا عالمن — چيتي جي شڪار ۾ اي خاصيت لکن

پر جيڪو ڪتو ڪڏهين اي عادت سکي — جيئن وڃيو واٽ شڪار جي چيتي جيئن لڪي

ته پڻ ويرم اهڙي ڪتابن ۾ معاف فرمائي — پڻ حڪم تِهوئي باز جو، جهو سندو ڪتي

”هدايا“ ۽ ”تبيين“ ۾ اي عبارت آڻي — پڻ جي شڪاري ڊوڙايو ڪتو شڪار ڏانهه

جان وئو ڊوڙندو تنهن ڏانهن تا ويس سو هٽا — پر وڃي ڪاهيندو پَٽ ۾ موٽي نه مورا

تان هلي آيس آڏ ۾ ڪو ٻيو شڪار مٽا — قتل ڪيائين تنهن کي ڪري ڪاري گهاءَ

ته پڻ سو حلال ٿيو ور سڀ ڪو ڪاءِ — جان ويرم نه ڪيائين وچ ۾ ڪا ڊوڙڻ ڏارا

۽ جان پريان ٿي موٽيو وري شڪاري ڏي — ڪو گڏيس شڪار موٽندي جهلي سو ماري

ته ڪِيڻ تنهن جو شريعت ۾ دُرس ڪين لکي — توڙي ويرم وچ ۾ پڻ مورهين ڪان ڪري

۽ جي شڪاري شڪار ڏانهن ڪتو ڊوڙايو — سو ڊوڙي تنهن شڪار کي پرينده رسيو

قتل ڪندي تنهن کي شڪار ڏنائين ٻيو — وري ڪنائين اُن کي وچ نه وڏائين ڪو

ته ٻئي شڪار حلال ٿيا منجهه ”قاضي خان“ چوي — پر جي ڪُهي ڦهرين شڪار کي مٿس چڙهي وينو

ويرمَ جهجهي گذري تان اچي ٻيو نِگيو — ڊوڙي ڪنائين تنهن کي وجي تِهان پوءِ

تڏهن ڪِيڻ پوئين شڪار جو دُرس چون نه هوءِ — سوئي حڪم باز کي ان امر ۾ جيڪو ڪتي جو

پڻ جي ڪنهن ڪتو ڪ باز بِسمله چئي جهلي ڊوڙايو — سو ڇڏي روءِ شڪار جي ٻي ڏانهن موٽيو

جيڻي ڪ ڏائي هليو ڪر پِيس پهه پيو — موٽي پني شڪار جي پاڇهي ڊوڙيو

ونجي گناهه ٿئي تنهنکي تبڻ حرام ٿيو
جي ڇڏي ڪاڻ ان اڇليو شڪار ڏونه جي بسم الله
وري لڳو شڪار کي مو تندي ويرا
مگر جي نڪري ڏيوار کي ورن منجهان سو سامهو وڃي
پڻ جي ڇڏي شڪار ڏونه هيڪڙو ڪتا اڇليو
تنهي شڪار مو چار ٿيا شڪ نه اني ڪو
سو وارئي مو تابو پٺ ڏونه واسطي لڳي
تڪبڻ سندن جي تنهجي پڙهڻ منع ڪئي
ته ڏکيڻ مر ته شڪار جي اختلاف اهه
جن پا سو ڪري نسڪبو اهي واڱنا
نوء شرط شڪار جو ٻجي ياد ڪر هو
جا بر نه ٿئي شريعتم شڪار جه جو
پر هو صحان هيڪڙو مجوسي مڪو
ڪي ڏو ر وقت ڪئي هيڪڙ ٻجي بسم جي لهو
نه ته شڪار حرام ٿيو پڻ جو ڪنو
شڪار جه جو شريعتم حلال آهي
پر شڪار ٿئي پچند وسو ڏنا ئسي واري

پر جي لهو جيرو تڪي هي حلال ڪبو
سو لڳي ڪه ڏيوار کو تنهن مو ٿيو پڻ ڏانه
تڪبڻ سو حرام ٿيو جي ماڳه ويساه
ونجي لڳو شڪار کي نه حلال چون ٿيو
سو ٿئي ته شڪار منجها ونجي ٻي لڳو
پڻ جي ڪه شڪار جي تير هنيو بسم الله جي
اچي لڳو شڪار کي مونتڻ ويرو ري
جا مو تايا ئس نيڻ ڏونه پر جيڪي ڏالي ڏانه
ڪن ڪتابن جياء تر واء
سائي سبا جي شريعتم سڀ گنا
جن ڪتي شڪار پر شريڪ ٿئي گتو ڪو اهري
جي اچي ڪه شڪار کي پڻ ڪتن قتل ڪيو
ڪي پڻ منجها هيڪڙو ان سڳار ٿيو هو
ڪي هو تن ڪان هيڪڙو پاڻ ڏو ر ڦ
جي ڪڏهه شڪار کي ڪتو ته ڪني
پيو ڪتو شريڪ نه ٿيو متلم تهنکي
تڪبڻ ته شڪار جو ڪراهت لڳي

وجي ڪنائين تنهن ڪي ته پڻ حرام ٿيو
پر جي لهبو جيئرو ته ڪُهي حلال ڪبو

جي ڪنهن ڪان اُڇليو شڪار ڏانهن ڇئي بسم الله
سو لڳي ڪنهن ديوار ڪ وڻ سين موٽيو پُٺ ڏانهه

وري لڳو شڪار ڪي موٽندي ويرا
ته ڪِيڻ سو حرام ٿيو جي ماڳهين ويس ساه

مگر جي نڪري ديوار ڪ وڻ منجها سو سلهون ويو
وجي لڳو شڪار ڪي ته حلال چون ٿيو

پڻ جي ڪنهن شڪار ڏانهن هيڪڙو ڪان اڇليو
سو پيهي تنهن شڪار منجها وجي ٻي لڳو

ته ٻئي شڪار موچارا ٿيا شڪ نه آڻي ڪو
پڻ جي ڪنهن شڪاري تير هنيو بسم الله ڇئي

سو واري موٽايو پٺ ڏانهن واء سناٽي لڳي
اچي لڳو شڪار ڪي موٽڻ وير وري

ته ڪيڻ سندي تنهن جي پڙهين منع ڪئي
۽ جان موٽائس نه پٺ ڏانهن پر جيٽي ڏائي ڏانهه

تڏهن ڪِيڻ ۾ تنهن شڪار جي اختلاف آه
ڪن ڪتابن ۾ چيائون ته روا

جيئن پاسو ڪري نه سگهبو اهڙي واء ڪنا
سائين سڀاجهي شريعت ۾ سهنج سڀ ڪئا

نائون شرط شڪار جو پڇي ياد ڪرهو
جيئن ڪتي شڪاري سين شريڪ نه ٿئي ڪتو ڪو لهڙو

جائز نه ٿئي شريعت ۾ شڪار جنهن جو
جي اچي ڪنهن شڪار ڪي ٻن ڪتن قتل ڪيو

پر هو منجهان هيڪڙو مجوسي مُڪو
ڪ ٻن منجها هيڪڙو اڻ سيکاريو هو

ڪ ٻوڙ وقت ڪُتي هيڪڙي جي بِسمله ڇئي نه هوءِ
ڪ هو تني ڪان هيڪڙو پاڻهي ڊوڙيو

تڏهن شڪار حرام ٿيو ٻنهي جو ڪنو
۽ جي ڪڏهن شڪار ڪي ڪُنو تنهن ڪتي

شڪار جنهن جو شريعت ۾ حلال آهي
ٻيو ڪتو شريڪ نه ٿيو قتل ۾ تنهن ڪي

پر شڪار وئو ٿي پجندو سو ڏنائينس واري
ته ڪِيڻ تنهن شڪار جو ڪراهت لڪي

ڪن سا تنزيه جي پر فتوى تحرير اتي
مگر جي شڪار جي ڇا ڪان ڪياءِ
ته ونجي همت سين ڀڄي ودي شڪار جليا
ان قدر ڪري ايتري ڪراهت جون آهه مورا
اهي جياءِ ٿهرو جهرو ڪيتي جو
تيڪه ڪان شڪار ڪي بسمله سان هيو
ونجي ٻيئي لڳا شڪار کي پيئي سو مئو
ڏه شرط شڪار جو پڙهن هي جيئو
رواناه شريعتم شڪار جه جئو
توڪي بسمل جيئي شڪار ذو نه گه مسلم تير هيو
ڪيئوي پن مسلم هيو پر بسم الله پڙهيو
لگه ڪري تهي ننجس زور زياده پيو
تپن سو حرام ٿئو ورسي سيو ڪوئن
پر ڪڍ سندي سينگ جي طاقت تيس گان
ونجي مار شڪار کي لکي امري ڪان
ڪيا يده ڪما بجو مسلمان هو
جي ڪن مجوسين شڪار ذو نه پري ڪان هيا

هدايا محيط مر پي مسئلو اي
پر ڪئي شڪار تي حملو ڪري ٻڳيا دور ڪيا
تذه شڪار حلال ٿيو منجي ڪتاب لکياءِ
ان مثرن مسئلن م حڪم باز سند ق
جو شڪار ڪجي ڪانس شوش صحي ستيهو
ڀي مرش ته شڪار ذو اچليو پهن گريو
تماه ته جو بجر ومو من ڇڪي مڪو
جن مرش شڪار پيس شهڪي ستي شڪار م ڪو
نات تي حرام ٿو ڪين شڪار سو
وري مجوسي هيو تهتا ڪان بيئو
اچي ڪان پوئي پهر ٿيي لگو
ته پڳا تا ڪان پهري ونجي تسڪار ڪنو
ڪي هيو تي ڪان شڪار ذوه گه مسلمان
اچي مجوسي ٿهڪي ڪد اي ڪمان
تپن ڪين تهجو حرام ڪري جان
پر بسمله حذيا جائي بجي تپن حڪم اهو
اچي شڪار بجندو تن جي د پا

كنين سا تنزيهہ چئي، پر فتويٰ تحريم أتي   "هدايا" ۽ "محيط" ۾ اي مسئلو آٿي

مگر جي شكار جي پچار كان كيائين   پر كتي شكاري تي حملو كري ٻُكي ٻوڙ وڌائين

تنهن وجي همت سين هن جي وڏي شكار جهليائين   تڏهن شكار حلال ٿيو منجهہ كتاب لكيائين

ان قدر كري ايتري كراهت چون ناه مورا   ان مڙن مسئلن ۾ حكم باز سندو

آهي چيائون تهڙو جهڙو كتي جو   جو شكار كجي كان سين سو پڻ صحيح سُٺهو

تہ جي كنهن شكار كي بِسمله ساڻ هنيو   ٻي مڙس تنهن شكار ڏانهن اچليو پهڻ ڳرو

وجي ٻئي لڳا شكار كي پئي سو مئو   تہ ماه تنهن جو ٻچڙو مؤمن چڱي مَ كو

ڏهون شرط شكار جو پڙهين هي چيو   جيئن مڙس شكاري سين شريك نہ ٿئي شكار ۾ كو

روا ناه شريعت ۾ شكار جنهن جو   نا تہ ٿئي حرام تو كِيڻ شكار سو

توڻي بِسمله چئي شكار ڏانهن كنهن مسلم تير هنيو   وري مجوسي هنيو. تنهن تا كان ٻيو

ك پويون پڻ مسلم هنيو پر بسم الله نہ چيو   اچي كان پويون پهرين تي لڳو

لڳڻ كري تنهن جي منجهس زور زياده پيو   تنهن پڇاڻان كان پهرين وجي شكار كنو

تہ پڻ سو حرام ٿيو ور سٺي سڀ كو   ك هنيو ٿي كان شكار ڏانهن كنهن مسلمان

پر كيڏڻ سندي سينگ جي طاقت ٿيس كان   اچي مجوسي تنهن كي كيائي كمان

وجي ماريو شكار كي لڳي اهڙي كان   تہ پڻ كِيڻ تنهن جو حرام كري ڄاڻ

ك كيائيندڙ كمان جو مسلمان هو   پر بِسمله چڙيائين ڄاڻي ٻجهي تہ پڻ حكم اهو

جي كن مجوسين شكار ڏانهن يري كان هنيا   اچي شكار ٻچندو تنين جي دپا

پر اُنجان پسانِ پٽ تي ڪا مجوسين جا
ته ونجي ماري شڪار کي ڪري تڪبير وڳا
ڪرو نه شڪار جي پليت مجوس ٿيا
جان اچي پساپٽ تي تير مجوسين جا
تڏهن ڪين حلال ٿيو تون ٿي ماڳه وسا
ايو شڪار پڄندو تن جي سڀ با
تان مومن جڏ و بسمله سر ڪتو پاڻ
جان ڪتا باز مجوسين جا ور پيو ڪي
تڪين حلال شڪار جو ڪانه ڪراهتا
سو ونيو ڏوتر هنڊو شڪار ڏونه تا مجوسي
پڇن ڪري تهجي تڪبير و ڏ ڪيو
جان اصل مجوسي ڪتو جڏ و پوء پڇيو
اهي اعتبار انم اتي اصلي ڏوران
تڏهه هشڪار نکي اعتبار جي
جان مسلمان ڪتا تان موچا رهي
نات پن بول ٻچڙو ڪين نگر جي
اڪاره شرط شڪار جو پچي پروه هو

تان هيو مومن شڪار کي تير بسمله سان
تڪراهت تحريم نٿي ڪين ته جو ماه
پر جيڪو لهي ذبح ڪجي تڏهه پاڪ نڪا
مومن ٿيا نئوء اچليو ڪان شڪار ذاته
پڻ جي ڪتا باز شڪار ڏونه مجوسين
پر اچا پڻي شڪار جي و ماد ور ٿيا
ته مارو شڪار ماڳه نڪ اهت تحريم
ڪتو مومن ڏوڙ ايو پچيا تان ٿيا
پڻ جي ڪه مومن بسمله جي ڪتو هتا
ته مجوسي اچي ماڳه سو ڪتو هشڪار
ونجي ڪنا ته شڪار کي تحلال چيام
تڪين زبون تهنجو سار سگهيان
مگر جي ڪتو پاڻ ڏور و ڪه ند ور ٿيو
جان ٿيو مجوسي ڪنا تا ڪر حرام ٿي
جان پچن ڪري مسلمان جي لگهن ڙو ڏيو
حڪم باز جوان مسئلي پڻ ڪتي جڙ واهي
تحي شڪاري ذسي شڪار کي پري گان

پر اجان پيا نہ پٽ تي کان مجوسين جا — تان هنيو مؤمن شڪار کي تير بِسمله سان
تنهن وجي ماريو شڪار کي ڪري تکيرو گهاء — تہ ڪراهت تحريم ٿئي ڪيڻ تنهن جو ماه
ڪر ونڻ ۾ شڪار جي ٻيلي مجوس ٿيا — پر جيئرو لهي ذبح ڪجي تڏهن باڪ نہ ڪا
۽ جان اچي پيا پٽ تي تير مجوسين جا — مؤمن تهان پوءِ اُڇليو ڪان شڪار ڏانه
تڏهن ڪِيڻ حلال تنهن جو توٽي ماڳهين ويس ساه — پڻ جي ڪُتا ڪ باز شڪار ڏانهن مجوسين ڇڏيا
آيو شڪار پڄندو تنين جي سببا — پر اجان پُني شڪار جي وئا ڊوڙندا
تان مؤمن ڇڏيو بِسمله سين ڪتو پاڻ هٿا — تنهن ماريو شڪار ماڳهين تہ ڪراهت تحريم آه
۽ جان ڪتا ڪ باز مجوسين جا وري پوئتي موٽيا — ڪتو مؤمن ڊوڙايو پڇاڙان تِها
تہ ڪِيڻ حلال شڪار جو ڪانهي ڪراهتا — پڻ جي ڪنهن مؤمن بِسمله ڇئي ڪتو هٿان ڇڏيو
سو ويو ڊوڙندو شڪار ڏانهن تان ڪنهن مجوسي ڏٺو — تنهن مجوسي اُيي ماڳهين سو ڪتو هُشڪاريو
ٻچڻ ڪري تنهن جي تکيرو ڊُڪيو — وجي ڪنائين تنهن شڪار کي تہ حلال چيائون هوءِ
۽ جان اصل مجوسي ڪتو ڇڏيو پوءِ ٻچيو مسلمان — تہ ڪِيڻ زبون تنهن جو ساري سِک سجاڻ
آهي اعتبار ان ۾ اتي اصل جي ڊوراڻ — مگر جي ڪتو پاڻهي ڊوڙيو ڪنهن نہ ڊوڙايو اي
تڏهن هُشڪارڻ کي اعتبار ڪجي — جان ٿيو مجوسي ڪنا تان ڪر حرام ٿئي
۽ جان مسلمان ڪنا تان موچارو آهي — جان ٻچڻ ڪري مسلمان جي ڪ ڪتو زور ڊُڪيو
نا تہ ٻنهي ٻول ٻچڙو ڪيڻ نہ گهرجي — حڪم باز جو ان مسئلي ۾ پڻ ڪتي جهڙو آهي
اڪارهون شرط شڪار جو پڇي پروڙيو — تہ جي شڪاري ڏسي شڪار کي پري کان هنيو

ڪتو کي باز چڏي تان بسم الله چئي پوءِ
پر ته پهچانا شڪار غائب لئي وڃي وڃو
ونڃوپ شڪار جي ڏوڙ پيندو ويندو
جي نڪيا انهير وري ويهي رهيو
پوءِ ونجي لڌاءِ ٿهڪي تان ڏنائِس موٽ
لعل هوام الارض قتله محمد فرمايو
پر ونجي رسيو ٿهڪي مرن پهچاتا
گاءِ پڻ هوسي هيڪڙو پيو ڪوڏناءِ
مگر جي شڪاري شڪار مئي گاءِ لڌو
تڏهن اهي انه تير جو ڪي پي که سندو
ٿوڃي ويٺو نو چم ڏوڙ پيندو وڃو
اهي مثل تير جي منجهان مڙن مسلن
وڃي ته شڪار کي وهندڙ گاءِ ڪيو
جان ڏوڙ ٿي ڪنا تنهجي ويهي شڪاري رهيو
جان ويهي نر هيو ويئس ڏوڙ پيندو
ڪتو ڏناءِ پاهنجو پڻ وتس اچيو
تنهين تهنجو مومنن کي اهي موچارو

تن ونجي رسي شڪار کي تڪو گاءِ ڪيو
تن شڪاري طلب ڪنا تنهجي ويهي نر هندو
ٿوڃي ڏوڙ ري پاٺه کي ڪه پي کي جو
ڪه ڏوڙ ٿي ڏارا شڪار جي ڪوڏم لباءِ نه
تڪين ته شڪار جو حرام جون ٿيو
پڻ جا وڃي ڏوڙ پيندو شڪار کي فرصت نڪيائي ڪا
ڪان پهنجو شڪار ۾ پڻ لڳو لڌاءِ
تڏهه ڪين شڪار جو موچارو چئاءِ
ڪه گاءِ هوسي هيڪڙو پر پنهور جي تنهو
تڏهه پڻ زبون ٿيو ڪين صيد جو
حڪم ڪئي باز جو جي شڪاري هون
ٿوڃي شڪاري چڏي وهتا باز ڪو
پر ته پهچانا شڪار سو غائب ٿي وڃو
پوءِ مرڻ پهچانا سو ليئي تڪين درس تهوءِ
ڏوري لڌاءِ ٿهڪي مرڻ ڪنا پوءِ
هو گاءِ شڪار ۾ پڻ مڙني هيڪڙو
پڙهي سب تڏ وڃي گاليو منجهه ڪتاب لکياءِ

ڪ ڪتو ڪ باز ڇڏيائين بِسمله چيائين پوءِ — تن وجي رسي شڪار کي تکو گهاءِ ڪيو

پر تنهن پڇاڙان شڪار غائب ٿي ويو — تہ شڪاري طلب ڪنا تنهن جي ويهي نہ رهندو

ونئو پُٺ شڪار جي ڏوڙيندو ويندو — توٽي ڏوڙي پاڙهي ڪ ڪنهن ٻي کي چوءِ

جي نہ ڪيائين ان پر وري ويهي رهيو — ڪ ڏورڻ ڏاران شڪار جي ڪو ڪم ڪيائين ٻيو

پوءِ وجي لڌائين تنهن کي تان ڏنائينس مُئو — تہ ڪِيڻ تنهن شڪار جو حرام چون ٿيو

”لعل هو ام الارض قتله“ محمد فرمايو — ءِ جان ويو ڏوڙيندو شڪار کي فرصت نہ ڪيائين ڪا

پر وجي رسيو تنهن کي مرڻ پڇاڙا — ڪان پنهن جو شڪار ۾ پڻ لڳو لڌائين

گهاءُ پڻ هوس هيڪڙو ٻيو ڪون ڏنائين — تڏهن ڪِيڻ شڪار جو موچارو چيائين

مگر جي شڪاري شڪار ۾ ٻيو گهاءُ لڌو — ڪ گهاءِ هوس هيڪڙو پر نہ پروڙجي تو

تہ ڪ آهي انهي تير جو ڪ ٻي ڪنهن سندو — تڏهن پڻ رُبون ٿيو ڪيڻ صيد جو

توٽي وينو نہ وچ ۾ ڏوريندو ويو — حڪم ڪتي ءِ باز جو جي شڪاري هُونِ

آهي مثل تير جي منجهہ ان مڙن مسئلن — توٽي شڪاري ڇڏيو هتان باز ڪو

وجي تنهن شڪار کي وهنده گهاءِ ڪيو — پر تنهن پڇاڙان شڪار سو غائب ٿي ويو

جان ڏوڙڻ ڪنا تنهن جي ويهي شڪاري رهيو — پوءِ مرڻ پڇاڙان شڪار سو ليي، تہ ڪِيڻ دُرس نہ هوءِ

ءِ جان ويهي نہ رهيو ويس ڏوڙيندو — ڏوري لڌائين تنهن کي مرڻ ڪنا پوءِ

ڪتو ڏنائين پانهنجو وٽس اُيينو — هو گهاءِ شڪار ۾ پڻ مڙئي هيڪڙو

تہ ڪيڻ تنهن جو مؤمن کي آهي موچارو — پر اي سب تڏهوڪيون ڳالهيون منجهہ ڪتب لکيائين

جڏهن شڪار غائب ٿي، موئا پوءِ لڌاءِ
جان لڌائِس جيئرو، پوءِ ڪاتيءَ سان ڪُٺاءِ

تڏهن مڙن صورتن ۾ سو حلال لکياءِ
ٿو ٿي طلب شڪار جي، پڻ هن ڏهن ڳالهين ڪياءِ

ٻارهن شرط شڪار جو، پڻ هي سڀ سُڃي
تَ ڪُتو ڪِ باز چيتو جي جي حيواند ۽ وڳاٺ (والمعلمين)

سو هوءِ پڪڙن ته اِهڙو جهڪي رسي نه سگهي
جنگ هُو نَس تکي جن سِ ڏوڙي

ڪِ آهي قسم پکين جو منجهه هوا اڏامي
نات ڪين تهنجو ڳاءِ سن حلال ڪين ٿئي

جي ڏي ڪِ ٻڪري ڏونه کِه تير اُچليو
ڪِ ڪُکر ڏونه گرجي باز جڏياءِ ڪِ ڪُتو

جي مَري پوءِ ته ڳاءِ سَ تکين تي ڦرو
جان مَري نه ساتان تکي ذبح ڪيو

پڻ اچي تيو هتي هيره هر ٽ جنگ سند
ڪِ اچي شڪار ڦاهي ۾ پڄي ڪو پئو

تحڪم تکي تهڙو جهڙو ڏکي جو
تيند حلال نگاس ذبح جان ڪيو

پڻ جي بسم جي شڪار ڏونه ڪو تير هڻي
رهيو سو پڻ ڪنا الڳ ڪري تهجي

هوند ٻوري شڪار ته ڪي جلي هت ڪري
موٽي هياءِ ڪان ٻيو شڪار ڏونه اِهري

ڪيا ني نهيا ته ڪي پر هيس مهر ني
جي مري ٻيو پوءِ ڪانس تحرام جون ٿئي

ٿو ٿي بسم پڻ چياءِ ان پوءِ پيري
جان شڪار پڄي ڪنا اُچار هيو نه اِهي

ماڙهو وري تهڪي هونده ني ڪين سگهي
تان هيس شڪار ڳا بسم سان ڪهڻي

تڏهن شڪار حلال سو توٽي پيئم هي
جي کِه ڪُتو ڪ باز هتا چڏي پوءِ جڏهن تا

پرچياءِ پڻ پٽرنم لفظ بسم الله جو
تحڪم تهجو ان مسئلي آهي ڪا جهڙو

جان تڏهن جڏياءِ هت منجا پوئي باز ڪُتو
جڏهن شڪار جلن جهڙو اِنجا ڪين هو

جڏهن شڪار غائب ڪي مئو پوءِ لڏائين
۽ جان لڌائينس جيئرو پوءِ ڪاتي سين ڪنائين

تڏهن مڙني صورتن ۾ سو حلال لکيائين
توڙي طلب شڪار جي پڻ هڏهين ڪان ڪيائين

ٻارهون شرط شڪار جو پڻ هينئين سين سڄجي
ته ڪتو ڪ باز ڇڏجي جي حيوان ڏانهن ڪ ڪان اڇلجي

سو هو پچندڙ اهڙو جنهن ڪي رسي نه سگهجي
چنگهون هئونس تکيون جن سين ڊوڙي

ڪ آهي قسم پکين جو منجھ هوا اڏامي
نا ته ڪِيڻ تنهن جو گهاء سين حلال ڪين ٿئي

جي ڊِڳي ڪ ٻڪري ڏانهن ڪنهن تير اڇليو
ڪ ڪڪڙ ڏانهن گهر جي باز ڇڏيائين ڪ ڪُتو

جي مري پون تنهن گهاء سين ته ڪِيڻ تن بچڙو
۽ جان مري نه پيا تان تن ڪي ذبح ڪبو

پڻ اچي ٿيو هٿن هيرئون هرڻ جهنگ سنلو
ڪ اچي شڪار ڦاهي ۾ ٻجهي ڪو پئو

ته حڪم تن ڪي تهڙو جهڙو ڊِڳي جو
ٿيندا حلال نه گهاء سين ذبح جان نه ڪيو

پڻ جي ٻِسمله چئي شڪار ڏانهن ڪو تير هڻي
رهيو سو پچڻ ڪنا لڳڻ ڪري تنهن جي

هوند ڊوڙي شڪاري تنهن ڪي جهلي هٿ ڪري
موٽي هنيائين ڪان ٻيو شڪار ڏانهن اهڙي

ڪ پاڻ نه هنيائين تنهن ڪي پر هنيس مڙس ٻي
جي مري پيو پوئين ڪان سين ته حرام چون ٿئي

توڙي ٻِسمله پڻ چيائين ان پوئين پيري
۽ جان شڪار پچڻ ڪنا اجان رهيو نه آهي

ماٺهو ڊوڙي تنهن ڪي رسي ڪين سگهي
تان هنيس شڪاري ڪان ٻِسمله سين ڪ ڪنهن ٻي

تڏهن شڪار حلال سو توڙي پئي مري
جي ڪنهن ڪتو ڪ باز هٿان ڇڏي پوءِ ڇڏيائين ٻيو

پر چيائين ٻنهي پيرن ۾ لفظ ٻِسمله جو
ته حڪم تن جو ان مسئلي ۾ آهي ڪان جهڙو

جان تڏهن ڇڏيائين هٿ منجها پوئين باز ڪ ڪتو
جڏهن شڪار جهلڻ جهڙو اجان ڪين هو

تان ڪين حلال ٿيو نات درست نٿيو
جرح ڪري تهجي جنها سور هيو
پر غلبياءِ س هئم انجا اپينو هئو
ان پوءِ جرح ڪري پئي شڪار مئو
جان شڪاري شڪار کي انجا رسيو ناه
تنده پڻ ڪين درست ٿيو ته وسوا
تعين ڪنده ڪاٽ اچليو ڪه جي بسم الله
جن ڪر هياءِ تير مرني ڪه ات ڪري دگي دا
ڪهر بد وهو ڦاهي متهڪي ڪري ڳاءِ
بلڪ ونجي رسيو ڪه شڪار جنده ڪا
تڪين ته شڪار جو پڻ جياءَ نرهاءِ
تهياءِ جه ات دگي ڪيکي ذونه سو وحشي هئو
ڪين جياء قتڙو ته شڪار سندو
پر اصل هياءِ جن تولن ذونه تنجي خبر ڪاڏ پوءِ
تده ظاهر حالتي حڪم جون ڪجي
جن ڳن ڳذا رن ڪرنم اهي سند وات دگي
هدايا عنايا مع عبارت اسي

پڻ جي ڪيتي باز شڪار کي ونجي ڳاڪيو
ڊوري شڪاري ٿمڪي جيري رسيو
تان موني باز ڪيتي شڪار کي کيو ڳاءِ شو
تڪين ته شڪار جو حرام جون ٿيو
ٿيشي ڪتو باز شڪار کي ڳنا ڳاءِ ڪري
پڻ اهي ڪتابنم اهڙي پچار
طرف ته حيوانجي جو جنده نراهِ
ڪ هئي ڪه ٻکي ذونه هو ڳرنم ساما
شو ڪان نلڳو ته حيوانڪي هياءِ جه لاءِ
مري پئو تهس ڪان ڪياءِ جنا
مڪرجي ظاهر شئو ونجي تها بئوءِ
ڪان نلڳو ٿهڪي پر ڪه شڪار کي رسيو
جان لڳي ڪان قتل ڪيو ڪه شڪار جنده ٻي
تڪ هو امارن هيرنان ڪه وحشي وري
ات ٻگي کي اهلي ليڪبو وحشي ٻکين کي
ٻکي اصلم سڪو ڪر وحشي سبجي
جڪه هيو تير ته حيون ذونه بسم الله ٻياءِ

تان ڪِيڻ حلال تنهن جو، نا تہ دُرست نہ ٿيو ... پڻ جي ڪتي ڪ باز شڪار ڪي وجي گهاءُ ڪيو

جرح ڪري تنهن جي پڇڻا سو رهيو ... ڊوڙي شڪاري تنهن ڪي جيئري رسيو

پر نہ جهليائينس هٿ ۾ اجا پينو هو ... تان موٽي باز ڪ ڪتي شڪار ڪي ڪيو گهاءُ پيو

ان پوئين جرح ڪري پئي شڪار مئو ... تہ ڪِيڻ تنهن شڪار جو حرام چون ٿيو

۽ جان شڪاري شڪار ڪي اجان رسيو ناهي ... تيسين ڪتو ڪ باز شڪار ڪي گهڻا گهاء ڪري

تڏهن پڻ ڪِيڻ دُرست تنهن جو ري وسواسي ... پڻ آهي ڪتابن ۾ اهڙي پچارا

تہ جيڪڏهن ڪان اُڇليو ڪنهن چئي بسم الله ... طرف تنهن حيوان جي جو پڇندڙ نہ آہ

جئن ڪر هنيائين تير پري ڪنهن اُٺ ڪ ڏڳي ڏانه ... ڪ هٿي ڪنهن پکي ڏانهن جو گهرن ۾ ساماءِ

ڪ هرڻ ٻڌو هو ڦاهي ۾ تنهن ڪي ڪري گهاءُ ... سو ڪان نہ لڳو تنهن حيوان ڪي هنيائين جنهن لاءِ

بلڪ وجي رسيو ڪنهن شڪار پڇندڙ کا ... مري پيو تنهن سين ڪان ڪيائين جٺا

تہ ڪِيڻ تنهن شڪار جو پڻ چيائون نہ رهاءِ ... مگر جي ظاهر ٿيو وجي تهان پوءِ

تہ هنيائين جنهن اُٺ ڏڳي ڪ پکي ڏانهن سو وحشي هو ... ڪان نہ لڳو تنهن ڪي پر ڪنهن شڪار ڪي رسيو

تہ ڪيڻ چيائون ڦُترو تنهن شڪار سندو ... ۽ جان لِڳي ڪان قتل ڪيو ڪنهن شڪار پڇندڙ ڪي

پر اصل هنيائين جن ٿولن ڏانهن تن جي خبر ڪان پوي ... تہ ڪ هئا ماڻهن هيرئان ڪ وحشي وري

تڏهن ظاهر حال تي حڪم چون ڪجي ... اُٺ ڏڳي ڪي اهلي ليکبو، وحشي پکين ڪي

جن گهڻو گذران گهرن ۾ آهي سندو اُٺ ڏڳي ... پکي اصل ۾ سڀ ڪو ڪر وحشي پسجي

"هدايه " ۽ "عنايه" ۾ اي عبارت آهي ... جي ڪنهن هنيو تير تنهن حيوان ڏانهن بِسمله چيئين پوءِ

ڪِنُ اهي شريعت ۾ حلال نه جنهن جي
ڀِڃهڙو سو ڏسو ڪي سيارو ڪو مر ۾ پيو
ٻي سندي ته ڪانس مري شڪار پيو
تنهن شرط شڪار جو چيا اهي ٽي
ڪتي ڇڏي ته ڏونه بسم الله چيو
ٻي سبب نوح جو ڪو مرڻ جو پيو
جن ڪر هيا شڪار ڏوه پري تير لڳو
ٻئي مري رهيو سو پاڻي ۾ ٻئي حرام سو
مرڻ تنهجو پاڻي ڪري مناسب هوءِ
ته شڪار مري بحري وچ تفاوت اهي
گاءِ پيچاتان پاڻي ۾ ٻڏي سو مري
تان ڪنڻ حلال تهجو نات حرام ٿي
توڙي مني رهس ماڳ جرح جو ڪر بدن تمام
جيلي نه ٿي ماڳ ڪنا ٿهڪي ذبح ڪجي
پڻ بسم جي شڪار ٿي ٻي نه گاهه ڪيو
ڪرحت اٿي ته گرجي ڪه ڏونگر تي پيو
جيئي شڪاري رسيو ٻئي مري رهيو

پر اهي ماڙ ونيو ڇوٽ نهيراڪو گرجو
پرڪه شڪار هڏ لڳي سو ونجي ڪالڳو
تنهن چياء ڦٽ وڪپڻ شڪار سو
تنهن شڪاري شڪار ۾ جڏهن باز ڪتو
تهر ٿي تجي گاءِ ڪري مرڻ شڪار جو
جي گاءِ ڏار ڪو سبب پيو واقع اچي ٿيو
گاءِ پيچاتا پاڻي ۾ ونجي سو پيو
توڙي شڪار بحري ڪسڪي سندو نو
پر ڪن ڪتابن انبر اچي ٿيو
جن ٻڪي ڪي پاڻي جيڪو گاءِ ڪري
تجان اهيس ماڳ جرح جو پاڻي ڪنا مٽي
جان ٻڪي سڪي سندو تاڪين ته حرام
مگر ٻڏڻ پيچاتا جيڪڏهن جيرو سو لهجي
تنهن مرڻ صور تم سو ڪيڻ ڏه هڻت لڳي
اچي ڪه پهر ڪي وٽي سو گري شڪار پيو
وري اڪثي ان ماگن تا مٽي زمين پيو
تکين ته جو بحري و سٽي صحي سکو

ڪِيڻ آهي شريعت ۾ حلال نہ جنهن جي — پر آهي ماڻهن ئو پڇڻون نہ هيراڪو گهر جو

جهڙو سوئر ڪ سيار ڪ ڪو مرون ٻيو — پر ڪنهن شڪار حلال ڪي سو وجي ڪانُ لڳو

پريندي تنهن ڪان سين مري شڪار پئو — تہ پڻ چيائون ڦُترو ڪِيڻ شڪار سو

تيرهون شرط شڪار جو چيائون اهڙو — تہ جِهڙ شڪاري شڪار ڏي ڇڏي باز ڪتو

ڪ تير اُڇلي تنهن ڏانهن بسم الله چيو — تِهڙ ٿئي تن جي گهاء ڪري مرڻ شڪار جو

ٿئي سبب نہ وچ ۾ ڪو مرڻ جو ٻيو — جي گهاء ڏاران ڪو سبب ٻيو واقع اچي ٿيو

جيئن ڪر هنيائين شڪار ڏانهن پري تير تِڪو — گهاء پڇاڻان پاڻيءَ ۾ وجي سو پيو

جي مري رهيو سو پاڻيءَ ۾ تہ ٿئي حرام سو — توڙي شڪار بحري ڪ سُڪي سندو تو

مرڻ تنهن جو پاڻيءَ ڪري متان ٿيو هوءِ — پر ڪن ڪتابن ۾ ان پر آڻي تو

تہ شڪار بري ۽ بحري وچ ۾ تفاوت آهي — جيئن پکي ڪي پاڻي جي، جيڪو گهاء ڪري

گهاءُ پڇاڻان پاڻيءَ ۾ ٻڏي سو مري — تہ جان آهيس ماڳ جرح جو پاڻي ڪنا مٿي

تان ڪِيڻ حلال تنهن جو نا تہ حرام ٿئي — ۽ جان پکي سُڪي سندو تان ڪِيڻ تنهن حرام

توڙي مٿي رهيس ماڳ جرح جو ڪ ٻڏي ويس تمام — مگر ٻُڏڻ پڇاڻان جيڪڏهن جيرو سو لهجي

جهلي نڙي ماڳ ڪنان تنهن ڪي ذبح ڪجي — تيئن ٻِڙن صورتن ۾ سو ڪِيڻ دُرست لڪي

پڻ بسمله چئي شڪار ڪي جي ڪنهن گهاءُ ڪيو — اچي ڪنهن پهڻ ڪ وڻ تي سو ڪري شڪار پيو

ڪ ڇت لئي ڪنهن گهر جي ڪ ڪنهن ڏونگر تي پوءِ — وري اُلٽي ان ماڳن تان مٿي زمين پوءِ

جيئن شڪاري رسيو تيسين مري رهيو — تہ ڪيڻ تِهن جو بڇڙو سڻي صحي سِڪو

جن مرن تم ان شڪار جي اچي شڪ پئو
جان لڌائين جيرو تان ڪجهي ڳاٻو
ڏي اصل هِ زمين اچي واقع سو ٿيو
ٿولي پوندو پهڙ ڪي زمين تي جي جي ٿئو
ڪرڻ ويو زمين تي سو شڪار ڪي لڳو
جيڪڏهن ڪيو شڪار ڏونه ڳاءِ بسم الله سان
جي مري رهيو تهم حرام ڪري سنجاڻ
جڏهن پرينده نمو شڪار ڳاءِ ڪري
ڪي ڪار هجي حياتي تهم پر تو پري اهي
ته پڄاتا ڪري پوءِ پاتي مرگ ورق منجهه جيرو
تڏهن ڪين حلال تهجو منجهه ڪفايا لکي
چوڏهو شرط شڪار جو سڀئي صحي ڪجي
تڏهن جيڪي شڪار ته جر سر پرندا مري
پر جيئن آهي پر ٿه پتا منجهه ڪتاب لڌو
جيترو رهي ڪني ڏور مر ڪهن ڪنا پوءِ
جو اصل تير هيا بسم الله جي سو ذبح ٿيو
جان جين تهم انهان ڳنيرو اهه

تمتان لکن ڪري پهڙ ڪي وڃي موت ٿيو ته
پر جي لهري رهيوان تو انتي ورتي انبو
تڏهن ڪين ته شڪار جو آهي موچارو
مگر جي لڳو هوءِ زمين تي پالو لڳيرو
تين پوءِ شڪ ان شڪار مڪين ڪناوو
سو وڃي ڪري جيرنم پيو ڳاءِ پڄاڻ
پر تي سب تڏو ڪي ڳاليو منجهه ڪتاب لکي
جان شڪار ڳاءِ سر پرينده مري
جتري ڪني ڏور مر ذبح پڄاتا تا پسجي
ڪي سپي ڪه پهڙ ڪي ورق تا الٿي هيٺ اچي
حڪم لکيا موتجو ان حياتي لهي
تجڏه لڳو ڪي باز شڪار هتا چيڏه لڳاتان
جان ليپي جيرو تان ذبح ته ڪجي
جان آهي ته شڪار مر جين ٿو مرو
تان ذبح صيد جو لازم جون نهو
پر ذناءِ هن حياتي تو مرتبي حڪم موتجو
تڏهن ذبح ڪرڻ نهجو لکنتا

جيئن مرڻ ۾ ان شڪار جي اچي شڪ پئو — تہ متان لڳڻ ڪري پهڻ ڪِ وڻ جي موت ٿيو تنهن هوءِ

ءِ جان لڏائينس جيئرو تان کُهي ڪائبو — پر جي نري رهيو ان ٿولن تي وري نہ اُٿيو

ڪ اصلهين زمين اتي واقع سو ٿيو — تڏهن ڪِيڻ تنهن شڪار جو آهي موچارو

ٽوٽي پوندهِ پهڻ ڪ زمين تي ڇيهون ڇيهون ٿيو — مگر جي ڪُتو هوءِ زمين تي پالو ڪ ڪيرو

ڪرڻ وير زمين تي سو شڪار ڪي لڳو — تہ پڻ پيو شڪ ان شڪار ۾ ڪِيڻ ڪنا ويو

جي ڪنهن ڪيو شڪار ڏانهن گهاء بسم الله ساڻ — سو وجي ڪري جيري ۾ پيو گهاء پڄاڻ

جي مري رهيو تنهن ۾ تہ حرام ڪري سڄاڻ — پر اي سڀ تڏهوڪيون ڳالهيون منجهہ ڪتاب لکي

جڏهن پريندي نہ مئو شڪار گهاء ڪري — ءِ جان شڪار گهاء سين پريندي مري

ڪ ڪا رهي حياتي تنهن ۾ پر ٿورڙي آهي — جيتري ڪني ڍور ۾ ذبح پڄاڻان پسجي

تنهن پڄاڻان ڪري پيو پاڻيءِ ۾ ڪ وري منجهہ جيري — ڪ پئي ڪنهن پهڻ ڪ وڻ تا اُٿي هيٺ اچي

تڏهن ڪِيڻ حلال تنهن جو منجهہ ”ڪفايه“ لکي — حڪم لکيائون موت جو ان حياتي ڪي

چوڏهون شرط شڪار جو سڻي صحي ڪجي — تہ جڏهن ڪتو ڪ باز شڪاري هٿان ڇٽي ڪنهن ڪان اچي

تڏهن جيڪي شڪار تنهن جرح سين پريندي مري — ءِ جان ليي جيئرو تان ذبح تنهن ڪجي

پر جيئڻ آهي بن پتين منجهہ ڪتاب لڌو — جان آهي تنهن شڪار ۾ جيئڻ ٿوريڙو

جيترو رهي ڪني ڍور ۾ کهڻ ڪنا پوءِ — تان ذبح صيد جو لازم چون نہ هوءِ

جو اصل تير هنيائين بِسمله چئي سو ذبح ٿيو — پڻ ڏنائون هن حياتي ٿورڙي ڪي حڪم موت جو

ءِ جان جيئڻ تنهن ۾ اِنهان گهڻيرو آه — تڏهن ذبح ڪرڻ تنهن جو لڪن تا

جي کھڻ چڏياءِ تھجو تڪبير سونرھاءِ ۔ توٽي چڏياءِ قدرتس کي ڳالھي لڏاءِ نگا

پڻ جي شڪاري بسم الله جي پڙي ڪان ۔ وڃي سو شڪار کي منجھا تير لڳو

پر ھو تھر شڪار ۾ جين جيجيرو ۔ جيترو ھي مذبوحم ذبح پنجاتا تھا گڏو

آچي شڪار اھڙي حال ۾ ڪيئي پئي رھيو ۔ پر ونس ته وقت ۾ مارڻو ڪون ھو

ڦٿي ڦٿي ته ماڳم مري سو پيو ۔ پر و شڪاري تھڪي پئم ذو تريدو

وڃي لڏاءِ سِ جنگم پر ڏِ ناءِ سِ مُو ۔ تڪبير حلال تھجو شبھو مجنس نڪو

پر جيڪڏه جه ماڳم اچي شڪار پيو ۔ ھو ته ماڳم ڪو ونس شخص اھو

جو مٽي ذبح تھجي قدرت ھوءِ رڪندو ۔ توٽي ڪنوار عاقل سو ڪا عورت تو

ته جاني ذبح نڪيو ونس پي ڦنو ۔ جيسيئي شڪاري سيئو تيسيئي ۾ رھيو

تڏه لي شڪار حرام ٿيو ھي سِ سھو ۔ توٽي ته شخص مڃذو ذبح شڪار جو جاني

پر خبر نه پيس تھجي تڪو سو من وٽ ۔ ڪِ ستو ھو ننڊ ۾ ڪِ ھو جو سيرڪنا

ذبح چڏياءِ شڪار جو ان عذر جي سببا ۔ نپٽ ان شڪار جو ڪين ناه روا

ابوحنيفي ان ماڳم عذر پچو نتا ۔ سڀني کي حڪم جا ڪنند مجوز لکن تا

پڻ اھي قدرت ذبح ڏبحر سبن کي جي گلو ۔ تات عذر تيئند ان ماڳم لي سيئي آشيا

قاضيخان ۽ ظھيريم لي اھي عبارتا ۔ پر لي سب تذڪي ڳالھيو نمجھ ڪتابن

حدّه حياتي شڪار ۾ جيري ھوءِ ۔ ۽ جان ھوءِ مجنسي جين ٿوريرو

جيترو ھي ذبحم ذبح ڪنا ٻوءِ ۔ تڏه ڪين حلال تھجو توٽي مارڻو

جي کھڻ ڇڏيائين تنھن جو تہ کِيڻ سو نہ رھاءِ
پڻ جي شڪاري بسم الله چئي پري ڪان ھنيو
پر ھئو تھر شڪار ۾ جيئڻ جھجھيرو
اڃي شڪار اھڙي حالت ۾ ڪتي پئي رھيو
ڦٽي ڦٽي تنھن ماڳ ۾ مري سو پيو
وجي لڏائينس جھنگ ۾ پر ڏنائينس مُئو
پر جيڪڏھن جنھن ماڳ ۾ اڃي شڪار پيو
جو متي ذبح تنھن جي قدرت ھو رکندو
تنھن جاٽي ذبح نہ ڪيو وٽس پي ڦنوء
تڏھن اي شڪار حرام ٿيو ھينئين سين سٹھو
پر خبر نہ پيس تنھن جي تہ ڪو پيو مون وٹ آه
ذبح ڇڏيائين شڪار جو ان عذر جي سببا
ابوجھي ان ماڳ ۾ عذر نہ چون تا
پڻ آھي قدرت ذبح جي مجوسي کي جي ڪلمو چئي مُھا
"قاضي خان" ۽ "ظھيريءَ" ۾ اي آھي عبارتا
جڏھن حياتي شڪار ۾ جھجھيري ھوءِ
جيترو رھي ذبح ۾ ذبح ڪنا پوءِ

توڙي ڇڏيائين قدرت سين ڪ ڪاتي لڏائين نہ ڪا
وجي سو شڪار کي منجھا تيز لڳو
جيترو رھي منبوح ۾ ذبح پڄاڻان تھان گھٹو ھوءِ
پر وٽس تنھن وقت ۾ ماڻھو ڪون ھئو
پر ويو شڪاري تنھن کي پُٺ ۾ ڏوريندو
تہ کِيڻ حلال تنھن جو شبھو منجھس نہ ڪو
ھو تنھن ماڳ ۾ ڪو وٽس شخص اھو
توڙي ٻيور عاقل سو ڪ ڪا عورت توءِ
جيسين شڪاري رسيو تيسين مري رھيو
توڙي تنھن شخص نہ ڇڏيو ذبح شڪار جو ڄاڻي ڄاڻ منجھا
ڪ ستو ھو ننڊ ۾ ڪ ھو مجوسين ڪنا
تہ پڻ ان شڪار جو کِيڻ ناه روا
سُنّي کي حڪم جاڳندڙ جو پڻ لکن تا علما
تا تہ عذر ٿيندا ان ماڳ ۾ اي سيئي اشيا
پر اي سڀ تڏوھڪيون ڳالھيون منجھ ڪتابن چوءِ
۽ جان ھوءِ منجھس جيئڻ ٿوريڙو
تڏھن کِيڻ حلال تنھن جو توڙي ماڻھن وٹ ھوءِ

هي اصلا ان جيا ٿيڪي حڪم موت

جو بسملي جي ذبح ڪري اصلا نجاتي

تذهِ ڪين حلال ٿئجو منجھ محيط لکي

جن هون اهڙي ڪيرو جو نهون

هاڻي ڪي لکجن مسئلا شرطن دارا

لهي انگرو تهِ منجھا جدا ڪو ٿئو

جن ڪران وڍيا شڪاري ڪيپر هت ٿئو

ڪ وڍيا سِ مٿي منجھا پر ادا ٿو پرو

ڪين ڪنا ٿئي محمد منع ڪيو

جن ڪر ڪيا شڪاري پورا ثبوت وچا

ڪ اد وڍيا سِ مٿي منجھائي گڏ اد ڪنا

ءِ جي تراز س شڪار منجھاگه انگرو ودو

نهھرو جيو عالم حڪم ته جو

رهي ما گھ ميتي جيڪو علاج ڪجي

جيئي ڪين درست شڪار جو تِه سند و

تذهِ دار شڪار ڪنا سو ليکو عضو

هدايا ءِ ڪافي م انبر الي ٿو

مگر جيڪه اهڙي ڪيرو وت وتجي شڪار پوي

قبي ٿئي تهِ مهد مري شڪار هي

ٿوڻي حياتي ته شڪار م گئي هيء وري

جو ذهي شرط شڪار جا اچي ات پنا

جي هي مومن تراز شڪار ڪي بسم جي

جه انگريڪ دار عادت هوند شڪار هجي

ڪ پيرن يارا شڪار جي پانگم وڌي رهو

تڪين حلال شڪار سوپر انگرو هو حرام

ءِ جان هوند شڪار جيرو نر هي ته انگري

ڪ ڪيا ٿئس بيا انگا پيرن ذونه ترو مٿي

تذهِ حلال ڪيا ءُ ڪين بئي تڪرا

پر انجا وڍو اه شڪار م لهي ڪين پئو

جان هوند موتي سجو سوٽيي ڪه انگري

تذهِ ته انگري ڪي حڪم وڍجو جيا اذ جي

ءِ جان هوند سجو نيتي جي علاج ڪجي ٿو

ڪين رهاءِ شڪار جو پر انگرو نڪا پئو

پر جي شڪاري جا بسم الله چئي ترازهڻ

آهي اصلا ان حياتي حڪم موت جھو
جو بِسمله چئي ذبح ڪري اصلا نہ ڄاڻي
تڏهن ڪِين حلال تنهن جو منجهہ "محيط" لکي
جيئن هوئڻ اهڙي ڳيرو جو نہ هوئڻ جھو آهي
هاڻي ڪي لکجن مسئلا شرطن ڏارا
لهي انگڙو تنهن منجها جدا ڪو ٿئو
جيئن ڪر رلن وڃائين شڪار جي ڪ پير هٿ تنهن جو
ڪ وڃائينس مٿي منجهان پر اڌان توريڙو
ڪِين ڪنا تنهن جي محمد منع ڪيو
جيئن ڪر ڪيائين شڪار ڪي پورا بہ پُوت وچا
ڪ اڌ وڃائينس مٿي منجهان ڪ گهٽو اڌ ڪنا
۽ جي تراڙ سين شڪار منجها ڪنهن انگڙو وڍيو
تہ ههڙو چيو عالمن حڪم تهين جو
رهي ماڳ ميتجي جيڪو علاج ڪجي
جيئڻ ڪِين دُرست شڪار جو تيئن سنڌو انگڙي
تڏهن ڏار شڪار ڪنا سو ليکبو عضوو
"هدايا" ۽ "ڪافي" ۾ ان پر آڻي تو

مگر جي ڪنهن اهڙي ڳيرو وٺ وجي شڪار پوي
ڦُٽي ڦٽي تنهن مهدا مري شڪار رهي
توڻي حياتي تنهن شڪار ۾ گهٽي هُئي وري
چوڏهئي شرط شڪار جا اچي اِت پُنا
جي هٽي مؤمن تراڙ شڪار ڪي بِسمله چئي پوءِ
جنهن انگڙي ڏارا علات ۾ هوند شڪار نہ رهي جيئرو
ڪ پيرن پاران شڪار جي ياڱو وڍي ٿئو
تہ ڪِين حلال شڪار سو، پر انگڙو حرام هوءِ
۽ جان هوند شڪار جيئرو نہ رهي تنهن انگڙي ڏارا
ڪ ڪيائنس بہ ياڱا پيرن ڏانهن، ٿئو مٿي ڏانه
تڏهن حلال لکيائون ڪِين ٻئي ٽڪرا
پر اجان وَڍِئو آه شڪار ۾ لهي ڪين پيو
جان هوند موٺي سڄو سو ٿئي ڪنهن فڪر ڪري
تڏهن تنهن انگڙي ڪي حڪم وڃڻ جو چيائون نہ ڏجي
۽ جان هوند سڄو نہ ٿئي جي علاج ڪجي توءِ
ڪِين رهاءِ شڪار جو پر انگڙو نہ ڪائبو
پر جي شڪاري ڄاڻي بسم الله چڙي تراڙ هٽندي

پنڪر پوءِ ڪيا شڪار کي گناوڃو وڏي
ڪي بوانتا ڪيا ئي پيرن ڏونه ترو ڏونه منجا

تن ڏه پن تڪر جو ڪين حرام اهي
جي وري کهي يار سيسي جو تين ڏستي نتجي

مسئلا ذبح شڪار جا اجي تمام ٿيا
ڪتابن ڪنا عربي ڪيدي سي لکيا

ترتيبي سهڪائي تنڪي جي طالب پڙ سند
ڪارڻ اهل دين جي هي لکيم رسالو

راحة المؤمنين سندي رکيم ته نالو
ته ڏيه اجي تمام ٿيو هي ناقص جو نسخو

ورهن سند وهي تجي من ته ڏيه حسا ڪيو
تان اڪاره ساءِ ترٿه وره ٿيا منجس تير نڪو

ميٺي مسئلا دينجا ڪيم هيڪاندا
ڪارڻ ميرن تنجي ڪيم وس وڏا

تنفع ونن ڪته ڪي مؤمن تن منجا
سٽيو سڪو سچس مان يارين تيا

حقم هن حقير جي پڻ ڪرين ڪا دعا
ڪي ڪويتري بخشي فقير کي گڏه فا تحا

اهي اميد انهم عاصي کي اها
تڪرم ڪري گريم دتي ما ڪمين سان

ميٺي مناي من جي مايلن برڪنا
چنگن جي چنگائي مچتن مان بچا

پني لگي پنڪن جي وات لهن ولها
هادي ڪرها شمڪي مؤمن منجا

مرهي پنجي مهرس ڏوه ڏهاري جا
ڪنا اهينم ڪمراسدا اءِ ڪيچا

چيو ڪري نفس جو گنا ڪيم گناه
هزار حيف ٿيا ڪميني ڪنا

سي تن صاحب جي ميڏ راعيب عاصي جا
جت ميٽرو تيند و مؤمن لکه لکم ترنڪا

نتي ملجا ئين منکي تن مهدا
اهي وڏو ستر تهنجو سايم سباجا

تولي اهين گناه مهجا ڏونگر سو روڏا
پر اهي عفو تهجو عظيم ڏلي وڏوئي انها

۽ ٽڪر پورا ڪيائين شڪار ڪي ڪنا وچ وڍي — ڪ ۽ واتنا ڪيائين پيرن ڏانهن تئو ڏانهن مٿي
تڏهن ٻنهي ٽڪرن جو کيڻ حرام آهي — جي وري کهي پار سسي جو ته پڻ درست نه ٿئي
مسئلا ذبح ۽ شڪار جا اچي تمام ٿيا — ڪتابن ڪنان عربي ڪڍي سي لکيا
ته ٿئي سهڪائي تن ڪي جي طالب دين سندا — * ڪارڻ اهل دين جي هي لکيم رسالو
”راحة المؤمنين سندي“ رکيم تنهن نالو — تنهن ڏينهن اچي تمام ٿيو هي ناقص جو نسخو
ورهن سنڌو هجرت جي مون تنهن ڏينهن حسب ڪيو — تان اڪارهن سئو ٽيه ورهيه ٿيا منجهس ڦير نه ڪو (1130)
ميڙي مسئلا دين جا ڪيم هيڪاندا — ڪارڻ ميڙڻ تن جي ڪيم وس وڏا
ته نفعو وٺن ڪڏهن ڪي مؤمن تن منجها — سُهڻو سِکيو سچ سين مانَ پاڙهين تِئا
حق ۾ هن حقير جي پڻ ڪرين ڪا دعا — ڪ ڪو پڙهي بخشي فقير ڪي ڪڏهن فاتحا
آهي اميد ان ۾ عاصي ڪي اها — ته ڪرم ڪري ڪريم ڏٿي مان ڪمينن سان
ميٺي مَنايون مَنن جون مان پلن برڪتا — چگن جي چگائيءَ ۾ چُنن مان ٻُچا
پُني لڳي نيڪن جي وات لهن وِلها — هادي ڪر ”هاشم“ ڪي مؤمنن منجها
مرهي پنهن جي مِهر سين ڏوهه ڏوهاري جا — ڪيا آهينم ڪمڙا سدائين ڪچا
چيو ڪري نفس جو گهڻا ڪيم گناه — هزارين حيف ٿيا ڪميني ڪنا
سي تون صاحب ڪج مَ پڌرا عيب عاصي جا — جت ميڙو ٿيندو مؤمنين لڪين لڪ مِڙندا
تِتي مَ لڄائين مون ڪي تن مهدا — آهي وڏو ستر تنهن جو سائينم سڀاجها
توڙي آهين گناه منهنجا ڏونگرنئو وڏا — پر آهي عفو تنهن جو عظيم ڏٿي وڏو ئي اِنها

* پڇاڙي ۽ دُعا

توهه تهجي ابهان وئم بيليا — جڏهي وئم جيئن مانئڙ منڻ سگا

پر اهم تهنجو اسرو به باجهه پيا — ڪري هدايت يا ڏونه هادي هما

ميڙي محمد ميڙس اگا احسانا — ڏيکاري ڏيه ڏيي لطف سان لقا

لڌاي ايمانس ڏيي دار ڪنا — جن جيئي هي پاڪيزو ڪلمو اچه توهه اگيا

لا اله الا الله محمد رسول الله

صلى الله عليه وعلى آله وسلم

تمام شد نسخه ذبح شکار بزبان سندي تصنيف مخدوم محمد هاشم تتوي

توه تنهن جي اُبهان ويم ٻيليپا ڇڏي ويم ڇپرين مائٺ مٺ سڳا

پر آهيم تنهن جو آسرو ٻهون ٻاجھ پريا ڪري هدايت پاڻ ڏانهن هادي رهنما

ميڙين محمد ميڙ سين آڳا احسانا ڏيڪاري ڏيهه ڏٽي لطف ساڻ لِقا

لذائين ايمان سين ڏٽي دار ڪنا جيئن ڇٽي هي پاڪيزو ڪلمون اچون تو اڳا

لآ اِلٰه اِلا اللّٰهُ مُحَمدٌ رَسُولُ اللّٰهِ

صَلَي اللّٰهُ عَلَيهِ وَعَليٰ اٰلِه وَسَلمَ

تمام شد نسخه ذبح شكار بزبان سندي تصنيف مخدوم محمد هاشم تتوي

كتابيات

(مخدوم محمد هاشم ٺٽويءَ ڪتاب ”راحة المؤمنين“ منظوم سنڌيءَ ۾ هنن پنجويهه ڪتابن جو حوالي طور ذڪر آندو آهي. هيٺ انهن 25 ڪتابن جي الف- ب وار فهرست ڏجي ٿي.)

1- **التبيين الحقائق**: امام فخر الدين ابو عمرو عثمان پٽ علي پٽ محجن الصوفي البارعي العزيلعي، وفات 743 هجري/ 1342ع.

2- **تلقيح العقول في فروع المنقول**: امام احمد پٽ عبيدالله پٽ ابراهيم المحبوبي، وفات 630 هجري/ 1233ع.

3- **جوامع الفقه**: امام زين الدين ابونصر احمد پٽ محمد العتابي، وفات 586 هجري/ 1190ع.

4- **حياة الحيوان**: امام ڪمال الدين محمد پٽ موسيٰ پٽ عيسيٰ الدميري، وفات 808 هجري / 1405ع.

5- **خزانة الاڪمل**: امام ابو عبدالله يوسف پٽ علي پٽ محمد الجرجاني، وفات 522 هجري/ 1128ع کان بعد ۾.

6- **خزانة المفتين**: امام حسين پٽ محمد السميقاني الحنفي

7- **خلاصة الفقه فارسي**: امام عبداللطيف.

8- **شرح تحفه الملوڪ**: امام محمد پٽ عبداللطيف.

9- **شرح تڪمله رازي**.

10- **عنايه**: امام اڪمل الدين محمد پٽ احمد الحنفي الدمشقي، وفات 786 هجري/ 1384ع.

11- **العيني شرح الڪنز الدقائق**: قاضي زين الدين عبدالرحيم پٽ محمود العيني، وفات 864 هجري/ 60 -1459ع.

12- **غاية البيان**: امام قوام الدين امير ڪاتب پٽ امير عمر پٽ امير غازي الاتقاني، وفات 758 هجري/ 1357ع.

13- **فتاويٰ تاتارخاني**: علامه فريدالدين عالم پٽ العلاء الانصاري الحنفي الدهلوي وفات 786 هجري/ 1384ع.

14- **فتاويٰ سراجي**: علامه سراج الدين علي پٽ عباس الاوسي.

15- **فتاويٰ ظهيري**: امام ظهيرالدين ابوبكر محمد بڻ احمد القاضي الحنفي، وفات 619 هجري/ 1222ع.

16- **فتاويٰ قاضي خان**: امام ابوالمفاخر حسن بڻ منصور بڻ محمود بڻ عبدالعزيز الاوزجندي، مشهور فخرالدين قاضي خان، وفات 592 هجري/ 1196ع.

17- **قرآن مجيد**: ڪلام باري تعاليٰ.

18- **القنية المنية لتمم الغنية**: علامہ نجم الدين ابوالرجاء مختار بڻ محمود بڻ محمد الزاهدي، وفات 658 هجري/ 1260ع.

19- **الڪافي في شرح الوافي**: امام ابوالبرڪات عبدالله بڻ احمد بڻ محمود النسفي الحنفي، وفات 701 هجري/ 2- 1301ع.

20- **الڪفاية في شرح الهداية**: امام جلال الدين بڻ شمس الدين الخوارزمي، وفات، 767 هجري/ 66 – 1365ع.

21- **المحيط السرخسي**: امام رضي الدين محمد بڻ محمد السرخسي، وفات 671 هجري/ 70 – 1369ع.

22- **الصلاة المسعوديه**: امام مسعود بڻ محمود بڻ يوسف السمرقندي.

23- **مسڪين شرح ڪنز**: امام محدث معين الدين الهروي مشهور ملا مسڪين، وفات 954 هجري/ 1547ع.

24- **مطلوب المؤمنين**.

25- **الهداية**: امام برهان الدين ابوالحسن علي بڻ ابوبڪر بڻ عبدالخليل الرشداني المرغيناني، وفات 593 هجري/ 1197ع.

انوکن لفظن جي معنيٰ جي پٽي

(نج سنڌي الفاظ ۽ محاورا جي ڪتاب ۾ آندل آهن)

لفظ	معنيٰ	لفظ	معنيٰ
الف		اَلهارڻ	هيٺ ڪرڻ
آکاٽرو	آکاٽو	اَلهِي	لٽي، لهي اچڻ
اگو	ڏٽي، مالڪ	اِنپر	ان طرح، ان ريت
اُبهان	ڇُتان، بچان	انگڙا	عضوا
اڀوجَن	اڀوجهن، اڻ ڄاڻن	اوڏو	ويجهو
اَپارا	گهٽو	اوڏيرو	اوڏو، ويجهو، قريب
اُپٽئو	پٽيو، کوليو (وات)	اُهڃُ	اهڃاڻ، اشارو
اَپ	آسمان	اَهلي	گهر ۾ رهندڙ، گهرو
اُپٽو	بيٺو	اِيءِ	هيءُ
اُپيٺو	اُپو بيٺل (ڪريل جو ضد)	ايهارِ	نمونو، شڪل، مهاندو
اُٿا	مٿان	ب	
اُترِي	تڙڪي، اُچلجي	ٻاڪ (=ٻاڪ)	خوف، ڊپ
اُٿو	چيو	ٻٿون	پٿون، وِچون
اِجابَت	قبوليت، منظوري، سڏ ورنائڻ، سڏ تي موٽي پوڻ	ٻُجا	ٻجڙا
		ٻُجڙو	خراب، حرام
اَجاڻ	اڻ ڄاڻ	ٻَرِي	زمين وارو، زمين تي رهندڙ
اُجم	اجان	بِسمِلَه	بسم الله
اُجاٽِرو	مٿاڇرو، چمائو، ٿورو، هلڪو	ٻگاڙ	بگهڙ
اُڏوياءِ	اُيا ڪيائين	بيڏِي	(= بيڏيون) سُجون، برپٽ، ميدان
اُڏا	اڏ مان، اڏ ڪان	ڀ	
اڏا	آڏو، سامهون	ڀَهر	ٻاهر
اُستَر	خچر جهڙو پر وڌيڪ طاقتور جانور	ڀِن	ٻنهي
اَشياء	شيون (شيءِ جو جمع)	ڀَهُ	(= ڀهون) گهٽيون
اِڪاره	يارهن	ٻيلي	همراهي ڪندڙ، مددگار
اَلِتِي	لهي، ڪِري		

ٻ	
ٻَتِ	طريقن، نمونن
ٻَجنئا	ٻجڻ ڪان
ٻَرِ	پاسو، ٽيڪ
ٻَري	چڪي، جهلي
ٻُوتارو	بتال، بدحواس، چتو، پورالو
ٻَئِي	ڀئو، خوف
ت	
تَايَاءُ	تئو ڏنائون، ڪوسو ڪيائون
تَڏِ	تڏهن
تُرت	سُرت، سمجهہ، خبر
تُغدَرِي	پکيءَ جو قسم
تَڪ	ڳيت، وڏو ڊڪ، يڪ ساهي ڀيڄ
تَمام	پورو
توٽي	توڙي، جيتوڻيڪ، جيڪر
تَه	طرح، ريت، نموني
تِهرَ	تڏهن، تنهن وقت
تِهو	تهڙو
توه	ٻاجهہ، ڀلائي، ڪرم، بخشش
توءِ	توٽي، توڙي، جيڪر
ٿ	
ٿُرمَچِي	(= ٿُرمچي) باز جو قسم
ٿُلِي	(= ٿُلهي) پائخانو
ٿوڪ	شيون، ڳالهيون
ٿورو	ٿولو، ٻڪرين جو ڌڻ
ٺ	
ٺول	شيءِ، ڳالهہ، نمونو، طريقو، اوزار

ٺ	
ٺري رهيو	بي جان ٿيو، ساهہ نڪري ويو، مري ويو
پ	
پَار	پاسو، حصو، طرف
پَارَا	پاسو، طرف
پُٺ	پاسو
	پُنِيرَا
پَٽ ڪينئن	اهو ڪيڙو جنهن مان ريشم پيدا ٿئي
پِٽئو	ڪڍيو
پُڄَاڻ	(=پڄاڻان) ان کان پوءِ
پَرِ	طرح، طريقو
پَرُور	پروڙ، سمجهہ، ڄاڻ
پَڙي	پڙهي، چوي
پَڙهَن	پڙهيل عالمن
پَسن	ڏسن
پَرِ	(= پَرين) نمونن، نمونا
پَرِيندَهِ	ڀريلئين، اڳ ۾ ئي، شروع کان ئي، ٿُريان
پُوتَ	پتي، حصو، ڀاڱو
پُوِيَن	پيٽ ڀر، پيرن تي
	پَڪَ
پَڳن	ڪنين
پَنَا	وڻ جا پن
پُنَا	پورا ٿيا
پَنجاً	پنجون
	پوءِ
پَهُ	خيال

پَهسُ	اوچتو، امالڪ
پَهڙُ	پٽر
پَهڙِ	(= پهن، پهون) ٻڪريون، ٻڪرين جو ڌڻ
پَيدَا	ظاهر، پڌرو
پِئاسِ	سندس پيءُ، ان جو پيءُ

ج

جَاد	جَهنڊ
جَان	جڏهن، جيئن، جيڪر، جيسين
جَنرا	(= جٽاء) بيهڻ
جَجو	(=جهجهو) گهڻو
جَجيرو	جهجهيرو، گهڻو
جَرَحُ	زخم، ڦٽ
جَلي	(= جهلي) وٺي
جِماعُ	مُباشرت، مرد ۽ عورت جو ميلاپ
جُنبُئو	تڙ وارو، غسل جي حالت وارو
جِهرَ	جنهن وقت، جيڏي مهل
جِهڙ	جڏهن، جنهن وقت
جِهل	اڻ چاٽائي
جِهِم	جنهن ۾
جِهو	جهڙو
جِيٺو	ساڃو

ڄ

ڄَارن	ڄاڙين
ڄَاهو	ٻاپيهو
ڄِپ	زبان
ڄِيرو	باهه

چ

چَارن	چانورن
چَڙنُ	چڙهڻ
چُڪِي رَهيو	نڪري چڪو، نڪري ويو
چُنَاءِ	ڪاڏائين
چُٺَن	
چُٽي	چڳي
چُونِيرُ	پکيءَ جو قسم
چَوءِ	چوي، پڙهي، چيو
چِيئَن	ڦاڙيندڙ جانورن، چيريندڙ حيوانن
چَئَڻُ	چوڻ
ڇَپَر	ڏونگر، جبل، ڪوهستان
ڇَٽ	ڦُڙو
ڇَليرِي	ڇلرن واري مڇي
ڇِيُ، ڇِيُ	ڇيهون ڇيهون، ذرا ذرا، ٽڪر ٽڪر، پرزا پرزا

ح

حَاجَت	ضرورت
حَامِل	پيٽ واريءَ، ڏکي
حِمَارُ	گڏهه

خ

خَبرداري	خبر رکندڙ، ڄاڻ
خَمرُ	شراب

د

دَارُ	دنيا، جهان
دُرس	صحي، جائز، حلال

دُرُستُ	صحي، جائز، حلال	رِهَاءِ	جُڳاءِ، روا، جائز، مباح هجڻ
دوهَائِي	پکيءَ جو قسم	رَهِڪَ	رهائش
ڌ		رِيهِ	(= ريهين) أن ري، ان کان سواءِ
ڌارَان	انهن کان سواءِ	ز	
ڌڪو	تلهو ڏنبو	زَبُونُ	حرام [1]
ڌڻِي	مالڪ، الله تعاليٰ	س	
ڏ		سَارَ	خبر، معلومات
ڏائِي	ڪاٻي	سَارِي	ياد ڪري، سنڀالي
ڏُکندو	تڪليف، سور، مرض، بيماري	سَاعت	وقت، مهل
ڏوڙيندو	ڏوريندو، ووڙيندو، ڳوليندو	سَامَاءِ	رهي، گذاري
ڏنبُ	عذاب سهڻ، سور ڏيڻ، صدما پهچائڻ	سَاندَن	سانڍڻ
ڏيِرو	ميڇيءَ جو قسم، ڪُرڙو	سَايَم	سائينم، مُنهنجا سائين
ڏونه	ڏانهن	سَائِي	سائين
ڏهُ	ڏهون	سُئَاءِ	ٻُڌائين
ڊ		سَبَاجَو	(= سباجهو) ڀاڄهارو، مهربان
ڊِرَڳِي	ڊگهي	سَترُ	ڍڪ، پردو
ڊوري	ڊوڙي، ڊُکي، ڀڄي	سِٽْرَانُ	سخت، ڏاڍو
ذ		سِجُ	سج
ذابح	ڪُهندڙ، ڪاسائي	سَجهِ	سهنجو، سولو، موقعو، وجهه، اوزار، هٿيار
ذبح	ڪُهڻ	سُبَجي	ٻُڌجي
ر		سَرَا	رهڻ جي جاءِ، محلات
رَاهڪو	رهاڪو، باشندا	سُرَنِ	هلن، زمين تي سرندڙ جيت
رُپو	چاندي	سَفْرو	فائدو ڏيندڙ، عمدو
رِڙِي	رڙهي، نڪري، وهي هلي	سُکي	زمين
رَسَاٽِي	رسايا، پهچايا	سُنهَ وَينو	اڻ طهريل
رَسِي	پهچي	سَندَانِ	سندن، انهن جا
روز	ڏينهن	سَنِي	(= سنهي) پيشاب

(1) جيتوڻيڪ "زبون" لفظ جي اصل ۾ معنيٰ ڊنل، ڦِٽل، جُهريل ۽ آهي، پر هتي مخدوم محمد هاشم ٺٽوي ڪلهوڙا دور جي محاوري پٽاندڙ "زبون" لفظ کي "حرام" جي معنيٰ ۾ آندو آهي.

لفظ	معنيٰ
سُٽِهو	سٽو، ٻُڌو
سُونهارو	سونهن وارو، سهڻو
سَهجيَرو	سهنج، سولو، آسان
سُهڪايُ	(= سهڪايون) سوڪايون، سولايون، آسانيون
سِيچَاڻو	ٽُرمچي (باز جي مادي)
سِيَار	گدڙ
سِينگ	سڱن مان ٺهيل ڪمان، ڪمان
سِ	سين، سان
ش	
شُتُر مُرغُ	اُٺ پکي
ص	
صَاحِبُ	الله تعاليٰ
صَيدَ	شڪار ٿيل جانور
ظ	
ظَن	گمان، شڪ
ع	
عَاصِي	گنهگار
ف	
فَاتِحا	سورة الحمد، مري ويل ماڻهوءَ لاءِ سورة الحمد پڙهڻ، دعا گهرڻ
ڦ	
ڦُٺرو	چڱو، صحيح، جائز، حلال
ڦُني	ڦتڪي، چُري پُري
ڦُٽي ڦُٽي	ڦتڪي ڦتڪي
ق	
قَازُ	پکيءَ جو قسم

لفظ	معنيٰ
ڪ	
ڪِ	يا
ڪَارَڻِ	واسطي، لاءِ، سبب
ڪَارِي	اثرائتو ڌڪ يا زخم، موتمار، گهرو زخم
ڪَارِيرِي	ڪاري رنگ واري
ڪَاڻُ	ڪاٺي مان ٺهيل تير (سچي سر ۾ لوهي ڇهنب هٽي ناهيل تير)
ڪَتِيءَ	(= جمع ڪتيون) ستن ننڍڙن تارن جي ميڙ جو نکٽ، تارن جو جهڳٽو
ڪُتو	ماريو
ڪَٿِ	ڪجهه، ذرو، هرگز، مورهين
ڪَرَ	جيڪر، جيڪڏهن
ڪَڙِهو	ڪريو
ڪَرِينِ	ڪن، گهُرن
ڪَرِيندِهِ	ڪندي
ڪَلو لڳڻ	سخت اچ لڳڻ، ڦتڪو ٿيڻ، سوڪ يا اٿلُ ٿيڻ
ڪَنجَ	ڪونج پکيءَ جو قسم
ڪوٺن	سڏڻ، ڪوٺڻ
ڪوڏ	هيج، شوق، چاهه، سڪ، اُڪير، پيار، خوشي
ڪُهَڻِ	ڪوهڻ
ڪَهي	ڇوي
ڪِيان	ڪيئان، ڪيترا
ڪِيرَ	ڪِيڙ، ڪِيڙي، ڪِول
ڪِيرو	ڪير، لوهه جو قلعو
ڪِيُ	ڪيون

ک

لفظ	معنيٰ
ڪا	لاءِ، واسطي
ڪارِين	گھارين، گذارين، رهن
ڪانئِي	ساڙي
ڪپَ	(= ڳپ) پيٽ جانور جو، ڦر
ڪيَرن	ڳيرڻ، تخم جهلڻ واري جاءِ، ٻچي داني
ڪيرُو	ڳيرو، چوڪراٽ (نوخير جنهن کي اجان ڏاڙهي نہ آئي هجي، لاسڙياٽ چوڪرو)
ڪُرڪيريو	ڪڙ ڪٻيتو، چانداٺو (اڏامندڙ جيت جنهن جي پُڇ مان روشني نڪري)
ڪرڪ	رڳ، نالي
ڪُريا	پير، پاوا
ڪٽيرو	گھٽو
ڪوُهَرَ	ڪوھ
ڪيٽ پاڙڪِ	ڪيٽ جي آبادي جي موقعي تي
ڪِيئا	ڪائڻ ڪان
ڪِيندو	ڪائيندو
ڪِيڻ	ڪائڻ
ڪِيو	ڪيرو ٽيل عضوو

گ

لفظ	معنيٰ
گاءُ	گھاءُ، زخم
گرن جو گُنگو	گھر ۾ رهندڙ، ڏاريل، پاليل گونگو
گَن	گھٽي
گيَنا	گھيٺا، ڏنبا
گيهرَبو	گھِلبو، چڪبو

ل

لفظ	معنيٰ
لِقاء	الله تعاليٰ جو ڏسڻ، ديدار ڪرڻ
لڳه	لاڳيتو
لڳهمِ	لاڳيتو
لِنگن	عضون، بدن، جسم
لُه	لوھ
لئِبو	ٻڌي ويهاريو
لئِجي	ٻڌي ويهارجي
لئي	واسطي، لاءِ، ڪاڻ

م

لفظ	معنيٰ
مَاڙُو	ماٺهو
مَاڳه	(= ماڳ) مڪان، جاءِ، هنڌ
مَاه	ماس، گوشت
مَنايُ	منايون، ڏوھ گناھ
مَنُن	گنهگارن
مَتي	مُندي، سِري، سِسي
مَجُوسِي	باھ جو پوڄاري، آتش پرست، گبر
مَحرمُ	حج يا عمره ۾ احرام وارو
مَذبُوحُ	ڪُٺل جانور
مَرتَبُو	ڦيرو، دفعو
مُرتد	دين کان ڦريل، اسلام جو منڪر، بي دين، ڪافر
مَردي	مُڙسي
مَرڪن	عزت لهن، سرخروئي حاصل ڪن
مِرُو	جهنگلي جانور
مَري رَهيو	مري رهيو
مَري وارو	مرگهي وارو

لفظ	معنيٰ
مُعلم	پڙهايل، سيکاريل
مُعَين	مقرر، نالي سان
مَنجَا	انهن منجهان
مَنجِس	(= منجهس) ان ۾
مُنِي	مُڏي
مُوُ	مُئو
موچارو	سنو
مُورَهِ	(=مورهين) مورڳو، هرگز
مُهُ	مُنهن، ڏار
مُهَا	مُنهن، وات
مَهدَا	اڳيان، سامهون
مَهدَاسِ	ان جي اڳيان
مِهرَ	مهرباني
مَهُو	مچر
مَيرِي	(= ميڙي) قيامت جي ڏينهن
ن	
ناڻُ	نالو
نَاءُ	نانءُ، نالو
نِبَار	نِج، خالص، اصلي، چند
نَحر	اُٺ کي کُهڻ
نِرتَ	نظر، سوچ ويچار
نَرونو	رڳ، نالي
نِريَاءِ	نڙيءَ کان، نڙيءَ وٽان
نِيَسُوري	سموري، سڄي
نِگيو	نکتو، ظاهر ٿيو
نِهَايت	انتها، پڇاڙي
نِيَاءِ	انهن مان
و	
وَاٿَا	ٽڪرا، ڀاڱا، حصا
وَاهِيَاءِ	ڇيائين، پڙهيائين
وَاهِي	وهائي
وَائِي	ٻولي

لفظ	معنيٰ
وَبَال	گناهه
وِترو	وڏيڪ، سرس، گهڻو، زياده
وَجِبو	وجهبو، چڙهبو
وَحشِي	جهنگ ۾ رهندڙ، جهنگلي
وَڏيرو	وڏو، گهڻو
وَر	ڀلي
وَرَنِ	رنگ
وَسَائِيدي	وسائيندي، آباد ڪندي، ڳوٺ ٻڌندي
وِسَواسِي	وسواس، شڪ شبهو
وِسِهَن	مڃن، عمل ڪن
وِلهَا	ٿلها، سڄا، سڪٺا، نڌٽڪا
وِڙوءِ	ڳنڍيل، مليل
وَهٽر	وهٽ، ڍور، چوپايو جانور
وَهندهِ	هلندي، پڄندي
وِيَا	پيٽ مان ڄاول، اولاد، ٻچ، نسل
وَير	ويل، مهل
وَيسَرَنِ	ويسرڪن، غفلت ڪن، سستي ڪن
هه	
هَاج	ڪم
هُد هُد	پکيءَ جو هڪ قسم، مشهور رنگين ۽ ڪلنگي وارو پکي، مرغ سليمان
هَڏهِ	(= هڏهين) هرگز، مورهين، هَرِ هَرِ، هوريان هوريان، آهستي آهستي
هَرري	هري هري، آهستي
هَٽِجَا	هنڊائج، لائج
هُوند	جيڪر
هَيج	شوق، چاهه، دل سان
هيڪاندو	گڏ ٿيو، گڏيو
هيڪُ	هڪ
هَيڪڙو	هڪڙو
هِي	هينئين، دل
هَئِي	هنئين

راحة المؤمنين

مخدوم محمد هاشم ٺٽوي

ڊاڪٽر عبدالرسول قادري

سنڌي لئنگئيج اٿارٽي، حيدرآباد

ISBN 978-969-9098-30-7

Rs. 120/=